KLANK- EN SCHRIFTLEER

DER

FRIESCHE TAAL.

De uit oude stukken aangehaalde woorden zijn aan den voet van elke bladzijde, althans waar mogelijk, dubbel aangewezen, ten einde des te meer gelegenheid tot het naslaan dier woorden te geven. De eerste verwijzing geeft de plaats — (kolomhoofd, pagina en regel) — aan in VON RICHTHOFEN's *Friesische Rechtsquellen*, en zulks op volkomen gelijke wijze als dat in zijn daarbij behoorend *Wörterbuch* is gedaan. De bezitters dier werken hebben geene nadere verklaring noodig.

De tweede verwijzing is meestal door een gelijkheidsteeken aan de eerste verbonden; omdat ze, waar 't geschieden kon, telkens dezelfde aanhaling uit hetzelfde oorspronkelijk handschrift ontleend, doch nu naar inlandsche uitgaven, nog eens terug geeft. Bij afwijking van het daar afgedrukte handschrift, of wanneer, in een zeer zeldzaam geval, het aangevoerde woord slechts uit een ander stuk kon worden bijgehaald, is tusschen beide verwijzingen een enkel streepje geplaatst. Hier wordt het boekdeel, de pagina en, waar die bestaan, het nommer of hoofd van paragraaph of artikel aangegeven. De hierbij gebezigde verkortingen, die verklaring behoeven, zijn:

FW. voor *Oude wetten* (Campen *en* Leeuwarden, *bij* J. A. DE CHALMOT *en* J. SEYDEL, 1782).

GEN. » *Oude Friesche wetten. Uitgegeven door het* Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. *2 deelen* (Leeuwarden, *bij* G. T. N. SURINGAR, 1846, 47 en 51).

HETT. E. » *Het Emsiger Landregt, van het jaar 1312. Door* Mr. MONTANUS HETTEMA (Leeuwarden *bij* L. SCHIERBEEK, 1830).

HETT. F. » *Het Fivelingoër en Oldampster Landregt. Door* Jr. Mr. DE HAAN HETTEMA. (Dockum, D. MEINDERSMA, Wz., 1841).

HETT. *Jur.* » *Jurisprudentia Frisica, of Friesche Regtkennis. Door* Jonkh. Mr. MONTANUS HETTEMA. *3 stukken* (Leeuwarden *bij* H. C. SCHETSBERG, 1834, 35).

SCHOT. » *De Geschiedenissen Kerkelyck ende Wereldtlyck van Friesland Oost ende West; door* CHRISTIANUM SCHOTANUM (Franeker, *bij* JAN BOUDEWIJNS WELLENS, 1658).

SCHW. » *Groot placaat en Charterboek van Friesland. Door* G. F. baron thoe SCHWARTZENBERG en HOHENLANSBERG. — De beide eerste deelen (Leeuwarden, *bij* WILLEM COULON, 1768, 73), alleen bevatten friesche stukken.

KLANK- EN SCHRIFTLEER

DER

FRIESCHE TAAL,

OF

EERSTE AFDEELING

DER

FRIESCHE SPRAAKKUNST;

DOOR

H. S. SYTSTRA.

Uitgegeven door het Gezelschap voor friesche taal- en letterkunde.

TE LEEUWARDEN, BIJ
D. MEINDERSMA, Wz.
1856.

KLANK- EN SCHRIFTLEER.

EERSTE AFDEELING.

KLANK- EN SCHRIFTLEER.

(LŪD- ANDE SKRIFT-LÈRE.)

I. Alphabet. (A-bé.)

§ 1. De friesche letters (*bôkstâvu*) zijn :

a	**b**	**c**	**d**	**e**	**f**	**g**	**h**	**i**	**j**	**k**	**l**	**m**
a	*bee*	*see*	*dee*	*e*	*effe*	*gee*	*ha*	*i* of *ij*	*jee*	*ka*	*el*	*em*

n	**o**	**p**	**q**	**r**	**s**	**t**	**u, v**	**w**
en	*o*	*pee*	*kou* of *koe*	*ar*	*es*	*tee*	*ou* of *oe*	*doebeld-ou*(*oe*)

x	**y**	**z.**
ekset	*ijjet* of *iejet*	*settet.*

§ 2. Al deze letters komen bestendig, zoowel in de oudere als in de nieuwere friesche literatuur voor, schoon de **c** en de **y** in de best gespelde stukken veel zeldzamer dan in min naauwkeurige. Sommige letters staan, vooral in de oude taal, gedurig met elkander verwisseld, zonder dat verandering, in het woord voorgevallen, noch dialectverschil daartoe aanleiding heeft kunnen geven. Die verwisseling spruit dan alleen daaruit voort, dat men het over 't juiste gebruik van zoodanige letters met elkander, en dikwijls ook met zich zelven niet eens was. Een dergelijk gebrek behoort zoo mogelijk te worden opgeheven.

§ 3. Op de gebruikelijke wijze worden de letters in klinkers

(*einlūda*) en medeklinkers (*bilūda*) verdeeld ; **j** en **v** zijn de gewone halfvokalen , beide van de klinkers **i** en **u** genoegzaam onderscheiden , ofschoon de laatste (**v**) door geene bijzondere benaming als ranghebbende letter in het alphabet uitkomt.

§ 4. Opzigtelijk de namen der letters valt verder aan te merken , dat de **b** , **c** , **d** , **g** , **p** en **t** bij de Westfriezen *bie* , *sie* , *die* , *gie* , *pie* en *tie* heeten , hetwelk meer naar het engelsche *bi* , *si* enz. helt. Dat sommigen ook aan de **v** (*u-bilūd*) een eigenen , bijzonderen naam , dien van *fee* geven , houd ik voor niets anders dan eene navolging van het hollandsch. In den oosthoek onzer provincie en van sommige stedelingen hoorde ik *elle* , *emme* , *enne* en *esse* voor **l** , **m** , **n** , **s** , 't welk geheel overeenstemt met de benaming *effe* , aan **f** gegeven (z. § 1). Of zulks echter nog oorspronkelijk friesch , of ook al uit Holland overgewaaid zij , durf ik niet beslissen *).

§ 5. Wat eindelijk nog den vorm der letters betreft , de oude friesche handschriften zijn geschreven met zoogenoemde monnikenletters , welke eene verbastering van het latijnsche letterschrift zijn. Met de aanneming van het christendom is ook het monnikenschrift in gebruik gekomen. Vroeger , en althans vóor de kennismaking met de Romeinen , zal men uitsluitend runen geschreven hebben , waarvan er op oude grafzerken nog dikwijls sporen worden aangetroffen. Ook werd in het eerst somtijds het friesch met monnikenletters gedrukt , zoo als die in oude nederlandsche drukwerken nog veelvuldig voorkomen , en welke lettersoort vroeger in Engeland , waar zij den naam van *blackletter* voert , almede tot drukken werd aangewend. De Hoogduitschers en Denen maken nog heden ten dage gebruik van hunne gothische letters , welke , een weinig in vorm van de *blackletter* afwijkende , eveneens van het monnikenschrift afkomstig zijn. In Friesland echter is men , even als in de meeste andere landen , reeds sedert lang weder tot den oorspronkelijken lettervorm terug gekeerd.

II. Klankaanduiding. (Lūdònthiudunge.)

A. *Voorafgaande beschouwing der vokalen.*

§ 6. Wil men de friesche klinkers in hunne hoedanigheid , *qualiteit* , beschouwen , zoo valt allereerst op te merken , dat zij , in woorden voorkomende , op tweederlei wijze worden uitgesproken , òf *op zich zelf* , *onvermengd* , òf *beheerscht door eenen*

*) Verg. Bilderdijk , *Spraakleer* , pag. 55.

volgenden medeklinker. In het eerste geval kan men zeggen, dat de klinker eenen *vrijen*, in het tweede, dat hij een *verbonden* klank heeft.

§ 7. De op zich zelf staande of *vrije* klank (*thet frìlūd*) heeft plaats, 1. wanneer de klinker eindletter eener lettergreep is, zooals in **huā** *wie*, **de-la** *deelen*, **pi-pe** *pijp*, **ho-pe** *hoop*, **hu-gia** *heugen;* 2. wanneer de opvolgende medeklinker, bij verlenging van het woord, zich van den klinker afscheidt en tot eene volgende lettergreep overgaat, als in **skâd** *schaduw*, **ska-dech** *schaduwachtig;* **hêl** *heel*, **he-lere** *heeler;* **brîk** *scheef*, *krom*, **bri-kor** *scheever*, *krommer;* **pôk** *pook*, **po-kia** *poken;* **hūs** *huis*, **hu-sing** *huisman;* 3. in sommige woorden, die voor verandering onvatbaar zijn of waarin het verlengen geene ontblooting van den klinker ten gevolge kan hebben, als **ūr** *over*, **tobârnd** *door vuur of brand bedorven*, **wîld** *wild.*

§ 8. De vrije klanken onderscheiden zich weder in twee soorten, in eenvoudige, *effene* — en *breede.* De *effene* vrije klank (*thet sliuchte frìlūd*) hebben de klinkers in bovenstaande voorbeelden; bepaalder zal daarover worden gehandeld in het hoofdstuk over de uitspraak (§ 62 volg.). Nopens den *breeden* vrijen klank (*thet brede frìlūd*) zie men § 14, en in evengenoemd hoofdstuk over de uitspraak de verdere uitbreiding daarvan.

§ 9. Een klinker heeft den *verbonden* klank (*thet bŭndlūd*), wanneer hij door invloed van den volgenden medeklinker anders uitgesproken, zijn klank door den consonant beheerscht wordt, zooals in **fal** *val*, **bĕd** *bed*, **wis** *wis*, **klop** *klop*, **luk** *geluk.* Worden deze woorden verlengd, zoodat op hunne eindletter dadelijk een klinker zou volgen, indien de wortelvokaal eenen *vrijen* klank had, zoo wordt nu bij die eindletter nog een gelijke medeklinker ingeschoven, om de afhankelijkheid van den vokaalklank aanschouwelijk te maken. De zooeven aangebragte woorden bijv. in werkwoorden veranderende, worden ze **falla** *vallen*, **bĕddia** *bedden*, **biwissia** *vergewissen*, **kloppia** *kloppen*, **lukka** *gelukken.*

§ 10. Tot hiertoe is er alleen over de vokalen gehandeld, in zooverre zij den klank uitmaken van klemhebbende, *geaccentueerde* lettergrepen. Op de buigingsuitgangen, en op de meeste vóor- en achtervoegsels van afgeleide woorden in het geheel geen klemtoon, geen *accent* vallende, zijn de klinkers, daarin voorkomende, *toonloos* (*klinlâs*), d. i. zij worden zoo kort en flaauw uitgesproken, dat men ter naauwernood kan hooren, welke klinkers zoodanige woorddeelen hebben. Van daar dat het verschil tusschen vrije en verbonden klanken bij toonlooze vokalen,

althans wat de schrijfwijze betreft, vervalt. Zegt men, »de eindiging **-ech**, **-ich** *-ig* maakt zelfstandige naamwoorden bijvoegelijk," dan hebben **e**, **i** in deze eindiging, wat de uitspraak aangaat, duidelijk den verbonden klank; maar komt de eindiging werkelijk achter een woord, bijv. **hunger** *honger* — **hungerech hungerich** *hongerig*, dan zijn diezelfde klinkers (**e**, **i**) bijkans niet meer door het gehoor te onderscheiden, en daarom verlengt men ook — **hungerege hungerige** *hongerige*, zonder den medeklinker (**g**) te verdubbelen. Ook de schrijfwijze maakt derhalve onderscheid tusschen *toonhebbende* (*klinnande*) en *toonlooze* vokalen.

§ 11. De toonhebbende vokalen zijn, opzigtelijk hunnen duur, hunne *quantiteit*, òf *lang*, òf *kort*. *Lange* klanken heeft men in de woorden **pâth** *pad*, **rêk** *rook*, **blēd** *blad*, **rīs** *rijs*, **stoka** *stoken*, **strōt** *strot*, **hūd** *huid*; *korte* daarentegen in **sa** *zoo*, **spek** *spek*, **rîs** *rijst*, **lot** *lot*, **bude** *buil*. — Naar er *geene*, *mindere* of *meerdere* veranderlijkheid in het lang of kort zijn van bepaalde klanken heerscht, kan men ze verder onderscheiden in *standvastig lange*, *standvastig korte*, *veranderlijke* en *zwevende* klanken.

Standvastig lang noem ik dezulke, die niet anders dan *lang* voorkomen. Deze zijn de *effene vrije* **e** en **o**, benevens al de *breede vrije* klanken (§ 14).

Standvastig kort zijn die, welke alleen *kort* gebruikt worden. Dit heeft plaats met den *verbonden* **a**-, **i**- en **u**-klank.

Veranderlijk zijn zulke klanken, die in sommige woorden *lang*, in andere *kort* worden uitgesproken. Het zijn de *effene vrije* **a**, **i** en **u**, en de verbonden **e** en **o**.

Deze veranderlijke klanken eindelijk, noem ik *zwevend*, wanneer hun duur afwisselt, naar gelange het woord, waarin zij voorkomen, op verschillende wijzen verlengd, of met andere woorden zamengezet wordt. Zoo is de effene vrije **i** *zwevend* in **fīf** *vijf*; want, terwijl zij als lange klank in dit grondwoord staat, is zij echter kort in het afgeleide **fîfte** *vijfde*. De verbondene **o** is *zwevend* in **grōt** *gort*; omdat de lange klank, die zij in dit woord, op zich zelfstaande, heeft, in de zamenzetting **grotmakere** *grutter*, overgaat in eenen korten.

B. *Over de toonteekens* (*lūdwīsena*).

§ 12. Schoon onze ouden geen gebruik van eenigerhande toonteekening maakten, heb ik toch gemeend, tot regt verstand van den minder met de spraak bekende, eenige aanwijzing noodig te zijn. Geen teeken echter overtollig willende gebruiken, ga ik

daarmede zoo spaarzaam te werk, als de duidelijkheid dat toelaat. De *effene vrije* klank geef ik aan door den *circumflex* (*thet friteken*). Ik plaats dien evenwel niet, wanneer de gesteldheid des woords zoodanig is, dat de vrije klank der vokaal als van zelf in het oog springt. Daarom bijv. schrijf ik **bên** *b e e n*, op dat men het niet verwarre met **ben** *ben* (ik *b e n*); maar laat het teeken weg in **benar** *b e e n d e r e n*, om dat de enkele medeklinker (**n**), in het meervoud, den vrijen klank der **e** duidelijk te kennen geeft. Z. § 7.

§ 13. Het eerste gedeelte van den *circumflex*, *l'accent aigu*, *acutus* (*thet klinteken*), bezig ik als klemtoonsteeken, en schrijf alzoo **bíliachtia** *b ij l i c h t e n*, ter onderscheiding van **biliachtia** *b e l i c h t e n;* **thí, thiú, thét, thá,** aanwijzende voornaamwoorden, ter onderscheiding van **thi, thiu, thet, tha**, de lidwoorden.— Vindt men het dienstig ook sommige andere toonhebbende klinkers, aan het einde van woorden, bijv. de **e** in **sé** *z e e* te teekenen, om te doen zien, dat dit woord niet als **se** *d e z e l v e* moet worden uitgesproken, dan zal zulks eveneens door het klemtoonsteeken behooren te geschieden. Immers alleen de aanwijzing, dat de vokaal toon heeft, is hier voldoende, dewijl zij, als eindletter eener lettergreep, noodwendig den *vrijen* en wel — omdat de *breede* klank altijd en uitsluitend met zijn eigen kenmerkend teeken is aangedaan — den *effenen vrijen* klank moet hebben. Het klemtoonsteeken geeft alsdan bloot te kennen, dat de vokaal niet toonloos is.

§ 14. Van het zware toonteeken, *l'accent grave*, *gravis* (*thet bûchteken*), bedien ik mij ter aanduiding van den *breeden vrijen* klank:

à klinkt als *o* in het hollandsche *hok*, lang uitgesproken; als *ao* in het fransche *paon;* als *a* in het engelsche *water*, en stemt dus geheel overeen met de lange verbondene **o** in **kōl** *k o o l v u u r s*, **stōk** *s t o k* enz.

è klinkt als *éa*, of nagenoeg als *ee* in het hollandsche *heer* en hoogduitsche *heerde*.

ì luidt even als de hollandsche *ij* in *mij*, *blijde*.

ò klinkt ten naasten bij als *oo* in het hollandsche *boot*, *door*, stemmende overeen met de engelsche *oa* in *coat*, *oak*.

ù is een weinig doffer dan de hollandsche tweeklank *ou*. Men hoort haar in het westfriesche **duwe** *d u i f*, **nù** *nu*.

Aan sommige tongvallen is de **ì** en **ù** volkomen vreemd; in andere daarentegen komen beide misschien te veelvuldig terug om eene welluidende klankverscheidenheid niet in den weg te staan. Voor eene algemeene boekentaal zal een welgekozen matig gebruik dier klanken het meest passend zijn. Ik volg daarom ten dezen die tongvallen, welke mijnes erachtens de bevall'gste afwisseling van effene en breede **i-** en **u**-klanken doen ho ren; maar doe

dit, zonder dienaangaande iets bepaaldelijk te willen voorschrijven. In den regel geef ik aan **i** en **u** altijd den breeden klank, wanneer zij onmiddelijk door een anderen klinker gevolgd worden, zonder daarmede een tweeklank uit te maken, als in **fiand** *vijand*, en in 't westfriesche **widùe** *weduwe*. Mogt men verkiezen mijne breede **i** en **u** door effene te doen vervangen, zoo eischt wel de duidelijkheid, dat deze, in zoodanige woorden, als toonhebbende vokalen gemerkt worden, en men alzoo **fíand**, **widúe** schrijve.

§ 15. De lange klank, niet reeds op zich zelf, of door eenig ander teeken kenbaar, bekomt een liggend streepje (*thet lengteken*) boven zich. Alleen de in duur veranderlijke klanken, de effene vrije **a**, **i** en **u**, en de verbondene **e** en **o**, behoeven dit teeken; de eerste (**a**) slechts dan, wanneer zij, lang zijnde, eindletter van een woord is, als in **huā** *wie*, **tuā** *twee*. Aan 't begin of in 't midden van een woord staande, is de effene vrije klank der **a** standvastig lang, of liever de korte klank dezer letter wordt als verbonden klank geschreven, om dat zij vóor de meeste medeklinkers daarmede geheel overeenstemt (§ 65).

§ 16. In de dialecten gebeurt het niet zelden, dat een klank, als het ware, wordt gebroken; waarbij dan tevens de effene vrije **a**, ook als zij vooraan of in 't midden van woorden staat, benevens de effene vrije **e** en **o** in duur veranderlijk; daarentegen de effene vrije **i** en **u**, alsmede de breede **e** en **o** standvastig kort worden. Die gebroken klanken duid ik aan door het *trema* (*thi spialtere*), en plaats dit, de noodige toonteekening anderzins ter aanwijzing van klank en duur zoo te gelijker tijd kunnende volbrengen, niet boven, maar onder de vokaal, ten einde men reeds daaruit zou kunnen opmaken, dat het van eene eigenaardige strekking, en niet de hoogduitsche aanwijzing des *Umlauts*, of het nederlandsche woord-deelteeken is. Zoo iets, hoe gewoon in de oostersche talen, moge nu voor ons bij den eersten oogopslag een wat vreemd aanzien hebben, geheel ongebruikelijk is het evenwel niet. De Franschen teekenen op die wijze hunne *c*, door er een haakje, de *cedille* (ç) onder aan te hangen, wanneer ze vóor *a* en *o* als *s* moet worden uitgesproken. Een voorbeeld van nader bij, en zelfs in friesche geschriften van alle tijden te vinden, is de **y**. Men schreef namelijk de **v**, welk letterteeken vroeger voor **u** (*oe*) gold (§ 28), met een staart, om er den piependen *u*-klank, de hoogduitsche *ü* door uit te drukken. Minder doet hier ter zake, hoe de alzoo van onderen getoonteekende **v** later ook nog den klank van **i** verkreeg, en, als zoodanig, eindelijk tot een gebruik bestemd kon worden, als beneden (§ 27) wordt opgegeven. Maar ook de **j** is als eene van onderen geteekende **i**

te beschouwen; terwijl er nog, bij wijze van toegift op moge gewezen worden, dat de Grieken een drietal hunner oneigenlijke tweeklanken ᾳ, ῃ en ῳ schreven.

Stelt men, in navolging van GRIMM *), de betrekking der vokalen aldus voor:

A
E O
I U

dan heeft men, om den klank te vinden van eenen door het *trema* beteekenden klinker, den zoo gemakkelijken als opmerkelijken regel, dat altijd de onder hem gelegen vokaal er vóor komt; dat wil zeggen: **ā̤** luidt als **êa**, **ē̤** als **îe**, of zooals in het hollandsch *ie* vóor *r* klinkt, en **i̤**, de halfvokaal, aan de consonanten grenzende, wordt *ji*.

Aan de andere zijde is **ā̤** = **ôa**, wordende alzoo door dit letterteeken twee zeer verschillende klanken voorgesteld. Gevoegelijk kan men voor het westfriesch alleen den eersten (**êa**), en voor het noordfriesch alleen den laatsten (**ôa**) doen gelden. Hierdoor kunnen woorden als **brā̤d** *brood*, **dā̤d** *dood*, **hûslā̤s** *huisloos*, **lā̤d** *lood*, **lā̤ts** *loods*, **mā̤r** *meer*, **nā̤d** *nood*, **rā̤d** *rood*, **strā̤m** *stroom* en vele andere voor beide hoofddialecten gelijk geschreven worden. Volgens de westfriesche uitspraak leest men *bréad*, *déad*, *hoesléas*, *léad*, *léats*, *méar*, *néad*, *réad*, *stréam*; volgens de noordfriesche *bróad*, *dóad*, *hoeslóas*, *lóad*, *lóats*, *móar*, *nóad*, *róad*, *stróam*. Dit aannemende heeft men zich slechts ten regel te stellen: **ā̤** luidt in 't westfriesch als **êa** = **è**, in 't noordfriesch als **ôa** = **ò**. Verg. §§ 68 en 69.

Verder klinkt nu **ō̤** als *oeo* (**ûo**), of ten naasten bij als de nederlandsche *oe* gevolgd door *r*; en **ṳ** weer in de consonanten grijpende, als *wo* (**vu**).

Zeer duidelijk hoort men de breking van al deze klanken, wanneer zij, bij versnelling, kort worden uitgesproken. (§ 63 en volg.)

Bij de effene vrije vokaalgeluiden zijn nog de breede klanken **è** en **ò**, mitsgaders de verbondene **e** en **o** te voegen, als vatbaar wezende voor breking. Beide, de breede en verbonden **e**, klinken, gebroken zijnde, als **e-a**, de breede en verbonden **o** als **o-a**, éenlettergrepig uitgesproken (§§ 75 en 85).

§ 17. De geheele rij mijner klankvoorstellingen nu in het oog gevat hebbende, zoo ontwaart men, dat het westfriesch op tweederlei wijze den klank **êa**, door **ā̤** en **è** kan uitdrukken; terwijl het noordfriesch zulks evenzoo met den klank **ôa**, door **ā̤** en **ò** kan doen. Dit is, opdat men zooveel te minder genoodzaakt zou

*) *Deutsche Grammatik*, I³ 33.

zijn, bij elke wijziging der klanken geheel andere vokalen te nemen. Woorden, waarin het eerste dialect den **êa**- en het tweede den **ôa**-klank heeft of zou hebben, schrijve men dus immer met **ä̤**; eveneens de zoodanigen in welken slechts een der hoofdialecten zijne **ą̈**-klank heeft, doch het andere, tegelijk met de algemeene schrijftaal, voor de vokaal **a** pleit. Zulke, waarin beide dialecten gelijkelijk den **êa**-klank laten hooren, spelle men met **è**, en die, waarin beiden den **ôa**-klank hebben, met **ò**. Hierbij vergete men intusschen niet, dat de eigenlijke boekentaal geene gebrokene klanken heeft, en men daarom ook, in een der dialecten schrijvende, ze vooral niet noodeloos moet vermeerderen; maar liever, waar het geene onduidelijkheid oplevert, de oorspronkelijke, zuivere vokaal trachte te behouden.

§ 18. In de meeste nieuwe duitsche talen zijn de verbonden klanken alle standvastig kort. Van daar dat gewoonlijk de spraakkunstenaren, over toonhebbende vokalen sprekende, geen onderscheid maken tusschen vrije en verbonden klanken, dan dat zij bloot de eersten *lange*, de laatsten *korte* klanken noemen. Deze verdeeling, hoewel overigens eenvoudig, is voor het friesch onnaauwkeurig. Bij de Westfriezen althans zijn de verbondene **e** en **o** niet zelden lang. De **e** klinkt in **mēs** *mes*, de **o** in **pōt** *pot* juist zoo als in de overeenstemmende nederlandsche woorden (*mes*, *pot*); doch beide vokalen worden even lang aangehouden, als *ee* en *oo* in het nederlandsche *mees* en *poot*. De onderscheiding van *vrije* en *lange*, *verbondene* en *korte* klanken kon ik derhalve niet vermijden. Voor zoo verre 't echter in de gegevene omstandigheden mogelijk was, heb ik mij in het gebruik der toonteekens vooral gerigt naar hetgeen Dr. GRIMM in zijne *Deutsche Grammatik*, I^3 37, daarvan voorschrijft. Dit reken ik genoeg ter verdediging van mijn stelsel.

Doch zal men niet zeggen, dat alle toonteekening onfriesch is, omdat oude handschriften daarvan geen spoor toonen?

Wanneer men in aanmerking neemt, dat in vele oude stukken, niet alleen geene toon-, maar zelfs geene lees- en scheidteekens worden gevonden, welke laatsten men toch wel zal moeten gebruiken, gelijk ik zulks dan ook doe op dezelfde wijze als men het in andere duitsche talen gewoon is, dan kan de tegelijke invoering van toonteekens, zoo al niet met eene echtfriesche schrijfwijze bestaanbaar beschouwd, dan ten minste geregtvaardigd worden. Hoe het zij, ik heb gemeend aan de toonteekening de voorkeur te moeten geven, boven het invoegen van letters ter aanduiding van klankwijzigingen *).

*) Wie, in een dialect schrijvende, het *trema*, althans vooreerst, nog liefst wil vermijden, kan gedeeltelijk ook de in den tekst gebezigde klankaanduidingen

III. Schrijfwijze. (Bôkstòyunge.)

A. *Van de vrije en verbonden vokalen.*

§ 19. Een der hoofdregels van de friesche spelling (*bôkstâverunge*) is — geene overtollige letters te gebruiken. Ten aanzien der vokalen gaat dit zoo ver, dat de vrije klank, zelfs ook lang zijnde, niet eens door eene bijgevoegde letter, veel min door verdubbeling des klinkers mag worden aangeduid. In de jongere stukken geeft men wel den vrijen klank dikwijls aan door eene ingelaste **e**, schrijvende bijv. d a e d [1]) voor **dâd** *dood*, o e n [2]) voor **òn** *a a n*, of zelfs door verdubbeling des klinkers, zettende h i i r [3]), h u u s [4]) in plaats van **hîr hīr** *h i e r*, **hūs** *h u i s;* doch zulks is, aangezien het geheel tegen de schrijfwijze der ouden strijdt, en in het friesch even zoo vaak den lezer in verwarring brengt, als het hem den regten klank doet vinden, ten hoogste af te keuren.

Meermalen vindt men ook de **y** in de plaats der vrije **ī** gezet; bijv. w y f [5]), y n n a [6]) in stede van **wīf** *v r o u w*, **înna** *in*, en eene enkele keer, in navolging der Hoogduitschers, eene **h** ingeschoven; als m a h r a [7]) voor **mara** *g r o o t e r g r o o t e r e.* In de zuiverst geschreven stukken komt echter ook dit, het eene zoo min als het ander, voor, en geen van beide verdient derhalve te worden nagevolgd.

daarvoor in de plaats stellen.

Voor de gebrokene **â** schrijve men dan in 't westfriesch, bij gerekte uitspraak, **êa** in plaats van **ā̤**: **hêak** *h a a k;* en bij versnelling (§ 63), **ea** in stede van **â̤**: **heakje** *h a a k j e.* In 't noordfriesch duide men den gerekten klank aan door **ôa**: der Wangeroogers **biôar** *b i e r ;* en den versnelden klank door **oa**: **hoalf** *h a l f.* Verg. §§ 68 en 69.

Voor **ē̤**, den gerekten klank der gebrokene **ê**, zette men **îe**: **jîer** *j a a r;* voor **ê̤**, haar versnelden klank, **ie**: **jiergung** *j a a r g a n g ;* voor **è̤**, de gebrokene breede **e**, **ea**: **londheara** *l a n d h e e r.*

Bij gerekten klank der gebrokene **ô**, doe men **ō̤** vervangen door **ûo**: **hûod** *h o e d;* bij versnelde uitspraak **ô̤** door **uo**: **huodawinkel** *h o e d e n w i n k e l;* en de gebrokene breede **o** door **oa**: **hoasan** *k o u s e n.*

De breking der verbonden **-e** en **-o**, en die van **î** en **û**, kunnen niet beter dan door het *trema* worden aangeduid: **stḛrra** *s t e r v e n*, **mo̤ste** *m o e s t*, **hïr** *h i e r*, **mṳre** *m u u r.* Bij gemis echter van deze karakters aan de pers, en des drukkers mogelijken onwil om ze aan te schaffen, zou men zich dienen te behelpen. Uit nooddwang wilde ik dan schrijven: s t j e r r a, h j i r, m v u r e. Maar **o̤** kan men altijd bekomen door **ö** om te keeren.

Mijne bijgebragte voorbeelden zijn — met uitzondering van die op **ā̤**, **â̤** = **ôa**, **oa** — allen uit het westfriesch genomen; maar de toepassing op het noordfriesch kan niet moeijelijk zijn.

1) W. 436, 13 = Fw. 7. 2) W. 390, 10 = Fw. 32 XVII. 3) 560, 29 = Schw. I. 250. a. 1390. 4) W. 414, 11 = Fw. 286. 5) W. 404, 33 = Fw. 221 XII. 6) E. 185, 2 = Hett. E. 46 *Thet is thi othere Dóm.* 7) 459, 7 = Gen. I 315 § 6.

Een der zonderlingste middelen ter aanduiding van den vrijen **u**-klank vindt men door GYSBERT JACOBS en zijne volgelingen aangewend. Ik bedoel de toevoeging eener **w**. Deze letter toch is in het friesch, zooals haar naam reeds te kennen geeft, eene dubbele **u** (*dubbeld'-u*), schrijvende men daarom ook wel w t [1]) = u u t, k w [2]) = k u u, voor **ût** *uit*, **ku** of **kù** *koe*. Wanneer men dus van deze woorden u w t en k u w maakte, was dit zoowat even goed, als had men u u u t en k u u u gespeld.

Men ziet, de latere schrijvers poogden slechts op de eene of andere wijze ten aanzien van de vrije en verbondene uitspraak duidelijk te worden, en offerden alzoo, ten believe van vreemden, de oorspronkelijk korte en eenvoudige friesche schrijfwijze aan ingebeelde naauwkeurigheid op.

Al wat men dan ook dienaangaande moge hebben uitgevonden, ik houd het, als lijnregt inloopende tegen het streven naar kortheid, zoo duidelijk in de spelling der oudste geschriften uitblinkende, voor ongepaste nieuwigheden, en geef, op het voorbeeld van alle in zuiver friesch geschreven stukken, den vrijen klank nimmer door toevoeging van letters of verandering van vokalen aan. Om evenwel den vreemde, waar zulks noodig kan geacht worden, op eene doelmatige wijze in de uitspraak der woorden te gemoet te komen, bedien ik mij dan liever van eene toonteekening, zooals boven omschreven is.

§ 20. In woorden van meer dan eene lettergreep wordt, na eene klemeischende verbonden vokaal, de medeklinker verdubbeld, wanneer er onmiddelijk een klinker op volgt; bijv. **min-nia** [3]) *minnen*, **sel-lunge** [4]) *verkoop*, **thred-de** [5]) *derde*. Dezen regel vindt men wel niet altijd gevolgd, doch de zeer weinige uitzonderingen daarop kunnen geene reden zijn, om dien niet in het algemeen als doorgaande te beschouwen; want in verreweg de meeste gevallen, waar men zou meenen hem verwaarloosd te zien, ligt de oorzaak in den tongval, welke wezenlijk in het schijnbaar misgeschreven woord een vrijen klank heeft, terwijl andere in datzelfde woord de vokaal verbonden uitspreken. Zoo hoort men alleen in Westfriesland, voor *tak*, beide **tuka** en **tukka**; voor *ruim*, **rûm** en **rum**; voor *weten*, **wita** en **witta**; voor *hij slaapt*, **hi slêpt**, met den vollen langen klank (§ 74), en **hi slept**, met eene verbondene **e**; voor *eikel*, **ekel** en **ekkel**.

Die verdubbeling des consonants heeft echter alleen dan plaats, wanneer de lettergreep op een enkelen medeklinker eindigt. Bij de verlenging van een woord, op meerdere medeklinkers uitgaande,

[1]) 505, 15 = SCHW. I 545. [2]) W. 392, 6 = FW. 44. [3]) R. 132, 22 = GEN. I 94 (3). [4]) R. 49, 9 = GEN. I 106, 3. [5]) R. 49, 6 = GEN. I 106, 3.

brengt men altijd, het moge na eenen vrijen, of na eenen verbonden klank zijn, één of meer van die medeklinkers op de volgende lettergreep over, als er namelijk alweder dadelijk een klinker na komt; bijv. **thing** [1]) *zaak*, *geding*, **thin-gia** [2]) *dingen*; **hanxt** [3]) *hengst*, *paard*, **hanx-tes hôf** [4]) *paardenhoef*; **thianost** [5]) *dienst*, meervoud **thianos-ta.** In dit alles stemt dus de friesche schrijfwijze geheel overeen met die van het nederlandsch en andere duitsche talen, waarom er dan ook geene nadere verklaring hieromtrent noodig is.

§ 21. Eene uitzondering op de verdubbeling des consonants na eenen verbonden klank maken verder de zamengestelde medeklinkers **ch**, **th** en **x**, schoon zij allen als eenvoudige letterteekens beschouwd worden; gelijk zulks, wat den klank aangaat, de beide eersten inderdaad zijn, terwijl de laatste als zoodanig staat geschreven. De dubbele **ch** door **gch** aan te duiden, gelijk in het nederlandsch geschiedt, en hetwelk ook al door sommige nieuwere friesche schrijvers is nagevolgd, behoort in deze taal niet te huis. Ook de **v** wordt nimmer verdubbeld. Eene vokaal, door een dezer vier letterteekens gevolgd wordende, heeft daarom altijd den verbonden klank, zoo niet het tegendeel door een teeken is aangewezen.

B. *Over sommige letters, waarvan het gebruik onstandvastig is.*

§ 22. Er is reeds gezegd (§ 2) dat sommige letters met elkander verwisseld worden, zonder dat dialectverschil daartoe aanleiding kan geven. Wil men een bepaald gebruik van die letters voorschrijven, dan dient men vooral te letten op de regelmaat der taal, op de meest heerschende schrijfwijze, op de welluidendheid en op de afleiding. Naar aanleiding van een en ander mogen hier eenige regels volgen, waarbij echter verwisselingen van minder belang, en zulke onregelmatigheden, die men kan achten uit onnaauwkeurigheid of onkunde te zijn voortgevloeid, stilzwijgend zullen worden voorbijgegaan.

§ 23. **A**, **O**. Deze letters worden vooral door elkander gebruikt vóor **l**, **n** en **nd**. Men vindt alzoo de woorden **ol** [6]) *al*, **mon** [7]) *man*, end **lônd** [8]) *land* ook al [9]), man [10]) en land [11]) gespeld. De eerste schrijfwijze zal de voorkeur verdie-

[1]) R. 43, 3 = GEN. I 105, 1. [2]) R. 61, 25 = GEN. I 108, 11. [3]) E. 243, 1 = HETT. E. 36 § 78. [4]) E. 227, 31 = HETT. E. 36 § 81. [5]) R. 538, 32 = HETT. F. 186 § 19. [6]) E. 227, 24 = HETT. E. 14 § 33. [7]) B. 153, 5 = GEN. I 152, 17—18. [8]) R. 51, 15 = GEN. I 106, 5. [9]) H. 32, 18 = GEN. I 69, 1. [10]) W. 428, 33. — GEN. II 165, 16. [11]) W. 51, 14 = FW. 156.

nen, omdat die in de oudste stukken het meest is gevolgd geworden, weshalve ik deze en dergelijke woorden, die nu eens met **a**, dan eens met **o** geschreven werden, in zooverre ik reken dat geen dialectverschil tot die verwisseling heeft kunnen leiden, met **o** zal spellen. Dat ook de uitspraak der meeste tongvallen daarvoor pleit, zal op zijne plaats (§ 82) worden aangetoond.

§ 24. **E, I.** Hoofdzakelijk verwart men **e** en **i** met elkander, 1. wanneer zij, den verbonden klank hebbende, vóor eene **n** staan, ook wanneer die nog door andere medeklinkers gevolgd wordt, en 2. in lettergrepen waarop de klemtoon niet valt.

In het eerste geval stel ik mij ten regel: Hebben de grondvorm, of sommige tongvallen, in het te schrijven woord eene **a**, dan geef ik den twijfelachtigen klank terug door **e**; maar dit zoo niet zijnde, door **i**. Ik spel derhalve **brenga** *brengen*, **hengia** *hangen*, **renna** *loopen* met **e**; **sin** *zin*, **hingia** *gehengen*, **winna** *winnen* met **i**, en zoo al verder.

Worden de verbonden **-e** of **-i** door **r** gevolgd, dan is doorgaans de laatste voor de eigelijke boekentaal te verwerpen; omdat al veeltijds het friesch zelf in een of anderen tongval, en meest altijd eenige aanverwante taal, daarvoor **a** heeft. Als sommige woorden in dubbelen vorm voorkomen, bezige men dus, in plaats van deze verbonden **-i**, de breede **e**, waaruit zij ontsprongen is (§ 73). Thans nog heeft het noordfriesch **bèrch**, **thèrm**, voor **berch** *berg*, **therm** *darm*, in 't anglosaksisch *beorg*, *þearm*, en in 't oude westfriesch **birch** [1]), **thirm** [2]). Woorden, die in het nederlandsch de verbonden **-o** hebben, als **gerdel** *gordel* **wergia** *worgen*, **wertha** *worden*, mag men echter een tweeden vorm met **i** toekennen: **girdel**, **wirgia**, **wirtha**; maar hebben ze in het friesch zelf **o**, als **wòrd** [3]) *woord*, **kort** [4]) *kort*, **wortel** *wortel* enz., dan zijn zoowel **werd**, **kert**, **wertel**, als **wirt**, **kirt**, **wirtel**, voor bloot dialectische vormen te houden, welke laatste men dan nog ruim zoo goed wörd, kört, wörtel zou spellen (Z. § 95).

Aan de volgende werkwoorden geeft **e** eene bedrijvende, **i** eene onzijdige beteekenis: **setta** [5]) *zetten*, **sitta** [6]) *zitten*; **lega** [7]), grondvorm van **lêdza** of **ledza** [8]) *leggen*, **liga** [9]), waaruit ontstaan is **lidza** [10]) *liggen*; **drenza** [11]) *drenken*, **drinka** [12]) *drinken*. — De afleiding vordert **e** in **sêdza** of **sedza** *zeggen*, maar **i** in **widza** *wieg*. Verg. § 71.

1) W. 438, 1 = Fw. 15. 2) Verg. F. 307, 30 = Fw. 355 n. *Breindulg.* 3) E. 228, 6 = Gen. I 234 § 16. 4) 480, 30 = Schw. I 394. 5) R. 27, 16 = Gen. I 104, 16. 6) R. 19, 2 = Gen. I 102, 10. 7) Verg. S. 387, 1 .— Gen. II 196 § 16. 8) B. 174, 15 = Gen I 182, 162. 9) Verg. E. 232, 24 = Gen. I 236 § 23. 10) E. 188, 33 = Gen. I 269, 8. 11) Verg. S. 486, 30 = Gen. II 283 XXXV. 12) W. 408, 11 = Fw. 244 IX.

De toonlooze **e** en **i** worden verwisseld in woorden als **nòse** [1] *neus*, **nachtes** [2] *des nachts*, **hōve** [3] *hof*, 3e naamv., **fare** [4] *vare, rijde;* vindende men ook nòsi [5], nachtis [6], hōvi [7], fari [8]. Ik heb gemeend in zulke woorden, voor het eigenlijke boekenfriesch ten minste, altijd eene **e** te moeten schrijven. Dat het voorzetsel **to** *te*, in sommige tongvallen als te uitgesproken, zelfs meermalen ti gespeld staat, toont duidelijk aan, welken klank men meestal in aangehaalde voorbeelden en in meer dergelijke woorden aan de **i** toekende, en mag wel ten voordeele van mijne schrijfwijze met **e** pleiten. In de 15e kest van het Hunsingoër Landregt staat **to lèsane** [9], ti **fellane** [10] en te **nimane** [11]; **to**, ti en te dadelijk achter elkander. Verg. intusschen §§ 76 en

Voor het overige spreekt het van zelf, dat men geene **e** moet schrijven, waar de **i** klaarblijkelijk in het woord behoort. Zoo eischt het onafscheidbaar voorzetsel **bi-** *be-*, schoon, vooral in de latere geschriften, veeltijds met **e** gespeld, tengevolge der afleiding van **bi** *bij*, eene **i**. — Als het meest gebruikelijk, schrijf ik **ne**, als bloote ontkenning; maar **ni** *noch*.

§ 25. **E**, **O**. 't Is blijkbaar verschil in tongval, wanneer men den uitgang van den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden — in andere oude stukken -est, of ook wel -ist geboekstaafd — alleen bij de Rustringers **-ost**, met afwisseling van -ast, ziet geschreven. Maar toch dient hier ter plaatse aangemerkt, dat ik aan het voller klinkende **-ost** de voorkeur geef, en dit alleen en uitsluitend wilde behouden hebben, zoowel om der welluidendheid wille, als omdat het oudsaksisch en anglosaksisch veelal daarmede instemmen, zijnde in 't ijslandsch nu en dan -ast de eindiging. Daarbij echter wordt niemand verhinderd, om des verkiezende, al naar zijn tongval het medebrengt, nogthans *-est* of *-ist* uit te spreken.

Den vergrootenden trap der bijwoorden zou men, naar het voorbeeld der meeste oude stukken, en volgens de uitspraak der tegenwoordige tongvallen, de eindiging -er moeten geven; maar vind ik **-or**, al weder om dezelfde reden, verkieslijker, en schrijf daarom, met de oude Rustringers, **suithor**, van **suithe** *heftig zeer*, ouds. *suithor suidor*, ags. *swiðor*, **èrmost** *armst*, ouds. *armost*, ags. *earmost*.

Evenzoo spel ik met **o** den uitgang **-osta**, in **tuintegosta**

1) B. 177, 29 = Gen. I 188, 192. 2) R. 69, 9 = Gen. I 110, 17. 3) H. 36, 12 = Gen. I 69, 4. 4) E. 62, 12 = Gen. I 214 *de twalefste kest.* 5) R. 89, 14 = Gen. I 116, 6. 6) W. 472, 2 = Fw. 394 LXVIII. 7) R. 63, 14 = Gen. I 112, 22. 8) R. 39, 15 = Gen. I 137, 31. 9) H. 24, 3 = Gen. I 36 *decima quinta petitio.* 10) H. 24, 10 = Gen. I 36 *d. q. p.* 11) H. 24, 12 = Gen. I 36 *d. q. p.*

twintigste, ijsl. *tuttugasti*, **thritegosta** *dertigste*, welke dikwijls met **e** voorkomt; en de tweede naamvalseindiging van 't meervoud der zelfstandige naamwoorden van de eerste en van de derde verbuiging, die in den tweeden naamval enkelvoud op **a** eindigen, **-ona**, niet **-ena** (§ 167).

§ 26. **O, U.** De verwisseling dezer vokalen heeft alweder het meest plaats, wanneer zij eenen verbonden klank hebben; als in **dung** *mest*, **ful** *vol*, **rum** *ruim*, **umbe umme um** *om*, **up** *op* enz., alle welke woorden ook met **o** geschreven te vinden zijn. Niet zelden ook vindt men eene **o** voor **u** geschreven, waar deze laatste de eindiging is: bòdo [1]) voor **bòdu** *geboden*, frêtho [2]) voor **frêthu.** Z. §§ 91 en . Eene regelmatige klankladder vordert **u**; ten zij de **o** duidelijk gehoord worde, als in het hollandsche *stok*, en in het friesche **kop** *hoofd*. — **Kup** *drinkkom*, waarin een klank heerscht bijna gelijk aan die, welken in het hollandsche *tong* aan de *o* gegeven wordt, is dan beter met **u** geschreven. Zoo mede de uitgang **-unge** in **buwunge** *bouwing*, **sellunge** *verkoop* enz., waarvoor sommige tongvallen ook **-inge** hebben. De meest heerschende schrijfwijze pleit voor deze spelling, en, gelijk later (§ 88) blijken zal, de verschillende uitspraak van het grootste deel der Friezen eveneens.

Het bijvoegelijk naamwoord *goed* spelle men **gôd** [3]), maar het zelfstandig naamwoord *goed goederen bezitting* is **gûd** of **gud** [4]).

§ 27. **I, J, Y.** De **j** komt in de oudste stukken hoogst zelden voor; ook als medeklinker werd meestal **i** gebruikt. Het zal evenwel beter zijn in het begin van eene lettergreep **j** te schrijven: **jêr** *jaar*, **jûk** *juk*, **bijeta** *begieten* enz., zooals men reeds sinds lang gewoon is, en hetwelk de duidelijkheid bevordert. Na eenen medeklinker wil ik liever de **i** behouden, en schrijf daarom **biâr** *bier*, **liacht** *licht*, **riucht** *regt*, **makia** *maken*. De **i**, verbeeld ik mij toch, geeft in deze woorden beter den klank aan dan de **j** zulks doen zou, omdat deze laatste dien te stomp zou voorstellen.

Waar **i** en **j** tusschen twee lettergrepen, na eenen twee- of drieklank, zamenvloeijen, schrijf ik daarvoor **y**; bijv. **blôya** *bloeijen*, **diôya** *dartelen*, **deya** *dooden*; doch zulks niet wanneer de onvermengde **i**-klank in de volgende lettergreep door eene vokaal gevolgd wordt, als in **nìa** *nieuwe*, **suìa** *zwijgen*, **wìa** *wijden*.

§ 28. **U, V, W.** De **u** en de **v** werden oudtijds willekeu-

1) R. 132, 24 = Gen. I 94 (3). 2) R. 21, 14 = Gen. I 102, 12. 3) E. 208, 5 = Hett. E. 60 § X. 4) E. 197, 25 = Gen. I 277 § 13.

rig door elkander gebruikt, of werden ze al onderscheiden, dan hield men gewoonlijk **u** voor medeklinker en **v** voor klinker. Het beste zal men thans het algemeen bestaande gebruik volgen, en **u** als klinker, **v** als medeklinker bezigen. Een bepaalde gelijkheidsregel vordert echter, dat men in **duā** *doen*, **suêr** *zwaar*, **suima** *zwijm*, **tuā** *twee*, en dergelijke woorden, eene **u** schrijve, en dus met deze letter, wanneer zij van eenen medeklinker wordt voorafgegaan, even zoo handele als boven aangaande de **i** (**j**) is gezegd geworden; terwijl ook hier insgelijks de regte klank ruim zoo goed door de vokaal, als door den consonant wordt aangegeven.

De **w** wordt niet zeer dikwijls als medeklinker gebruikt, dan in het begin der woorden. In alle andere gevallen heeft men meest **u** of **v**, behalve na eene **h**, waar niet zelden **w** staat. Ik vind het echter beter op de **h** geene uitzondering te maken, maar naar den zoo even gestelden regel, waarvoor, na andere letters, de oude schrijfwijze toch het meeste pleit, ook **huā** *wie*, **huer** *waar*, **huet** *wat* enz. te schrijven; vooreerst, om dat ik mij zelven, zoo doende, gelijk blijf; ten anderen, omdat de voorbeelden van deze schrijfwijze, ook na de **h**, bijna even zoo talrijk in de oudste stukken te vinden zijn, als die met **w**, ten minste wanneer men in het oog houdt, hoe **u** en **v** met elkander verwisseld worden, en men derhalve, waar er in dergelijke gevallen een **v** staat, zulks meestal onder de voorbeelden met **u** moet tellen; eindelijk, om dat de afleiding dezer woorden zóo beter in het oog valt.

Voor het overige is de **w** gelijk reeds is aangestipt (§19) in het friesch eigenlijk eene dubbele **u**. In stukken, waar de vrije klank door verdubbeling der vokaal wordt aangeduid, staat zij voor **uu**; in andere voor **uv**. Het eerste is, even als alle andere aanwijzing van den vrijen klank door toevoeging of verandering van letters, af te keuren; voorbeelden van het tweede zijn **blâuwelsa** [1]) *blaauwheid*, **frowe** [2]) *vrouw*, **fiower** [3]) *vier* en vele andere woorden. Somtijds ook staat **u** in de plaats van **vu** of **wu**, onder anderen in buwnge [4]), wnde [5]). Dit laatste vindt men ook unde [6]).

Kortelijk te zamen genomen komen mijne spelregels ten aanzien der **u**, **v**, **w** hierop neder:

In het begin van een woord schrijf ik **w**; bijv. **wâch** *wand*, **wald** *woud*, **wêr** *waar*, **wêt** *nat*, **wei** *weg*, **wrald** *wereld*. Dat zij in zamengestelde woorden, als **bi-weria** *bevestigen*, **berna-wrald** *kinderwereld*, **hai-wein**

1) E. 213,19 = Hett. E 4. § 8. 2) H. 32,25 = Gen. I 69,2. 3) R. 541,13 = Hett. F. 196 § 45. 4) R. 128,6 = Gen. I 111,3. 5) R. 120,2 = Gen. I 119,17. 6) E. 224,17 = Gen. I 232 § 12.

hooiwagen enz. staan blijft, behoeft wel niet gezegd te worden.

Even als **y** voor **i j**, schrijf ik insgelijks **w** voor **uv**, wanneer deze, na eenen twee- of drieklank, tusschen twee lettergrepen zamenvallen; bijv. **dawe** *dauw*, **fiwer** [1]) **fiower** *vier*, **growunge** *verdikking*, **trowe** *trouw*. Volgt op de onvermengde vrije **u**, wanneer het woord *door verbuiging* verlengd wordt, in eene volgende lettergreep een klinker; zooals bijv. de tweede naamvals **e** achter **ku kù** in **kúe-hòrn kùe-hòrn** *hoorn van eene koe;* — of heeft een dialectische vorm, voor de **w** of als *w* klinkende **u** der boekentaal, eene vrije **u**; gelijk het westfriesche **widùe** *weduwe* en 't noordfriesche **tùa** *twee*, anders **widwe**, **tuā** zijnde, — dan wordt ook weder de **w** weggelaten. Maar te sterk pleiten menigvuldige voorbeelden der ouden voor het behouden der **w**, wanneer in andere woorden, na de breede **u**, in de volgende lettergreep een klinker komt, dan dat men daarin de weglating dezer letter zou mogen volhouden. Ik schrijf daarom **buwa** *bouwen*, **buwunge** *bouwing*, **juwe** *uw uwe;* en voor 't westfriesch **skuwa** *schuiven*, **skuwere** *schuiver*, **duwe** *duif* enz. — Na eene *effene* vrije **u** wordt deze **w** eene **v**; zoo zijn de zoo even genoemde westfriesche woorden, in de boekentaal, **skūva**, **skūvere**, **dūve**.

Wanneer het achterste van een woord wegvalt, wordt de **w** van den twee- of drieklank weer **u**: westfriesch **bowa** *bouwen* — **hì bouth**, *hij bouwt*, **boude** *bouwde*. Maar na eene breede **u** blijft **w** staan: **hì buwth** *hij bouwt*, **buwde** [2]) *bouwde*. Verder blijft zij staan, als teeken van **f**, in 't westfriesche **hì skriwt** *hij schrijft*, **ik sköw** *ik schoof*, **ik skrêw** *ik schreef* en diergelijke; hebbende de boekentaal **hì skrîft**, **ik skôf**, **ik skrêf**. Maar de **v** na eene *effene* vrije **u** wordt **f**: **hì skūft** *hij schuift;* westfriesch **hì skuwt**.

Na eenen medeklinker zet ik **u**; als in **hueder** *wie van twee*, **suêt** *zoet*, en meer ook reeds boven aangehaalde woorden.

In alle andere gevallen schrijf ik voor **u** als medeklinker **v**: **bêva** *beven*, **erva** *erfgenaam*, **wīva** *vrouwen*, **tôvia** *toeven*, **nûver** *zonderling*. Het sterkst schijnt de aloude schrijfwijze daarvoor te pleiten.

§ 29. **C**, **K**. Vrij onbepaald waren onze vaderen almede nopens het gebruik van **c** en **k**. Wat men ten dezen aanzien voor vast kan aangeven, is: De **c** werd genoegzaam nimmer gebezigd, dan met den klank van **k**, waarom zij ook bijkans niet

[1]) H. 12, 16 = Gen. I 34 *octava petitio*. [2]) R. 128, 1 = Gen. I 141, 3.

gevonden wordt, dan vóor **a**, **o**, **u** of eenen medeklinker. Vóor de klinkers **e** en **i** staat meest altijd **k**. Aan het einde van eene lettergreep werd willekeurig een van beiden gezet; doch in de plaats van **kk** vindt men vrij dikwijls **ck**.

Zooals deze letters, beide van gelijke kracht, gebruikt worden, wordt het spelsysteem slechts vereenvoudigd, door maar eene derzelve in functie te laten blijven. De **k** is voor de duitsche talen het meest passend. Ik gebruik daarom de **c** alleen in het zamengestelde letterteeken **ch**, en in die vreemde woorden, waarin zij eigenaardig te huis behoort.

§ 30. **D, TH, T.** Het is duidelijk dat van deze consonanten **d** de zachtere, **t** de hardere is, en **th** tusschen beiden in ligt. Moeijelijk is het niettemin vaste regels aan de hand te geven omtrent het gebruik dezer letters, daar men in de oude handschriften nu eens b r o d e r [1]), dan weder **brôther** [2]), nu **thruch** [3]), dan t r u c h [4]) gespeld vindt, en zoo met vele andere woorden. In de latere literatuur komt **th** uiterst zelden voor, schrijvende men daarvoor meest altijd **d** of **t**. — Wanneer moet nu de **th** gebruikt worden? Te zeggen, dat dit letterteeken in het algemeen de plaats der anglosaksische þ en ð behoort te beslaan, kan velen weinig licht geven. Meer bekend is het engelsch, dat ook veelal genoemde anglosaksische karakters door **th** terug geeft. Doch om dienaangaande iets voor te schrijven, dat door ieder kan worden toegepast, moge het volgende eenigermate toereikend zijn:

Men schrijve met **th** de lidwoorden **thi**, **thiu**, **thet**, **tha** (§ 132), ook wanneer zij als aanwijzende voornaamwoorden staan (§ 13); de aanwijzende voornaamwoorden **this**, **thiûs**, **thit**, **thisse**, **thissa** (§); het betrekkelijk voornaamwoord **thé** *die*, mitsgaders het betrekkelijk voornaamwoord en bijwoord **ther** *welke*, *daar*; de bijwoorden **thenne** *dan*, **thā thō** *toen*, en voegwoorden **jeftha**, **tha** *of*, **thach thàch** *doch toch*. In de echtste stukken der oudheid worden ze niet anders gevonden. Hier bij zijn te voegen **atha** [5]) *vader*, thans **heitha**, **beithe** [6]) *beide*, ook min welluidend **bêthe** [7]); **brother** [8]) *broeder*, **êtheling** [9]) *adelijke*, **frêthu** [10]) *vrede*, **hêthen** [11]) *heiden*, klankvoller **heithen**; **īrthe** [12]) of **èrthe** [13]) *aarde*, **kêthere** [14]) *verkonder* (geregtspersoon), **òther** [15]) *ander*, **skâthia** [16]) *schaden*, **suethe** [17])

1) E. 198, 35 = Gen. I 277 § 17. 2) R. 51, 5 = Gen I 106, 4. 3) R. 120, 22 = Gen. I 120, 19. 4) W. 21, 2 = Fw. 138 XI. 5) R. 39, 21 = Gen. I 137, 31. 6) E. 58, 1 = Gen. I 213 IX. 7) B. 162, 23 = Gen. I 165, 78. 8) R. 51, 5 = Gen. I 106, 4. 9) H 329, 33 = Gen. I 85, 13. 10) R. 21, 13 = Gen. I 102, 12. 11) H. 340, 7 = Gen. I 68, 20. 12) R. 95, 15 = Gen. I 134, 16. 13) B. 175, 2 = Gen. I 184, 170—171. 14) B. 159, 5 = Gen. I 161, 56. 15) R. 53, 15 = Gen. I 106, 6. 16) R. 132, 1 = Gen. I 94 (4). 17) B. 174, 16 = Gen. I 183, 167.

grens, **beth** [1]) *bad*, **êth** [2]) *eed*, **klâth** [3]) *kleed*, **kûth** [4]) *bekend kond*, **mûth** [5]) *mond*, **pâth** [6]) *pad*, **sâth** [7]) *put*, **tôth** [8]) *tand* en eenige andere, die men het best uit het gebruik zal leeren kennen.

In de werkwoorden eindigt de 3e persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd op **th**, als die persoon in den onvolmaakt verleden tijd **d** of **de** heeft: **heth** *heeft*, **bith** *bidt*, **makath** *maakt*, **lèrth** *leert* enz. (§). In het meervoud eindigen regelmatig alle drie personen in den tegenwoordigen tijd op **th: hebbath** *hebben*, **biddath** *bidden*, **makiath** *maken*, **lèrath** *leeren*, **redath** *raden* enz. (§). Zoo ook het meervond der gebiedende wijs (§).

Eindelijk schrijve men **th** in het begin van het zakelijk deel der woorden, waar men in het friesch eene **t** meent te hooren en aanverwante talen eene **d** hebben: **bithenza** *bedenken*, **bithiuda** *beduiden*, **thiuster** *duister*, **thiāde** *volk*, **thianst** *dienst*, **thruch** *door*, **thura thûrva** *durven*, **theya** *dooijen*, **thin** *dun* enz.

In andere woorden zette men, op het gehoor af, **d** of **t.**

§ 31. **s**, **z.** In de vroegste tijden had **z** dezelfde waarde, die zij nu nog in het hoogduitsch heeft, dat is, zij werd nagenoeg uitgesproken als *ts*. Zij staat daarom bij voorkeur na **d** of **t**, waarvan bijna op elke bladzijde voorbeelden te vinden zijn; als in **sedza** [9]) *zeggen*, **letza** [10]) *arts*, en soortgelijke woorden, welker oorspronkelijke **g** of **k** in een *ds*- of *ts*-klank is overgegaan, hetwelk in het friesch dikwijls gebeurt. Ook vindt men meestal eene **z** geschreven, wanneer eene dergelijke verandering van **g** of **k** achter eene **n** plaats heeft: **brenza** [11]) *brengen*, voor **brenga** [12]); **thenza** [13]) *denken*, voor **thenka** [14]) en andere. Verdere bewijzen zijn er genoegzaam voorhanden, ik noem slechts erzebiscop [15]), zoo gespeld zijnde in plaats van **erzebiskop** *aartsbisschop*. Somtijds staat vóor de **z** nog eene **s**, als lidsza [16]), hetwelk ik eene overtolligheid acht te zijn, en dus beter vind **lidza** [17]) *liggen*.

Later werd **z** even als in het nederlandsch gebezigd, van waar hare verwisseling met **s** in **sûnder** *zonder* en dergelijke.

Ik volg het oude schrijfgebruik en spel met **z**: **kîtza** *kij*-

1) R 85, 23 = Gen. I 115, 3. 2) R. 59, 24 = Gen. I 108, 10. 3) E. 224, 26 = Gen. I 259 § 13. 4) 560, 20 = Schw. I 250.a. 1390. 5) E. 216, 25 = Gen. I 256 § 3. 6) E. 203, 1 = Hett. E. 76 § XLV. 7) E. 210, 14 = Hett. E. 82 § LXIII. 8) B. 178, 9 = Gen. I 188, 105. 9) W. 388, 21 = Fw. 25 10) E. 224, 36 = Gen. I 259. § 14. 11) E. 56, 17 = Gen. I 246. § 8 12) 250, 13. — Hett. *jur.* I 56. 13) H. 84, 22 = Gen. I 72, 7. 14) R. 85, 28 = Gen. I 115, 3. 15) R. 127, 17 = Gen. 141, 2. 16) B. 161, 9 = Gen. I 164, 69. 17) E. 188, 33 = Gen. I 269, 8.

ken, **dêtzen** *gedekt*, **henzia** *hangen*, **drenza** *drenken*, **skenza** *schenken*, **widze** *wieg*, **etzel** *spoor*, **letzen** *laken*, **wîtzing** *zeerover*, **lêltza** *leelijke*. Men zal opmerken, dat eigenlijk al deze woorden, zoo al niet in het friesch zelve, dan toch in andere talen **g** of **k** hebben.

Op het einde van eene lettergreep verander ik **z** in **s**: **wids-ke** *wiegje*, **lêlts** *leelijk*. Verder spel ik met **s** alle andere woorden: **salt** *zout*, **wesa** *zijn*, **gers** *gras* enz.

In de oude handschriften wordt de zachte **s** door **ſ** aangeduid, hetwelk men, des verkiezende, kan navolgen; doch aangezien men in capitalen slechts één letterteeken voor **s** bezit, hebben velen ook in de gewone letters die onderscheiding laten varen.

§ 32. **STH, SZ, TS, TZ.** Wanneer **k** in het begin der woorden tot een *ts-* of *tsj*-klank overgaat, wordt zulks in het oude friesch meestal door eene der vorenstaande zamenzettingen aangeduid. Ik geef aan de laatste daarvan de voorkeur, en schrijf alzoo **tzader** *halster*, **tzake** *kaak*, **tzerke** *kerk*, **tzettel** *ketel*, **tzîs** *kaas* enz. De **i** welke men er somtijds vindt bijgevoegd, als in tziake [1]), tzierke [2]) en andere, is niet alleen overtollig, maar zou zelfs verwarring aanbrengen, omdat dan in **tzîvia** *kijven*, en dergelijke woorden, wilde men regelmatig te werk gaan, eene dubbele **i** zou moeten geschreven worden, waarvan men bij onze oude schrijvers geen voorbeeld vindt.

Ook de uitgang **ke** in *diminutieven* (verkleinwoorden), als **blum-ke** *bloempje*, **skip-ke** *scheepje* enz., waarvan de **k**, na **d**, **l**, **n** en **t** veelal een *ts-* of *tsj*-klank krijgt, spel ik, bij die verandering, met **tz**: **bled-tze** *blaadje*, **bol-tze** *boltje*, **bern-tze** *kindje*, **fet-tze** *vaatje* (verg. §   ). Na **ch** en **k** wordt deze uitgang **je**: **barch-je** *varkentje*, **bôk-je** *boekje*.

C. *Gebruik der overige letters.*

§ 33. Na de voornaamste letterverwisselingen te hebben afgehandeld, is 't mij mogelijk een geregeld overzigt te geven van 'tgeen verder aangaande de schrijfwijze dient opgemerkt te worden. Van de letters valt weinig meer te zeggen, dewijl haar gebruik meestal gelijk is aan dat, hetwelk in andere duitsche talen daarvan gemaakt wordt. De zamengestelde klinkers *æ* en *œ* behooren in het eigenlijke boekenfriesch niet te huis, evenmin de hoogduitsche *ä*, *ö* en *ü*. In noordfriesche stukken van verscheren datum moge men laatstgenoemde letters soms aantreffen; gelijk ook de *æ* in jongere westfriesche taalproeven, in de oudste gedenkschriften

[1]) E. 241, 5 = Hett. E. 10 § 25. [2]) W. 101, 32 = Fw. 225.

vindt men ze nimmer. Doch hoezeer derhalve ook voor de boekentaal te verwerpen, ze kunnen, *ö* en *ü* bovenal (§ 95), intusschen zeer goed te pas komen, om sommige dialectische klanken met juistheid voor te stellen. — Hoe overigens het *trema* (¨) geschikter in 't friesch wordt gebruikt, is § 16 opgegeven.

§ 34. **CH, G.** De **g** wordt even als de **v** voor te zacht gehouden om een woord te sluiten; men bezigt daarom aan het einde der woorden **ch**: **mêch** [1]) *maag bloedverwant*, **rech** [2]) *rug*, **tâch** [3]) *toog trok*, **berch** [4]) *berg*; uitgezonderd wanneer eene **n** onmiddelijk voorafgaat, als in **jung** [5]) *jong*, **ring** [6]) *ring*, **song** [7]) *gezang*. De **ng** heeft men eigenlijk in zulke woorden als éen letterteeken te beschouwen, schoon het, bij verlenging van een woord en scheiding van lettergrepen, als twee op zich zelf staande karakters behandeld wordt.

§ 35. **F, V, W.** De **v** staat zoo min aan het begin, als aan het einde der woorden. Vooraan staat altijd **f** of **w**; sluitletter is alleen **f**: **faken** [8]) *dikwijls*, **wein** [9]) *wagen*, **wrak** [10]) *beschadigd, wrak*, **dâf** [11]) *doof*, **jef** [12]) *indien*. Bij deze § en de vorige verg. intusschen bij voorraad § 98.

§ 36. **H.** De **h** vindt men in oude stukken somwijlen als eene bloote aspiratie: hlūd [13]) voor **lūd** *geluid klank*, hnekka [14]) voor **nekka** *nek*, hrene [15]) voor **rene** *reuk* enz. Omdat dit geen doorgaande regel is, laat ik de **h** als zoodanig altijd weg. Zij staat dus alleen vóor klinkers: **hasu** *haas*, **hêl** *geheel*, **hîr** *hier*, **hōnd** *hand*, **hûnd** *hond*, **hu** *hoe*, **huā** *wie*. Op het einde eener lettergreep wordt zij nooit gebruikt, dan in de zamenzettingen **ch** en **th**.

De eindiging **hede hêd heid** *heid* verliest de **h**, als zij achter een woord gevoegd is, dat op **ch** uitgaat; bijv. **riuchtfèrdichêd** [16]) *regtvaardigheid*. Ook wel na woorden op **-en** uitgaande; als **kerstenede** [17]) of **kristenede** [18]) *christenheid*; doch niet wanneer **-en** tegelijk uitgang en wortelklank is, als in **wenhêd** [19]) gewoonte. **Hit** *het* wordt **it**, als het aan 't voorgaande woord wordt aangehangen: **bâd-it** [20]) *boodhet*,

1) 560, 20 = Schw. I 250 a. 1390. 2) E. 214, 6 = Gen. I 223 § 1. 3) E. 245, 23 = Gen. I 251, (II). 4) R. 51, 20 = Gen. I 106, 5. 5) R, 129, 16 = Gen. I 133, 12. 6) E. 217, 24 = Hett. E. 8 § 23. 7) R. 130, 13 = Gen. I 144, 10. 8) E. 211, 5 = Hett. E. 88 § LXXX. 9) R. 122, 11 = Gen. I 129, 8. 10) R. 120, 5 = Gen. I 120, 18. 11) E. 216, 7 = Gen. I 230 § 2. 12) R. 13, 6 = Gen. I 101 8. 13) 248, 21. — Hett. *Jur.* I 80, 5. 14) H. 333, 22 = Gen. I 52, 12. 15) R. 85, 12 = Gen. I 114, 3. 16) W. 434, 21. — Gen. II 177: hier staat **riuchtichêd.** 17) R. 133, 7 = Gen. I 95, (7). 18) H. 342, 21 = Gen. I 47, 1. 19) W. 435, 27 = Fw. 5. 20) H. 352, 9 = Gen. I 79, 1.

jev-it [1]) *indien het.* Nog vindt men **is-i** [2]) voor **is hi** *is hij.*

§ 37. **Q.** De **q** komt alleen voor in de zamenzetting **qu** = *kw.* Een enkel maal vindt men **qw**: qwêth [3]) in plaats van **quêth** [4]) *spreekt;* doch bijna altijd vindt men anders **qu**, hetwelk almede eene reden is, waarom ik woorden als **huene** *wien*, **tuía** *tweemaal*, z. § 28, met **u**, en analogisch **diūr** *duur*, **hiu** *zij*, **bargia** *morsen*, z. § 27, met **i** schrijf. — Voor *kw* bezige men altijd **qu**: **quâd** *kwaad*, **quik** *vee*, **quît** *kwijt*, *vrij*, **quina** *kwijnen.*

§ 38. **X.** Voor *ks* staat **x**: **axele** [5]) *schouder*, **sex** [6]) *zes*, **wâxa** [7]) *wassen*, **wixele** [8]) *wisseling.* Zoo mede voor *gs*, wanneer eene **n** voorafgaat: **angost** *angst*, zamengetrokken, **anxst** [9]); **hanxst** [10]) *hengst* enz. Doch natuurlijk niet in zamengestelde woorden, als **dîk-stên** *dijksteen*, **lang-sum** *langzaam.*

§ 39. Van de andere letters valt niets bijzonders mede te deelen. In de zamenstelling van medeklinkers, die vereenigd worden uitgesproken, wordt er vooral op gelet, dat soort bij soort, scherpe bij scherpe, en zachte bij zachte staan. Men schrijft alzoo nimmer **chd** of **gt**, maar altijd **cht**, **gd** enz. Voor de nederlandsche *sch* staat **sk**. Verdubbeling van medeklinkers heeft alleen plaats na eenen verbonden klank, wanneer dadelijk eene vokaal volgt (§ 20), of in zamengestelde woorden, als **biâr-rūs** *bierroes*, **bôk-kas** *boekenkas* en andere, dat eigenlijk geene verdubbeling kan genoemd worden. Zoo ook niet de twee **t** in **klût-tze** *kluitje*, en dergelijke, omdat **tz** éen zamengesteld letterteeken is, dat de plaats der **k** heeft ingenomen. Vindt men anders een enkelen keer in oude geschriften, zelfs na eenen vrijen klank, den medeklinker verdubbeld, als hôff [11]) voor **hôf** *hoef*, of **ck** in de plaats eener enkele **k**: slêck [12]) voor **slêk** *slag*, zulks is eene geheele afwijking der gewone schrijfwijze, en mag derhalve als spelfout worden aangemerkt. Onder voorkomende spelfouten rangschikke men wijders de verdubbeling van **th**, somtijds plaats hebbende, als aththa [13]) voor **atha** *vader;* de voorstelling der **g** door **gh**, als brengha [14]) voor **brenga** *brengen*, zijnde eene noodelooze omslagtigheid, daar de **g** in het friesch steeds de-

1) E. 63, 7 = Gen. I 215 XVII. 2) R. 120, 25 = Gen. I 119, 18. 3) E. 197, 6 = Hett. E. 64 § XIX. 4) E. 52, 27 = Gen. I 211 VI. 5) E. 222, 2 = Gen. I 258 § 9. 6) R. 85, 3 = Gen. I 114, 2. 7) B. 164, 27 = Gen. I 168, 96. 8) E. 44, 9 = Gen. I 209 *dat anderde londriucht.* 9) 250, 15. — Hett. *Jur.* I 36, 6. 10) E. 243, 1 = Hett. E. 36 § 78. 11) E. 227, 31 = Hett. E. 36 § 81. 12) E. 213, 15 = Hett. E. 2 § 7. 13) R. 39, 21 = Gen. I 137, 31. 14) 250, 13. — Gen. II 222 § 11.

zelfde waarde behoudt, en hare zachtere klank door **j** wordt aangeduid (§ 43), en al zulke uitzonderingen op den algemeenen regel.

D. *Over de letterverandering.*

§ 40. Wanneer door letterverandering het woord eene andere beteekenis krijgt, of wel een afgeleid woord, voor eene of meer letters in het grondwoord, andere eischt, behoort dit eigenlijk bij de woordenleer; wanneer het spraakverschillen geldt, bij de behandeling der dialecten gemeld te worden. Alleen die veranderingen, welke van toevallige omstandigheden of van de plaatsing der woorden afhangen, zouden alsdan hier ter beschouwing overblijven. Ik zal echter de lijn niet te scherp trekken tusschen hetgene al of niet hier ter plaatse behoort, maar eenvoudig van een en ander opgeven, wat ik tot mijn oogmerk dienstig oordeel.

§ 41. Verandering van klinkers heeft voornamelijk plaats in afleidingen.

A gaat over tot **e**: **fara** *varen*, **fèrd** [1]) *vaart*; **stampa** *stampen*, **stempel** *stempel*.

O tot **e**: **blôd** [2]) *bloed*, **bleda** [3]) *bloeden*, **hi blet** of **hì blêt** *hij bloedt*; **bote** [4]) *boete*, **beta** [5]) *boeten*, werkwoord; **dôm** [6]) *vonnis*, **dema** [7]) *vonnissen*; **gôs** *gans*, meervoud **gês**; **fôt** [8]) *voet*, meervoud **fêt** [9]).

U tot **i**: **ku kù** *koe*, meervoud **ki kì**.

Somtijds hangt de verandering van den tongval af; bijv. de Broekmannen hebben, even als de Emsigers, den vorm **komp** [10]) *gevecht*; maar bij hen is het afgeleide werkwoord **kempa** [11]) *vechten*, bij laatstgenoemden **kampa** [12]). De Westerlauwerschen daarentegen hebben **kamp** [13]), welke vorm nog in het westfriesch bestaat, en waarvan, zonder klankverandering, als afgeleid werkwoord, **kampia** gemaakt wordt.

§ 42. De overgang van **g** in **dz** of **z**, en van **k** in **tz** of **z**, veelal een wezenlijk spraakverschil uitmakende, kan somwijlen ook in eenen en denzelfden tongval willekeurig plaats hebben. Zoo bezigt men onder anderen in het meest gangbare westfriesch de vormen **hengia** en **henzia** *hangen*, **kîr** en **tzîr** *kier* (de deur staat op een kier) naast elkander. Evenzoo **bukia bûtzia**

1) R. 17, 26 = Gen. I 102, 10. 2) E. 214, 13 = Gen. I 255 § 1. 3) E. 56, 26 = Gen. I 212 IX. 4) R. 87, 34 = Gen. I 115, 5. 5) R. 9, 2 = Gen. I 100, 4. 6) H. 337, 1 = Gen. I 59, 45. 7) H. 6, 8 = Gen. I 32 *tertia petitio.* 8) B. 177, 23 = Gen. I 188, 190. 9) B. 174, 5 = Gen. I 183, 165. 10) B. 162, 13, 26 E. 198, 11 = Gen. I 164, 72—73. 165, 78. ib. 277 § 15. 11) B. 169, 23 = Gen. I 176, 134. 12) E. 198, 13. 16 = Gen. I 277 § 15. 13) W. 403, 22 = Fw. 247 XIII.

beuken, **plõkkia ploitzia** *plukken*, **wekkia weitzia** *waken*, **fulk fults** *volk* enz.

§ 43. De **d**, **th** en **g** worden soms in **i** of **y** opgelost. Van **klâth** *kleed* komt **klâya** *kleeden*; van **leda** *leiden*, **leya** *jaaglijn*. Onverschillig bezigt men **rodia** of **rôya** *roeijen* (roeden, peilen), **rogia** of **rôya** *roeijen uitroeijen*, **skògia** of **skòya** *opnemen schouwen*, **drogia** of **droya** *droogen*.

Dei *dag* en **wei** *weg*, waarin klaarblijkelijk eene oorspronkelijke **g** vervloeid is, krijgen die **g** terug in het meervoud **dega** [1]) en **wega** [2]). Soortgelijk voorbeeld in een werkwoord is **thi mon mei** [3]) *de man mag, kan;* **hì muge** [4]) *hij moge, kunne.* De meermalen voorkomende verandering van **j** tot **g** in het begin der woorden, wanneer de daarop volgende weeke klinker in eenen harden overgaat, is van gelijken aard: **jelda** [5]) *betalen*, **gulden** [6]) *betaald;* **bijinna** *beginnen*, **bigunnen** *begonnen;* **jeta** *gieten*, **gât** *goot*. Deze verandering hangt echter veelal van het dialectgebruik af.

§ 44. Aan het einde der woorden verandert **ch** in **g**, wanneer, de woorden verlengd wordende, een klinker onmiddelijk volgt: **hâch** *hoog*, **hagoste** [7]) *hoogste;* **wâch** [8]) *wand*, meervoud **wagar** [9]); **drôch** [10]) *droeg*, **drogon** [11]) *droegen*.

§ 45. **F** gaat over in **v** of omgekeerd: **stêf** [12]) of **stīf** *stijf*, **stīvia** *stijven;* **wīf** *vrouw*, 3e naamval **wīve** [13]); **hâved** [14]) *hoofd*, meervoud **hâfda** [15]); **jêva** [16]) of **jowa** [17]) *geven*, **jef** [18]) of **jof** [19]) *gaf;* **skrūf** *schroef*, meervoud **skrūvar**, afgeleid werkwoord **skrūvia**.

§ 46. De **g** in **k**: **slaga**, in **monslaga** [20]) *doodslag*, **slêk**, in **stefslêk** [21]) *stokslag*, welk **slêk** het sagelterlandsch tot op heden bewaard heeft en thans bij ons in **bislêk** *beslag* nog in algemeen gebruik is. Na **n** in diminutieven: **punge** *buidel*, **punkje** *buideltje*.

§ 47. De **th** verandert in **d** in het begin van lidwoorden, voornaamwoorden en bijnaamwoorden, wanneer er iets, dat met

1) R. 131, 15 = Gen. I 93, (1). 2) R. 541, 36 = Hett. F. 196 § 43. 3) H. 331, 10 = Gen. I 47; 2. 4) H. 22, 5 = Gen. I 36 *decima quarta petitio*. 5) B. 154, 1 = Gen. I 153, 24 — 31. 6) B. 163, 6 = Gen. I 166, 86. 7) R. 65, 15 = Gen. I 109, 15. 8) B. 154, 22 = Gen. I 153, 24—31. 9) B. 168, 18 = Gen. I 173, 121. 10) W. 421, 6 = Fw. 192. 11) R. 539, 10 = Hett. F. 188 § 20. 12) R. 118, 18 = Gen. I 127, 11. 13) R. 33, 28 = Gen. I 121 2. 14) R. 95, 14 = Gen. I 134, 16. 15) R. 124, 22 = Gen. I 137, 30. 16) R. 540, 15 = Hett. F. 192 § 35. 17) H. 354, 39 = Gen. I 81. 18) R. 43, 16 = Gen. I 105, 1. 19) H. 354, 34 = Gen. I 81. 20) R. 132, 9 = Gen I 94, (2). 21) R. 93, 27 = Gen. I 117, 11.

d, **l** of **n** sluit, vóor komt; bijv. **rēd-dì** *red u*, in stede van **rēd thì**; **older** [1]) *aldaar*, **oldus** [2]) *aldus*, niet olther, olthus; **an-da thuma and an-da nòsebene** [3]) *aan den duim en aan het neusbeen;* **an-dene ende** [4]) *aan, tot het einde;* **an-dere** [5]), **în-dere** [6]), **în-da** [7]), voor **an tha thuma, an tha nòsebene, an thene ende, an there, în there, în tha**, zooals men schrijft, wanneer voorzetsel en lidwoord niet aaneen gebonden worden. Om verwarring voor te komen, plaatse men tusschen dergelijke zamenstellingen met een lidwoord of met een voornaamwoord het koppelstreepje.

Omgekeerd en meer standvastig nog verandert **th** in **t**, wanneer er iets vóor komt, dat op een scherpen medeklinker of op **r** uitgaat; als in **as-tù** *als gij*, **as-ti** [8]) *als de*, **is-tiu** [9]) *is de*, **jef-tet** *indien het*, **jef-tit** [10]) *indien dit*, **jef-ter** [11]) *als daar*, **jef-tù** [12]) *wanneer gij*, **thet-ti** [13]) *dat de*, **thet-tet** [14]) *dat het*, **huer-tù** *waar gij*, **ther-tù** *daar gij*, voor **as thu, as thi, is thiu, jef thet, jef thit, jef ther, jef thù, thet thi, thet thet, huer thù, ther thù**. Wanneer het lidwoord als aanwijzend voornaamwoord staat, gaat dit even zoo: **sa is-tét fulskondlik** [15]) *zoo is dat allerschandelijkst.* — Het voornaamwoord **thù** wordt zelfs nog **tù** na vokalen; bijv. **hu-tù** *hoe gij*, **sa-tù** *zoo gij*.

Van gelijken aard is mede de verandering van den uitgang **de** in **te**, in bepalende telwoorden. Men spreekt en schrijft **de** in **thredde** *derde*, **fiarde** *vierde;* maar **te** in **fîfte** *vijfde*, **sexte** *zesde*. Het is klaar, dat dit alles steunt op de regelen der welluidendheid.

§ 48. Diminutieven nemen vaak welluidendheidshalve eene **n** achter zich, vooral wanneer het volgende woord met eenen klinker begint; bijv. **thet famken âch to siungane** *het meisje moet, behoort te zingen;* waarin **famken** staat voor **famke**.

Het voornaamwoord **er** *hij* wordt **re**, wanneer het voorgaande op eenen klinker, vooral op **a**, **e** eindigt: **olsa fîr sa re fella muge** [16]) *dan zoo verre hij boeten kunne*, **thet makte re olsa gôd sa hit èr was** [17]) *dat make hij*

1) E. 198, 27 = Gen. I 277 § 16. 2) E. 200, 10 = Gen. I 278 § 22. 3) B. 178, 19 = Gen. I 188, 198. 4) B. 151, 11 = Gen. I 149, 1. 5) R. 122,9 = Gen. I 129, 5. 6) B. 162, 8 = Gen. I 164, 72—73. 7) H. 342, 31 = Gen. I 46, 1. 8) S. 489, 17 = Gen. II 302, *dit senth tha grandera stouynghe.* 9) E. 2, 10 = Gen. I 201 *dit is de anderde kest.* 10) W, 388, 18 = Fw. 20. 11) E. 46, 2 = Gen. I 221 § 8. 12) W. 397, 24 = Fw. 79. 13) H. 330, 28 = Gen. I 87, 25; maar hier **thet thi**. 14) E. 196, 19 = Hett. E. 60 § IX. 15) B. 179, 24 = Gen. I 190, 208. 16) B. 169, 13 = Gen. I 175, 133. 17) H. 341, 21, = Gen. I 76, 20.

even goed als het vroeger was. — **Thet** en **hit** worden beide dikwijls, bij wijze van zamentrekking, uitgesproken en geschreven als **'t**. Wanneer een dezer woorden in dien verkorten vorm op **er** *hij* volgt, zet men daarvoor **re**; bijv. **skel re't** [1]) *zal hij 't*, **sa re't** [2]) *als hij 't*. Op gelijke wijze kan ook het bijwoord **er** *er*, in **re** overgaan.

E. *Over uitlating, zamentrekking, afkapping en verkorting.*

§ 49. Gelijk in het laagduitsch en deensch de **d**, zoo kan ook in het friesch de **d** of **th** versmelten in woorden als **fader fèder** *vader*, **moder** *moeder*, **brôther** *broeder*, **òther** *ander*, *tweede*, **makadon** *maakten*; wordende alsdan **fâr** [3]) **fèr**, **brôr** [4]), **òr** [5]), **makon** geschreven. Onder de letters, welke verder kunnen wegvallen, zijn vooral **v** en **w** te noemen. De woorden **hâved** [6]) *hoofd*, **awet** [7]) *iets*, **nawet** [8]) *niets* worden zamengetrokken tot **hâd** [9]) **ât** [10]) **nât** [11]). Van **ondwarde** [12]) *antwoord* komt **onderde** [13]) of **ondert** [14]); van **widwe** *weduwe*, **wide**.

Voorts schrijft men **nebba** [15]) of **nabba** [16]) *niet hebben*, **nilla nella** [17]) *niet willen*, **nertha** [18]) *niet worden*, **nita neta** [19]) *niet weten*, voor **ne hebba, ne habba, ne willa, ne wella, ne wertha, ne wita, ne weta**, en zoo de geheele vervoeging dezer werkwoorden door. Ook heeft men **nis** [20]) *niet is*, **nas** [21]) *niet was*, **nere** [22]) *niet ware*, voor **ne is, ne was, ne were**.

De **th** wordt uitgelaten in **hestù** of **hastù** [23]) *hebt gij*, **hedestù** *hadt gij*, en zoo altijd wanneer op het voornaamwoord van den tweeden persoon den nadruk niet valt, en dit na het werkwoord komt. Ook in **wihtì** [24]) *jegens u* en soortgelijke zamentrekkingen van het voornaamwoord **thù**, **thì** met het voorgaande woord, wanneer dit op **d**, **th** of **t** uitgaat. Valt de nadruk op het voornaamwoord, dan schrijft men beter **hest-tù, hedest-tù, with thì**.

1) B. 163, 27 = Gen. I 167, 89. 2) H. 2, 6 = Gen. I 32 *prima petitio.* 3) »— Hett. *Jur.* II 154, 3. 4) »— Hett. *Jur.* II 156, 6. 5) R. 129, 7 = Gen. I 143, 9. 6) R. 95; 14 = Gen. I 134, 16. 7) R. 116, 25 = Gen. I 124, 13. 8) R. 75, 18 = Gen. I 112, 23. 9) W. 407, 3 = Fw. 237 IV. 10) W. 338, 5 = Fw. 19 I. 11) W. 395, 6 = Fw. 67. 12) R. 11, 12 = Gen. I 100, 7. 13) H. 329, 28 = Gen. I 86, 18. 14) W. 396, 30 = Fw. 76 LVIII. 15) verg. R. 9, 25 = Gen. I 100, 6. 16) verg. W. 27, 10 = Fw. 144 XVI. 17) verg. R. 41, 14 = Gen. I 105, 1. 18) verg. E. 78, 19 = Gen. I 219, XXIV. 19) verg R. 130, 14 = Gen. I 130, 9. 20) R. 67, 4 = Gen. I 110, 16. 21) E. 244, 14. — Hett. *Jur.* II, 128, 46. 22) R. 539, 17 = Hett. F. 188 § 21. 23) W. 438, 18 = Fw. 14 *Nu haestu.* 24) B. 165 n. 12 = Gen. I 169, 100; hier echter **with thì**.

In **elk** *elk*, **huelk** *welk*, **wolstù** *wilt gij* en andere woorden wordt soms de **l** verzwegen: **ek** [1]), **huek** [2]) **wostù**; van welk laatste weer **wottù**. Zoo ook **skilstù** *zult gij*, **skistù**, **skittù**. Doch iets dergelijks is meer eene speling van het spraakgebruik. Grootelijks is dit mede het geval met het vervloeijen der **d** en **g** in woorden als **mida** *mijden*, **suigia** *zwijgen*, **egin** *eigen*, waarvoor **mìa** of **mía**, **suìa** of **suía**, en **ein** gezet kan worden.

§ 50. Korte lettergrepen, in het midden der woorden, mogen, bijzonder in een platten stijl en in versmaat, worden opgeslokt. Men zegt en schrijft dan voor **biskedelik** *bestemd bepaaldelijk*, **biskêdlik**; voor **nawet** [3]) *niet*, **naut** [4]); voor **mâyadei** [5]) *meidag*, **maidei**; voor **blodiga** [6]) *bloedige*, **blôdga**; voor **manniska** [7]) of **menneska** [8]) *mensch*, **manska** [9]) **menska** [10]); voor **hagoste** *hoogste*, **hâchste.**

Wanneer het enkelvoud des onvolmaakt verleden tijds van niet gelijkvloeijende werkwoorden op **te** uitgaat, kan de **e** daarvan worden weggelaten: **brocht** [11]) voor **brochte** [12]) *bragt*, **mucht** voor **muchte** [13]) *mogt*, **koft** voor **kofte** *kocht*.

Zeldzamer zijn de voorbeelden van eene geheele weglating der laatste lettergreep. Het vindt in de tegenwoordige taal plaats met de eindiging **de**, als uitgang van het enkelvoud des onvolmaakt verleden tijds sommiger werkwoorden; bijv. **lei** voor **leide** [14]) *leide legde*, **sei** voor **seide** [15]) *zeide*. In onze streken is het al verder **folga**, **maka**, **thiana**, voor **folgade** [16]) *volgde*, **makade** [17]) *maakte*, **thianade** *diende* enz. Ook hiervan kan in versmaat of in volksstijl partij worden getrokken. Het laatste is volkomen analogisch met de zamentrekking **makon**, voor **makadon** (§ 49).

Het werkwoord **habba hebba** *hebben* wordt in het nieuwe friesch dikwijls tot **ha** verkort. Voorts **ik habbe**, **hebbe** [18]) tot **ik hab** [19]) **ik ha**, en zoo het geheele meervoud van den tegenwoordigen tijd, **wì habbath**, **ì habbath**, **hia habbath**, tot **wì ha**, **ì ha**, **hia ha.**

§ 51. Dikwijls valt een toonlooze klinker achter het woord weg;

1) E. 214, 7 = Gen. I 223 § 1. 2) R. 41, 3 = Gen. I 105, 1. 3) R. 25, 11 = Gen. I 103, 15. 4) B. 151, 20 = Gen. I 150, 3. 5) 516, 24 = Schw. I 743. a 1488. 6) R. 37, 12 = Gen. I 121, 3. 7) R. 130, 15 = Gen. I 130, 9. 8) B. 175, 15 = Gen. I 185, 175. 9) E. 204, 22 = Gen. I 280 § 34. 10) E. 204, 14 = Gen. I 280 § 33. 11) W. 439, 12 = Fw. 105. 12) W. 429, 33.— Gen. II 167. 13) W. 43, 18 = Fw. 151 I. 14) E. 245, 3 = Gen. I 252, (II). 15) W. 13, 5 = Fw. 131 VIII. 16) H. 354, 20 = Gen. I 81. 17) R. 133, 2 = Gen. I 95, (7). 18) E. 202, 4 = Beit. E. 70 § XXXII. 19) W. 425, 9.— Gen. II 158, 2; hier echter **habbe.**

bijv. **fon there suster'and fon there modere** [1]) *van, met de zuster en de moeder*, **to tander'ande to spotte** [2]) *tot schimp en tot spot*, **olra monn'ek** [3]) *ieder man*, **jet'ên jeftha tuā** *nog een of twee*, waar **suster'**, **tander'**, **olra monn'**, **jet'** voor **sustere**, **tandere**, **ollera monna**, **jeta** staat. Dit heeft vooral plaats, wanneer het volgende woord, zooals hier **and**, **ande**, **ek**, **ên**, met eenen klinker begint. Zoo iets behoort, mijns inziens, door het uitlatingsteeken (*thi suigere*) te worden aangeduid, schoon de ouden van dit teeken ook al geen gebruik maakten. Stelt men zich, in gebonden stijl, de insmelting eens toonloozen klinkers op eene volgende vokaal als vasten regel voor (§), dan doet men beter dien regel stilzwijgend te vooronderstellen, en in gevallen als bovenstaande, de woorden voluit te schrijven. Voor zooverre de *synaloephe* (*insmelting*) geen regel is, kan zij niet anders dan door weglating kennelijk zijn. De verzwegen klinker behoort derhalve alsdan niet geschreven, en zijne afkapping — ten einde geene onduidelijkheid te veroorzaken — door het uitlatingsteeken aangewezen te worden.

Het meervoud van den onvolmaakten tijd der werkwoorden, als **hedon** *hadden*, **leidon** *legden*, **thochton** *dachten*, en zelfs het zamengetrokken **makon** *maakten*, (z. § 49), zet men om in **hêdne**, **leidne**, **tochtne**, **makne**, welks eind-e dan eveneens kan versmelten of afgekapt worden. Doch hard is die weglating als het volgende woord met eenen medeklinker begint.

De Noordfriezen echter, deze omzetting niet kennende, verkorten zulke woorden liever tot hèd', leid', thocht', maked', even als stond het werkwoord in het enkelvoud. Dit is eene afkorting die de taal ontsiert.

§ 52. Het lidwoord **thet** *het* wordt, na woorden die op **d**, **th** of **t** uitgaan, dikwijls **'et**: **stôd'et hors** *stond het paard*, **heth'et wîf** *heeft de vrouw*, **thet'et alter** [4]) *dat het altaar*. In andere gevallen behoudt men vaak alleen de **t**; bijv. **inna't lond** [5]) *in het land*, **jef't ên brekt** [6]) *wanneer 't eene breekt*. Voor **inna't** staat in de oude handschriften meermalen innath [7]), welke schrijfwijze niet behoort nagevolgd te worden, omdat het kan doen verwarren met den derden persoon enkelvoud van het werkwoord **innia** *innen*: **huasa òtheres monnes quik innath** [8]) *wie eens anderen mans vee int, in huis neemt, steelt.* Men

1) B. 176, 19 = Gen. I 186, 179. 2) E. 213, 5 = Hett. E. 2 § 2. 3) E. 2?3, 10 = Gen. I 279 § 30. 4) R. 127, 11 = Gen. I 140, 4. 5) B. 173, 10 = Gen. I 181 *fon gabbath*. 6) W. 394, 20 = Fw. 62. 7) E. 210, 2 = Hett. E. 84 § LXXI. 8) E 232, 5 = Gen. I 235 § 21.

schrijve daarom ook **anna't** *aan't*, **uppa't** [1]) *op het*, en niet annath, uppath.

Het mannelijk bepalend lidwoord **thi**, het vrouwelijke **thiu** en het meervoudige **tha** braken onze oude schrijvers nimmer van achteren af. Begint het volgende woord echter met eene effene vrije **i**, dan zou ik in de afkapping van het mannelijk lidwoord geene zwarigheid zien, en dus gerustelijk voor **thi înstap** *de instap*, **th'înstap** durven schrijven. Het vrouwelijke **thiu** acht ik beter in geen geval te verkorten, doch het, in 't meervoud, voor alle geslachten staande **tha** mag daarentegen, bedriegt mijn oor mij niet, tot **th'** worden zamengetrokken, zoo vaak er een woord op volgt, dat met eenen klinker begint. Zoo ook **tha**, als lidwoord voor het mannelijk en onzijdig geslacht in den derden, en voor het vrouwelijk in den vierden naamval enkelvoud; bijv. **òni th'ònthingere** *zonder, buiten den aanklager*, **bi th'etmele** *bij het etmaal*, **thruch th'uptochte** *door den optogt, opgang*.

Overigens vindt men menig voorbeeld van afkapping van voren, vooral bij verbogen lidwoorden: **mith'a hûse** [2]) *met het huis*, en even zoo **ût'a** [3]) *uit de*, **with'a** [4]) *jegens de*, **ût'es** [5]) *uit des*, **with'ene** [6]) *tegen den*, in plaats van **mith tha**, **ût-ta** of **ût tha**, **with tha**, **ût-tes** of **ût thes**, en **with thene**; omdat het voorgaande woord met **th** of **t** sluit. In het nieuwere westfriesch ook in andere gevallen: **fon'a** *van de*, **up'a** *op de*, **under'a** [7]) *onder de*.

Verder **'s hòna etzel** *de spoor van den haan*, **'sbernes thuma** *'s kinds duim*, voor **thes hòna**, **thes bernes**; **unbe'ne boldbreng** [8]) *om den uitzet, huwelijks medegift*, voor **umbe thene**; **under're honde** *onder de hand*, voor **under there**, kunnende dit **'re** nog zijne **e** verliezen, wanneer het voorgaande woord op eenen klinker eindigt; als: **binna'r suetha** [9]) *binnen de grens*, voor **binna there**. Het onbepalend lidwoord **en** behoudt in dusdanig geval soms alleen de **n**; als **huersa'n strîd** *wanneer een strijd*, in plaats van **huersa en**.

§ 53. Vele persoonlijke voornaamwoorden worden afgekapt, wanneer er den nadruk niet op valt. Reeds bij de ouden vindt men voor **er** *hij*, **'r**; voor **him** *hem*, **'m**; als het voorgaande woord op een vokaal uitgaat, en — ook na consonanten — voor

1) E. 206, 28 = Gen. I 281 § 40. 2) B. 154, 3 = Gen. I 153, 19—23. 3) B. 166, 15 = Gen. I 171, 109. 4) E, 44, 18 = Gen. I 210 *dat anderde londriucht.* 5) H. 353, 3 = Gen. I 79. 6) E. 18, 4 = Gen. I 205 X. 7) W. 463, 9. — Gen. II 225 § 4; maar hier **under tha.** 8) B. 166, n. 31 = Gen. I 171, 107; hier echter **umbe thene.** 9) E. 203, 17 = Gen. I 279 § 31.

hine *hem*, **'ne: hu fir sa'r'ne ònfincht** [1]) *in zoo verre hij hem vechtend aangrijpt*, **thet ma'm thet sax thruch sine ferra hōnd sloge** [2]) *dat men hem het mes door zijne regterhand sloege*, **nime hia'ne naut** [3]) *nemen zij hem niet*. Voor **hit** *het* staat dikwijls **'t: thet hi't edên nebbe** [4]) *dat hij 't niet gedaan hebbe*, **thí ther't âch** [5]) *die wien 't behoort*. **Thes** *des* wordt afgekort tot **'s: wille hi's ja** [6]) *wil hij des bekennen*, **jef ma's him bitīgia welle** [7]) *indien men hem des betijgen wil*. Voor **se** *zij* heeft men **s'**; bijv. **thet s'him** [8]) *dat ze hem*; 't geen beter geschreven zou zijn **thet s'-im**, om dat deze afkorting van **se** wel niet kan plaats hebben, tenzij er een woord volge dat met eenen klinker begint, wordende de **h** ook anderzins in aangehangen woordjes weggelaten (§ 36). Voor **hiara** *van hen* staat **'ra: wille'ra ên jeftha tuene** [9]) *willen een of twee hunner*.

Thans verkort men nog **ma** *men*, en **mì** *mij*, tot **m'**; **wì** *wij*, tot **w'**; en **jì**, **jù** *gij*, *u*, tot **j'**: **thet m'olen'ût llâftha ta're wêrde m'ònfolc** *dat men alleen uit liefde tot de waarheid mij aanviele*, **thó w'upsagon** *toen wij opzagen*, **huet j'ûs sedza muge**, **wì skilu j'onhèra** *wat gij ons zeggen moogt, wij zullen u aanhooren*.

§ 54. Het bijwoord **er** *er* wordt dikwijls, na een woord dat op eene vokaal uitgaat, **'r: jef ma'r enne slât makia welle** [10]) *als men er eene sloot wil maken*, **heursa'r is mon jeftha wīf** [11]) *alwaar er man of vrouw is*. In de nieuwere taalproeven vindt men ook nog voor: **is** *is*, **'s: hì's en flink mon** *hij is een vlug man*; voor **to** *te*, **t'**: **t'epenberiane** *te openbaren*; voor **naut nat** *niet*, **n't**, als er een woord vóor staat, dat op een klinker eindigt: **ik witen't** *ik weet niet*, en voor **ande and** *en*, **'nd: gêve'nd genze** *gaaf en gangbaar*. **Umbe** *om* wordt thans meestal afgekort tot **um**.

§ 55. Uit al het aangevoerde blijkt, dat het friesch menigvuldige zamentrekkingen en uitlatingen duldt. Analogisch zal men nog tot meerdere kunnen besluiten, dan door mij zijn opgegeven. Sommige der door mij aangehaalde zal men misschien ook denken te kunnen missen. Ik mogt noch te vrij zijn in het vermeerderen

1) H. 335, 19 = Gen. I 56, 33. 2) R. 117, 11 = Gen. I 125, 17. 3) B. 169, 9 = Gen. 175, 133. 4) R. 59, 9 = Gen. I 108, 9. 5) B. 173, 6 = Gen. I 181, 159. 6) R. 65, 18 = Gen. I 109, 15. 7) H. 335, 3 = Gen. I 56, 35. 8) E. 227, 2 = Hett. E. 18 § 38. 9) R. 118, 4 = Gen. I 127, 10. 10) B. 175, 23 = Gen. I 184, 169. 11) E. 196, 30 = Hett. E. 62 § XIII.

van *licentien*, waarvoor zoo iets toch grootelijks is te houden, noch te streng in het afschaffen van hetgeen er van dien aard te vinden was; want, zoo ergens, dan is het op dit punt, dat het gebruik volledig wetgever is. Dat zal dus, bij een te wenschen tijdperk van hoogeren bloei der friesche letteren, hieromtrent bepaaldere regels aan de hand moeten geven. Men zij slechts bedacht, dat men door zamentrekking of verkorting nimmer onduidelijk worde.

§ 56. Wat de eigenlijke schrijfverkortingen betreft, daarover valt bij de tegenwoordige gesteldheid van zaken zeer weinig te zeggen. In de voorhanden zijnde stukken is er genoegzaam geen gebruik van gemaakt, dat trouwens ook niet noodig was. In de oude handschriften vindt men meermalen eene **m** of **n** weggelaten, hetwelk dan door een streepje boven de vóorgaande letter wordt aangeduid, bijv. liudū, wunnē voor **liudum** *l i e d e n* 3e naamv., **wunnen** *g e w o n n e n*; zie *Fr. rechtsq* XV, facsimile. HETT. *Ems. landr.* XVI, facsimile. In meer oude talen had dit plaats. Thans wordt het niet meer gedaan, en ook wij Friezen doen het best zulks na te laten.

Verder vindt men niet zelden voor **skilling** *s c h e l l i n g* of ook voor diens meervoud, **skillingar**, bij verkorting **skill.** geschreven; zie daarvan een aantal voorbeelden in HETT. *Ems. landr.*, waarin deze verkortingen behouden zijn. — Dat is bijna al wat men bij de ouden aantreft.

Men zou kunnen schrijven

a. s. f. voor **and sa firdor** *e n z o o v o o r t*, of
a. s. m. » **and sa mâr** *e n z o o m e e r*;
bil. » **bilika** [1]) *b ij v o o r b e e l d.*
th. i. » **thet is** *d a t i s*, of
th. w. s. » **thet wil sedza** *d a t w i l z e g g e n.*

Wat men in vervolg van tijd, in het algemeen, of in bijzondere werken, nog bovendien moge achten door eene bestemde verkorte schrijfwijze te moeten uitdrukken, zal zich dan ook gemakkelijk laten vinden.

F. *Over de verdeeling van woorden in lettergrepen.*

§ 57. Wanneer een woord op het einde van een regel moet worden afgebroken, dan geschiedt zulks in het friesch naar ge-

1) » — HETT. F. 150, 15.

lijke regelen, als die, welke in het hoog- en laagduitsch gevolgd worden; dat is: met doet het veelal op het gehoor af, en niet altijd, zooals de Engelschen in hun *wish-ed shortn-ing*, *fair-er* enz., strikt etymologisch. Eenige voorbeelden zullen voldoende zijn, om ook daar, waar men in twijfel kan staan over het punt van afbreking, het noodige licht te geven.

thek-ken *deken*, **ô-ve-nia ôf-nia** *oefenen*, **gâs-tes** *geestes*, **thian-stich** *dienstig*, **an-gos-ta ânx-ta** *angsten*, **bôk-je** *boekje*, **lîts-ke** *kleintje*, **slât-tze** *slootje*, **skip-pe-re** *schipper*, **hu-sing** *huisman*, **blo-del-sa** *bloeding*, **wel-dech** *magtig*, **fri-ses-ke** *friesche*, **sed-za** *zeggen*, **bret-zen** *gebroken*.

sue-te *zoete*, **tuí-a** *tweemaal*, **dia-res** *diers*, **stiû-ra** *sturen*.

bi-âs-kia *uitvorderen*, **snì-a** *snijden*, **bu-wun-ge** *bouwing*, **wid-we wi-de**, westfriesch **wi-dù-e** *weduwe*.

frow-a *vrouwen*, **blôy-an-de** *bloeijende*.

li-cha-ma lich-ma *ligchaam*, **li-tha** *leden*, **lê-thigos-ta lê-thich-sta** *ledigste*, **fes-tich-e-de** *vastigheid*, **he-ves hê-ves** *zee*, 2e naamv., **hô-ve** *hof*, 3e naamv., **o-xa** *os*, **wâ-xa** *wassen*.

De scheiding van twee lettergrepen met **w** = *uv*, of met **y** tusschen zich, alsmede van zulke, die door **ch**, **th**, **v** of **x** aaneen gebonden zijn, en waarin de daarvóor staande klinker kort is, trachte men, ten gemakke van den lezer, altijd zooveel mogelijk te vermijden. Kleine afgekorte woordjes, geenen klinker meer behouden hebbende, behooren in den regel, al naar zij van voren of van achteren de afkapping hebben ondergaan, tot de laatste lettergreep van het voorgaande, of tot de eerste lettergreep van het volgende woord, en mogen daarvan niet gescheiden worden. Wil men **jev-it** (§ 36) afbreken, dan zou het, naar onze gewone wijze van lettergreepverdeeling, eigenlijk **je—v-it** moeten worden, zijnde, ten blijke dat het afgekorte **hit** wel degelijk een aanhangsel van **jef** is, diens scherpe eindletter **f** in hare zachtere wisselletter **v** overgegaan; maar duidelijker en eenvoudiger, schoon dan ook tegen den algemeenen regel, is **jev—it**. Zulke woordverbindingen breke men daarom liever bij het reeds aanwezige koppelstreepje af.

G. *Spelling van vreemde woorden.*

§ 58. Gelijk elke andere taal heeft ook de friesche van tijd tot tijd eenige vreemde woorden in zich moeten opnemen tot het uitdrukken van sommige begrippen, of het benoemen van enkele dingen, haren sprekers vroeger onbekend. Hebben zoo-

danige woorden door een langdurig gebruik zich geheel naar het friesch gevormd, en, als 't ware het burgerregt in de taal verkregen, dan dienen zij ook als friesche woorden gespeld te worden. Van dezen aard zijn **angel** [1]) of **engel** [2]) *engel*, **diakon** [3]) *diaken*, **kamer** [4]) *kamer*, **kristena** [5]) **kerstena** [6]) *christen*, **krène** [7]) *kroon*, **palas** [8]) *paleis*, **pest** *pest*, **sifer** *cijfer*, **tafele** [9]) **tèfele** [10]) *tafel*, **thròn** *troon*, **wîn** [11]) *wijn*. Heeft men voor het bastaardwoord een goed oorspronkelijk, dan doet men altijd beter dit laatste in de plaats van het eerste te bezigen. Zoo kan men voor **lantèrne** *lantaarn*, geschikter **skînfet** zetten. Voor **kamer** hebben sommige Noordfriezen **dunsk**, de Wangeroogers **pisel**, de Sagelterlanders **bûr.**

Bijna elk woord, uit eene vreemde taal ontleend, behoudt iets, dat hetzelve, bij naauwkeurige beschouwing, van de eigene woorden der taal onderscheidt. Meest al de bovenstaande bastaards geven daarvan getuigenis. Nog meer doen dit **barbīr** *barbier*, **kontòr** *kantoor*, **persòna** [12]) *persoon*. Voor het eerste heeft het westfriesch **biskrabere.** Barbiers vinden deze benaming niet zeer vereerend. Waarom niet **skèrdere?** **Persòna** is omtrent altijd te vermijden. Woorden als **avansèria** *avanceren*, **filosôf** *filosoof*, **glòrie** *glorie*, **natie** *natie*, **titel** *titel*, en eene menigte andere, moest men nimmer in goede geschriften aantreffen. Overmits zij echter in den dagelijkschen omgang naast en vaak bij voorkeur boven een eigen woord gebruikt worden, zoo moeten ze evenzeer als de onmisbare bastaardwoorden, door eene friesche spelling worden uitgedrukt. Men late ze daarom slechts datgene van hunnen oorspronkelijken, uitheemschen vorm behouden, wat niet tegen de schrijfwijze der Friezen strijdt, en plooije ze voor het overige geheel naar de friesche uitspraak.

§ 59. Geheel vreemde woorden, die als zoodanig gebezigd, of gemakkelijk als zoodanig erkend worden, late men liefst geheel hunnen uitheemschen tooi behouden. Het is goed ze door eene *cursieve* letter van de overige te onderscheiden.

§ 60. Ten aanzien van vreemde eigennamen volge men den zelfden regel. Men trachte zoo na mogelijk de oorspronkelijke

1) verg. R. 131, 6 = Gen. I 131, 9. 2) W. 406, 25 = Fw. 237. 3) R. 126, 9 = Gen. I 139, 2. 4) W. 399, 3 = Fw. 90 LXX. 5) W. 415, 37 = Fw. 293 XI. 6) R. 132, 24 = Gen. I 94 (3). 7) verg. R. 131, 10 = Gen. I 131, 9. 8) H. 352, 37 = Gen. I 79. 9) verg. W. 438, 24 = Fw. 14. 10) verg. R 131, 16 = Gen. I 93 (1). 11) H. 353, 2 = Gen. I 79. 12) W. 410, 14 = Fw. 257. Aangeduide plaatsen geven **persona** niet in onze gewone beteekenis, maar in die van *parochie-priester*. Het woord is te dezer plaatsen aangewezen, om de aanwijzing, als gewoonlijk, dubbel te kunnen doen. In eene gewone beteekenis staat het E. 100, 12. —

spelling te bewaren; doch zijn zij, of door eene verfrieschte uitspraak, of door een langdurig verkeer, in de friesche taal genaturaliseerd geworden, dan passe men voor het overige de gewone spelregels, bij het schrijven van dezelve, daarop toe.

II. *Over de interpunctie en het gebruik van hoofdletters.*

§ 61. Lees- en scheidteekens, het is reeds gezegd (§ 18), bedienden zich de eerste schrijvers in onze taal niet van. Met de hoofdletters nam men het zich ook zoo naauw niet. Het allerminst dacht men er zeker aan, om, zooals nu de Hoogduitschers, elk zelfstandig naamwoord met eene hoofdletter te beginnen. Wij zullen daarom in beide het gebruik behooren te volgen der Laagduitschers, Engelschen, Zweden, Franschen enz. Nadere aanwijzing is hier dan ook niet noodig.

III. Uitspraak (ûtsprèke.)

A. *Van de klinkers.*

§ 62. Al de klinkers kunnen óf vrij, óf verbonden zijn (§ 6). Vrij zijn ze, 1. wanneer ze in een woord van twee of meer lettergrepen, die, waarop de klemtoon valt sluiten; bijv. **bu-ta** *buiten behalven*, **u-ter** *uit buiten*, **to fa-ra** *vóór*; 2. in veranderbare woorden, wanneer zij, bij eene verandering, de eindletter van eene klemeischende lettergreep worden; bijv. **hâch** *hoog*, **ha-gor**, *hooger*; **stên** *steen*, **ste-nen** *van steen*; **wîd** *wijd*, **wī-da** *wijde*; **slôch** *sloeg*, **slo-gon** *sloegen*: **hūs** *huis*, **hu-sia** *huizen* (§§ 7, 8).

De klinkers zijn verbonden, 1. wanneer zij vóor eenen verdubbelden medeklinker staan; als **hoppe** *paard*, **setta** *zetten* (§ 9), en 2. in de meeste onveranderbare kleine woordjes op eenen consonant uitgaande, als **thet** *dat*, **mith** *met*, **ōf** *af*, **ther** *daar*, **jef** *indien* enz.

Welke uitzonderingen er op deze regels voor de vrije en verbonden uitspraak der vokalen ontstaan, wanneer zij door **ch**, **th**, **x** of **v** gevolgd worden, leert § 21.

§ 63. Over het lang of kort zijn der vokalen, en den veranderlijken duur van sommige klanken is (§ 11) reeds een woord gerept. Bij de behandeling van elke vokaal afzonderlijk, in dit hoofdstuk, zal het daar gezegde verder worden uiteengezet. Uitertst moeijelijk is het, de regels op te geven, naar welke zwevende klanken *gerekt*, d. i. als lange, of *bij versnelling*, d. i. als korte klanken, moeten uitgesproken worden. Intusschen

hebben zij in het enkelvoudig grondwoord altijd hunnen gerekten klank, en wordt alleen in afgeleide en zamengestelde woorden hunne uitspraak versneld;. doch dan echter niet zoo onvoorwaarlijk, of de vreemdeling moet er in vele gevallen bloot naar raden, òf hij den klank lang óf kort moet uitspreken. Bij de te doene behandeling van elken klinker in het bijzonder zal ik gelegenheid hebben tot eenige aanwijzing. Breng ik daartoe, uithoofde mijner meerdere bekendheid met de westersche tongvallen, uit dezen het meest mijne voorbeelden bij, dit zal wel niet kunnen schaden, omdat het hier in het algemeen de uitspraak der vokalen geldt, en er aan de beschouwing der dialecten en hunne tongvallen eene afzonderlijke Afdeeling gewijd zal worden.

In de klankaangifte, of aanduiding der uitspraak, stel ik mij bepaaldelijk hollandsche lezers voor, en heb dan alleen aan te merken, dat *æ* daarbij gebezigd is, ter voorstelling van den korten hoogduitschen *ä*-klank, en dus moet worden uitgesproken als *e* in het woord *weg*. Om alle misvatting voor te komen, geef ik soms ten overvloede — tusschen ( ), met voorvoeging der letters *hd.* — ook nog de uitspraak aan naar hoogduitsche klankschildering, wanneer deze van de nederlandsche wat te veel afwijkt.

§ 64. **A.** De effene vrije **a** klinkt even als de hollandsche en hoogduitsche *a* in de eerste lettergreep van het woord *wagen*. Haar korte klank komt alleen voor in sommige woorden, die op **a** eindigen; als **ma** *men*, **Harlinga**, oude friesche familienaam, waarvan de stad Harlingen haren naam ontleend zal hebben; **Liowerdera-dêl** *Leeuwarderadeel*, en dergelijke. Zooals echter het laatste dezer bijgebragte voorbeelden reeds doet zien, en bijna te blijkbaar is om vermelding te behoeven, kan de korte vrije **a**, in zamenzettingen, wel ophouden de achterste letter van een woord te zijn. In **sadên** *zoodanig*, — zamengesteld uit **sa** *zoo* en **dên** *gedaan*, — is de **a** evenzeer kort als in het enkele **sa**. Zij klinkt als *a* in *papier*, behoudens dat in dit woord de klemtoon op de laatste, en in **sadên** op de eerste lettergreep valt.

§ 65. De verbondene **a** klinkt volkomen als in het hollandsch en hoogduitsch. Zij is dus altijd kort, en verschilt in uitspraak bijna niets van den korten klank der effene vrije **a**. Vandaar dat deze aan het begin en in het midden van een woord als een verbonden klank geschreven wordt; bijv. **ammon** [1]) *iemand* ontstaan uit **a-mon** *een man*; **nammon** [2]) *niemand*

[1]) R. 539, 17 = Hett. F. 190 § 24. [2]) R. 540, 22 = Hett. F. 192. 28.

zamentrekking van **ne a-mon; mastere** [1]) *meester*, bij afbreking niet **ma-stere**, maar **mas-tere**. — Echter, schoon velen in **hasu** *haas*, de **a** zeer nabij als eene kort klinkende vokaal uitspreken, schrijve men toch dit woord met slechts ééne **s**, wijl de verdubbeling diens medeklinkers in den regel een scherpen *s*-klank aangeeft, welken men in **hasu** vooral niet moet laten hooren. Wordt de zachte *s*-klank door **f** voorgesteld (§ 31) zoo is men in staat eene geheel korte **a** in dit woord aanschouwelijk te maken, door **haffu** te schrijven.

§ 66. De effene vrije **a** is zwevend in **dâm** *dam*, **fâmne fane** (§) *meid*, **kâm** *kam*, **lâm** *lam*, en **râm** *ram*, voor welke woorden ook de vormen **dōm** [2]), **fōmne** [3]) **fòne** [4]), **kōm**, **lōm** en **rōm** bestaan. Verlengt men die woorden, zoo wordt hunne **a** kort, of, wat bij dezen klinker hetzelfde is, diens vrije klank verandert in een verbondene; voorbeelden zijn **damstêch** *damstug*, **famna** *meiden*, **fanke** *meisje*, **kamke** *kleine kam*, **lammar** *lammeren*, **thes rammes** *des rams*. De Noordfriezen nemen echter die versnelling zelden in acht. Andere voorbeelden van zweving heeft men in **bârch** *varken*, **bargesnute** *varkensnuit*; **liâf** *lief*, **liaflik** *lieflijk*; **hâst** *haast*, **hastich** *haastig*. Nog is de **a** zwevend in **tuā** *twee*, wordende kort in 't zamengestelde **tuakèr** *tweekeer tweemaal*; maar blijft dan, eindletter van 't eerste woord zijnde, als vrije klinker staan.

§ 67. Van de woorden **kape** *kap*, **naken** *naakt*, **prâl** *praal*, maken de Noordfriezen **kàp**, **nàken**, **pràl**; lees *kaop*, *naoken*, *praol*; eene verandering die bij hen niet ongewoon is. In het Westfriesch heeft **a** den breeden klank, wanneer zij staat vóor **ld**, wordende alsdan, behalve bij de Sagelterlanders, de **l** verzwegen; dus **kald** *koud*, **walda** *regeren*, **wrald** *wereld*, uitgesproken *kaod*, *waode*, *wraod*. Zoo ook nog **kaltia** *kouten*, en **salt** *zout*, als *kaotsje*, *saot*. Van alle Westfriezen spreken alleen de Hindeloopers en meest ook de Molkwerumers deze woorden juist uit: **kâld**, **wâlda**, **wrâld**, **kâltia**, **sâlt**; lees *kaald*, *aalde*, *wraald*, *kaaltsje*, *saalt*. — Bij de oude schrijvers zal wel eens de breede **a**-klank aanleiding tot verwisseling met **o** gegeven hebben.

§ 68. Bij ons, Westfriezen, wordt in de plaats der lange effene **a** dikwijls *éa*, *eea* gehoord, of wel, die **a** in **ạ̈** veranderd. Zoo maken wij

van **bâm** *boom*, lees *baam*, **bạ̈m**, lees *béam*

[1]) R. 122, 18 = Ges. I. 129, 6 [2]) E. 214, 3 = Ges. I. 254 (VIII.)
[3]) E. 22, 30 = Ges. I 206 XV. [4]) E. 198, 23 = Hett. E. 68 § XVIII.

van **krâm** *kinderbed*, lees *kraam*, **kra̤m**, lees *kréam*
» **râd** *rood*, » *raad*, **ra̤d**, » *réad*
» **râf** *roof garen*, » *raaf*, **ra̤f**, » *réaf*
» **slât** *sloot*, » *slaat*, **sla̤t**, » *sléat.*

Deze woorden, en zoo bij ons de meeste met a̤, worden, verlengd of vóor andere gezet, bij versnelling uitgesproken, waardoor de *e* in *éa* zoodanig verkort wordt, dat het bijna als een zeer kort *ja*, of, éenlettergrepig uitgesproken, als *iæ* klinkt; bijv.

bâ̤mte *geboomte*, lees *biœmte*
krâ̤mskunk *kraambeen*, » *kriœmschonk* (hd. *kriämmskunk*)
ra̤bûnt *roodbont*, » *riœboent* (hd. *riäbuhnt*)
râ̤fke *roofje*, » *riœfke*
slâ̤tîrthe *slootaarde*, » *sliœt-ie-e-de.*

Wij laten den klank *éa* altijd onveranderd zijne volle langheid behouden in woorden, die, na a̤, **ch** of **g** hebben; als **wa̤ch** *wand*, **ra̤gia** *ragen*, lees *wéag*, *réagje.* Ook in **a̤bel** *bekwaam*, **a̤skia** *eischen*, **ka̤kelia** *kakelen*, **la̤s** *loos*, **la̤t** *loot*, **na̤ma** *noemen*, **sa̤lie** *salie*, **ska̤le** *schaal*, **sta̤t** *staat* en **tra̤st** *troost*, in alle afleidingen en zamenzettingen. In andere woorden hoort men altijd den korten *ea*-klank. Daartoe behooren ons **ba̤ne** *boon*, **fra̤md** *vreemd*, **kra̤me** *kermiskraam*, **ma̤la** *malen*, en **ra̤me** *room*; lees *biœne*, *friœmd*, *kriœme*, *miœle*, *riœme.* — Dat de overgang van **â** tot a̤ = *éa* reeds vroegtijdig in de taal bestond, bewijst de niet ongewone verwisseling van **a** met **e** in de oude oorkonden.

§ 69. Ook de Noordfriezen hebben dikwijls hunne a̤ (= *óa*), even als wij de onze (= *éa*), waar de eigenlijke boekentaal **â** heeft. Voorbeelden daarvan vindt men § 16. Veelvuldiger dan wij hebben zij de gebrokene **a** kort, als wanneer de *o* in *oa* zoo schielijk wordt uitgesproken, dat men bijna zou meenen de nederlandsche *w* in hare plaats te moeten stellen, om den regten klank daarvan aan te duiden: **brâ̤d**, **dâ̤d** enz. spreken velen nagenoeg uit als *brwad*, *dwad.* Eene uitzondering maken ten dezen de Wangeroogers, die nog al vaak den langen klank aan a̤ geven. —

De oudheid des overgangs van **â** tot a̤ = *óa* blijkt evenzeer uit de verwisseling van **a** met **o** in de vroegste geschriften, als die der westfriesche a̤ uit de verwisseling met **e**.

§ 70. De toonlooze **a**, op het einde der woorden, wordt thans overal in de omgangstaal uitgesproken als de eindigings-*e*

in het nederlandsche *hitte*, *mede*, behalve dat zij soms in noordfriesche tongvallen in **i** veranderd — bijv. in 't wangeroogersch skâthi voor **skâtha** *schade*, — of ook wel, vooral in werkwoorden geheel verzwegen wordt. Dit laatste behoort door het afkappingsteeken aangeduid te worden; bijv. **far'** *varen*, anders **fara**, **maki'** *maken*, in plaats van **makia**. — Het voegwoord **and ande** *en* spreekt men uit als *en ende* (§ 99).

§ 71. **E.** De effene vrije klank dezer vokaal stemt overeen met dien der nederlandsche zachtlange *e*, in *beek*, *hemel*, *veel.* Door eene **r** gevolgd, wordt zij evenwel niet, zooals in 't nederlandsch, tot eene breede **e** verhard, maar blijft haren effenen klank behouden, of schijnt veeleer, door de wijziging welke de **r** haar aanbrengt (§ 104) naar den klank *ie* te hellen. Op het gehoor af, zal een Hollander in **hêr** *haar*, *hoofdhaar* eerder zijn *hier*, dan zijn *heer* meenen te ontmoeten. — De effene vrije **e** is standvastig lang, of eigenlijk, haar korte klank komt dien der verbonden-**i** zoo nabij, dat men hem, in schrift, door deze voorstelt. Ook in het nederlandsch geschiedt dit; men denke slechts aan het woord *verschil*, hetwelk, gelijk bekend is, door versnelling der *e*, uit een ouder *verscheel* ontstaan is. — In onze streken hoort men in **hâch** *hoog*, veelal de effene lange **e**, **hêch**, even als in **lêch** *laag*, waarin zij werkelijk staan moet. Bij verlenging door het achtervoegsel **te**, laat men in beide woorden eene verbonden-**i** hooren, **hichte** *hoogte*, **lichte** *laagte*, dat eveneens door versnelling der **ê** zich verklaren laat. Ongetwijfeld is het al verder aan eene **ê**-versnelling toe te schrijven, dat de woorden **ledza** *leggen*, **sedza** *zeggen*, **letzen** *getrokken*, **stetzen** *gestoken*, in onzen tongval, **lidza**, **sidza**, **litzen**, **stitzen** zijn geworden, en zullen onze grondvormen **lêdza**, **sêdza**, **lêtzen**, **stêtzen** geweest zijn. Voor het westfriesch kan men dus deze woorden met eene verbonden-**i** schrijven; voor de eigenlijke boekentaal acht ik ze beter óf met eene verbonden-**e**, óf met **ê** gespeld; 1° omdat ze in de oudste wetten eene **e** hebben, 2° omdat de Noordfriezen in dezelve eene verbonden **e** laten hooren, en 3° omdat zij, naar den zelfden regel, als dien opzigtens de aan **u** verbondene **e**, **i** (§ 24), of wel anderzins volgens de afleiding eene **e** behoeven. Iets anders is het met **nift** *nicht*, dat niet slechts maar alleen met verbonden-**i** voorkomt, doch die ook nu nog in elken tongval heeft, schoon in **nêva** *neef* een effene vrije **e** is.

§ 72. De verbonden-**e** klinkt, kort uitgesproken, even als de nederlandsche en hoogduitsche. Haar lange klank verschilt daarvan alleen in duur (§ 18). Zij is zwevend in **bēd** *bed*,

fĕst *vast*, **mĕs** *mes*, woorden die bij verlenging of zamenzetting vaak den korten klank aannemen: **bedlekken** *beddelaken*, **bifestigia** *bevestigen*, **meshĕft** *mesheft*. Naar het langheidsteeken geplaatst of weggelaten is, kan men in dit werk altijd gemakkelijk weten, of men, bij zweving, de verbonden-**e** gerekt of versneld moet uitspreken, en in 't algemeen, of men ze, in voorkomende woorden, den langen of korten klank moet geven. Aan **k**, **l**, **m**, **n**, **p**, **t** of **x** verbonden, is zij niet anders dan kort.

§ 73. De breede vrije **e** wordt meest gevolgd door **r**: **èrm** *arm*, **hèra** *heer*, **hèra** *hooren*, **kèra** *keeren*, **tèra** *vouwen*, lees *eerm*, *heera*, *keera*, *teera*. Maar zij staat ook wel vóor andere consonanten, bijv. in **lèsa** *lossen*, **skèn** *schuins*, **spèke** *spaak*, lees *léasa*, *skéan*, *spéake*, of *leerza*, *skeern*, *speerke*, zonder het ratelen der *r* te doen hooren. In het westfriesch is de verbonden-**i**, door **r** gevolgd, veelal uit eene oudere **è** ontstaan (verg. § 71), en zijn bijv. van **hirth** *haard*, **suird** *zwaard*, **wirk** *werk*, de oorspronkelijke vormen **hèrth**, **suèrd**, **wèrk**, in 't anglosaksisch *heord*, *sveord*, *veorc*.

§ 74. De **ē̤**, gerekt uit te spreken klank der gebrokene effene vrije **e**, luidt als *ie*, *ie-e*. De Westfriezen hebben

voor **breda** *braden*, lees *breeda*, **brē̤da**, lees *brie-e-de*
» **eton** *aten*, » *eeton*, **ē̤ton**, » *ie-e-ten*
» **krema** *zwenken*, » *kreema*, **krē̤ma** » *krie-e-me*
» **lêth** *lied*, » *leet*, **lē̤th**, » *lie-et*
» **sêth** *kookt*, » *seet*, **sē̤th**, » *sie-et*
» **stêl** *staal*, » *steel*, **stē̤l**, » *stie-el*.

Dit zijn alle woorden, waarvan de *ie*-klank bij ons nimmer eenige verandering ondergaat. Doorgaans is zulks in het westfriesch met de gebrokene **ê** het geval, schoon men ook andere voorbeelden aantreft. Versneld uitgesproken klinkt zij als *i-e*, *je*; bijv. bij de Westfriezen in de veranderingen of zamenzettingen van en met

bē̤n *been*, lees *bie-en*: **bē̤nte** *gebeente*, lees *bi-inte*
ē̤l *aal*, » *ie-el*: **ē̤lkār** *aalkaar*, » *i-ilkeer*
hē̤r *haar*, » *hier*: **he̤rich** *harig*, » *hi-irrich*
jē̤r *jaar*, » *jier*: **jē̤rgung** *jaargang*, » *i-irgong*
(hd. *i-irgung*)

kē̤s *k i e s* , lees *kie-es:* **kē̤splusia** *k i e s p l u i z e n*, lees *ki-is-pluuzje* (hd. *ki-issplühsje*)

mē̤l *m a a l* , » *mie-el:* **mē̤ltid** *m a a l t ij d* , » *mi-iltied*

skē̤p *schaap* » *skie-ep:* **skē̤pke** *s c h a a p j e* , » *ski-ipke*

slē̤p *s l a a p* » *slie-ep:* **slē̤pgūd** *s l a a p m i d d e l* » *sli-ipguod*

stē̤n *s t e e n* » *stie-en:* **stē̤nhāp** *s t e e n h o o p*, » *sti-inhéap*

thrē̤d *d r a a d* » *trie-ed:* **thre̤dich** *d r a d i g* , » *tri-iddich*

wē̤le *w i e l* , » *wie-ele:* **wē̤ldrâyer'** *w i e l d r a a ij e r* lees *wi-ildraaijer*

wē̤r *w a a r* , » *wier:* **wē̤rheid** *w a a r h e i d* , » *wi-irheid*

wē̤t *n a t* , » *wie-et:* **biwe̤tia** *b e n a t t e n* , »*bewi-ittsje*

Komen deze woorden in de zamenzetting achteraan, dan behouden zij hunnen oorspronkelijken langen klank, zoo als trouwens alle woorden, die met zwevende klanken zijn aangedaan. — In **be̤nen** *b e e n e n* (van been), **fê̤ld** ook wel **field** *v e l d*, **he̤de** *h u i d*, **hê̤t** *h e e t*, **he̤ta** *n o e m e n* , *b e v e l e n*, **ke̤ma** *k a m m e n* hebben wij nooit anders dan den korten *ie*-klank (*je*); lees *bi-innen*, *fi-ild*, *hi-idde*, *hi-it*, *ki-imme.* Ook is ê̤ nog kort in het voornaamwoord **ê̤n** *e e n* , *z i c h* , bij HALBERTSMA y e n gespeld.

§ 75. Het volgt uit den aard der zaak, dat de gebrokene è (è̤) altijd kort moet worden uitgesproken. Zij luidt dan als de snel uitgesprokene westfriesche a̤. Desgelijks de gebrokene verbonden-e , die meest in het noordfriesch voorkomt, bijv. **he̤lpa** *h e l p e n* , **ke̤n** *k a n* (ik *k a n*), **the̤r** *d a a r* , lees *hiælpe*, *kiæn*, *diær.* Somtijds ook in het westfriesch, als in **ste̤rra** *s t e r v e n* , lees *stiære.*

§ 76. In de gewone omgangspraak wordt de toonlooze **e** op het einde der woorden vaak niet gehoord: **ar'** *o o r* , **ded'** *d a a d* , **skriwer'** *s c h r ij v e r.* De Noordfriezen zetten niet zelden, waar ze in de wester tongvallen, met haren eigenen klank wordt uitgesproken, voor deze **e** , even als voor de toonlooze **a** , eene **i** ; zoo bijv. hebben de Wangeroogers g r a t t i , h i t t i voor **grâtte** *g r o o t t e* , **hêtte** *h i t t e.* De **e** in den uitgang **-ed** van vele verleden deelwoorden hoort men bijkans nimmer: **feled** *g e v o e l d* , **lèred** *g e l e e r d* , **wied** *g e w ij d* , spreekt men uit, alsof er stond **fêld**, **lèrd**, **wid**; **framed** *v r e e m d* , als **frâmd.** Bij ons wordt ook nog de **e** in de deelswoordeindiging **-en** opgeslokt. De schrijftaal behoort aan dergelijke afslijting niet te zeer toe te geven; alleen in platten stijl en in versmaat mag men vrijer zijn (§).

§ 77. **I.** De effene vrije **i**-klank stemt overeen met nederlandsch en hoogduitsch *ie* = engelsch *ee*. Hij wordt lang uitgesproken in **bīs** *guit*, **blīr** *blijdelijk*, **fīf** *vijf*, **fīr** *ver*, **grīs** *grijs*, **īrthe** *aarde*, **īs** *ijs*, **īser** *ijzer*, **līf** *lijf*, **pīpe** *pijp*, **rīsa** *rijzen*, **sīga** *zijgen*, **skīr** *graauw*, **suīthe** *heftig zeer*, **tīd** *tijd*, **tīr** *keurig*, *moeijelijk te voldoen*, **ûnbīdech** *overdreven*, **wīd and sīd** *wijd en zijd*, **wīf** *wijf*, **wīs** *wijs*. In de meeste dezer woorden zwevend zijnde, ondergaat hij daarin versnelling, wanneer zij verlengd of vóor andere gezet worden. Door **l**, **m** of **n** gevolgd, is hij altijd kort. Voor **nd** heeft men in bijna alle tongvallen steeds de kort klinkende effene vrije **i**: **fìnda** *vinden*, **kìnd** *kind*, **wìnd** *wind*.

§ 78. De verbonden-**i** stemt zeer naauw met de engelsche overeen, en onderscheidt zich alleen van de nederlandsche, in *rilling*, *minnen*, *visschen*, wanneer zij beheerscht wordt door eene **r**, welke consonant haar den klank eener nederlandsche *u* geeft: **skille** *schel*, **pit** *kern*, **wirtha** *worden*, lees *skille*, *pit*, *wudde* (hd. *wödde*). De verbonden-**i**, in het westfriesch uit eene door *r* gevolgde **è** ontstaan (§ 73) heeft alzoo ook dien nederlandschen *u*-klank: **mird** *bunsing*, **wirk** *werk*, **wirrich** *moede*, lees *mud* (hd. *mödd*), *wurk* (hd. *wörk*), *wurrich* (hd. *wörrich*).

Het valt in vele westfriezen te berispen, dat zij in **skrift** *schrift*; in **britzen** *gebroken*, **litzen** *getrokken*, en verdere dusgevormde deelwoorden; in **mil** *middel* (bijv. **milfeint** *middelknecht*), **nidle nille** *naald*, **skild** *schild*, en meer zulke woorden met **il**, **id**, **ild**, de verbonden-**i** almede als *u* uitspreken, daar anderen meer keurig *skrift*, *britsen*, *litsen*, *mil*, *nidle*, *skild* zeggen. De Noordfriezen mishandelen haar echter nog veelvuldiger, als in **wif** *wijf*, **fiftich** *vijftig*, **gristel** *kraakbeen*, **litze** *kleine* enz., lees *wuf*, *fuftich*, *grustel*, *luttje*, meest woorden, die in de algemeene boekentaal eene effene vrije **i** hebben, maar welke in hun dialect eene verbondene is geworden. Bij de westfriezen is het meest de uit **ê** ontsprongene verbonden-**i**, die ten onregte een nederlandsche *u*-klank bekomt.

§ 79. Het persoonlijk voornaamwoord **thì** *u* schrijf ik, ter onderscheiding, altijd, — de andere op **i**: **mì** *mij*, **wì** *wij* enz. meestentijds met de breede **i**, gelijk het meerendeel der westfriezen die daarin laat hooren. Het aanwijzend voornaamwoord **thí** *die*, geef ik eene effene **i**. De Noordfriezen hebben den breeden **i**-klank in **fiùrtìn'** *veertien*, lees *fioertijn* (hd. *fiurtein*).

§ 80. De gebrokene **i** (**i̤**) heeft slechts eenen klank, *ji*, de *i*

daarvan uitgesproken als in *zitten*. Wij hebben haar in **fïrte** *verte*, **hïr** *hier*, **kïte** *drek*, **lïra** *rookvleesch*, **sextïn'** *zestien*, lees *fjitte*, *hjir*, *kjitte*, *ljirre*, *sekstjin*.

§ 81. **O.** De effene vrije **o** klinkt als de nederlandsche *o* in *gedogen*, *hopen*. Zij behoudt dezen zelfden klank ook vóor consonanten, waarbij in het nederlandsch de zachtlange *o* eene breedere uitspraak bekomt. Derhalve **blôd** *bloed*, **stôl** *stoel*, **sone** *verzoening*, **stôr** *groot*, **kosa** *lieveling*, *geliefkoosde*, *zoetertje*, **bote** *boete*, met eene nederlandsche *oo*-klank, als *blood*, *stool*, *soone*, *stoor*, *koosa*, *boote* uit te spreken, zou volstrekt niet deugen; maar weinig zal men tegen de regte uitspraak zondigen, als men in deze woorden aan **ô** den klank geeft der engelsche *oo* in *book*, *fool*. Van daar dat in de oude wetten de verwisseling van **ô** met **û** niet ongewoon is.

Gelijk de korte klank der **ê** door eene verbonden-**i** wordt uitgedrukt (§ 71), evenzoo wordt de korte klank der **ô** als verbonden-**u** geschreven. Het voorzetsel **uppa** *op*, werd oudtijds in den rustringer tongval opa [1]); maar het uit zamentrekking van bi-opa ontstane **buppa** *boven*, juist zoo als in andere tongvallen, met eene verbonden-**u** gespeld. Het is op gelijke wijze dat het werkwoord **ropa** [2]) *roepen*, in het westfriesch **ruppa** geworden is. De effene vrije **o** is dien tengevolge, even als de effene vrije **e**, standvastig lang.

§ 82. De verbonden-**o** is in duur veranderlijk. Kort zijnde klinkt zij als de nederlandsche *o* in *doch*, *rok*; hare lange klank, overigens dezelfde, staat in duur gelijk aan eenen tweeklank, en is alzoo voor het gehoor in niets van de breede **a** (§ 67) onderscheiden. Zij is zwevend in **pōlle** *polle*, stukje laag en met water omgeven land, **rōt** *rot*, **trōch** *trog*, lees *paolle*, *raot*, *traoch*. In **poltze** *poltje*, **rottafalle** *rottenval*, **trochje** *trogje*, spreekt men **o** versneld uit: *poltsje*, *rottafalle*, *trochje*. De aan **r** en **s** verbondene **o** is alleen kort.

In enkelvoudige werkwoorden vóor **nd** staande wordt in het westfriesch de verbonden-**o** altijd lang uitgesproken: **hōnd** *hand*, **lōnd** *land*, lees *haon*, *laon*. Deze uitspraak, die bij verlenging of zamenzetting vaak ook al weder versnelling ondergaat, is te welluidend, dan dat zij geene aanbeveling zou verdienen.

De Noordfriezen spreken integendeel de verbonden-**o** vóor **nd** zeer dof uit, sommigen zelfs geven haar nagenoeg den klank eener hollandsche verbonden-*u*; ook zijn er die ze als *eu* uitspreken. Daar de oude Friezen in woorden als **hōnd**, **lōnd** wel dikwijls de **o** met **a**, doch nooit met **u** verwisselden, zoo

[1]) R. 27, 8 = GEN. I 104, 16. [2]) »— HETT. *Jur.* II 40, 1.

schijnt eene uit de grondvormen afgeleide spelling, ook voor het hedendaagsche noordfriesch, in deze woorden geene **u** te gedogen, niettegenstaande ze dan ook ten naastenbij als *hun*, *lun* (hd. *hönn*, *lönn*), of als *heun, leun* (hd. *höhn, löhn*) worden uitgesproken. Dit geldt mede ten opzigte van sommige andere woorden der noordelijke tongvallen, in welke de oude schrijfwijze ten stelligste voor de spelling met **o** blijkt te pleiten, maar waarin de tegenwoordige spreektaal eene **u** schijnt te vorderen. Verg. § 95.

Inmiddels verdient het opmerking, hoezeer de uitspraak van nagenoeg alle Friezen tot de algemeene spelling met **o** leidt, in woorden, die vroeger hunne **o** met **a** verwisselden. De klank toch, die in het **hōnd, lōnd** der Westfriezen gehoord wordt, heeft, bovenal wanneer hij versneld wordt uitgesproken, ruim zoo veel van **o** als van **a**; terwijl het meerendeel der noordfriesche tongvallen, voor zich, deze woorden onmogelijk met **a**, maar nog al, een weinig aan de schrijftaal toegevende, **hond, lond** of **hônd, lônd** zouden kunnen spellen; zullende, in alle geval, als men zulke woorden met **o** schrijft, de dialectische afwijkingen minder groot worden, dan wanneer men ze voor de algemeene boekentaal eene **a** gaf. Ook nog andere voorbeelden zijn op dergelijke wijze ten voordeele van de spelling met **o** aan te voeren.

§ 83. De breede vrije **o**, eensluidend met de nederlandsche *oo* in *boot*, *door*, heeft men in **frò** *blijmoedig*, **kòl** *kool*, **nòrth** *noord*, **sòd** *koking*, lees *froo*, *kool*, *nood*, *sood*. In sommige woorden kan men onverschillig of de breede vrije-, of de lange verbonden-**o** plaatsen, als **nòt nōt** *veldvrucht graan*, **kòkia kōkkia** *koken*.

§ 84. Het Westfriesch heeft de gebrokene **ô** in

bodel *boedel*; westfr. **bō̤l**, lees *boeol* (hd. *büol*).
gôd *goed*; » **gō̤d**, » *goeod* (hd. *güod*).
gôs *gans*; » **gō̤s**, » *goeos* (hd. *güos*).
rode *roede*; » **rō̤de**, » *roeode* (hd. *rüode*).

Gelijk in bijna alle woorden met **ō̤** = *oeo*, zoo ook wordt in de bovenstaande, wanneer er iets achter komt, dat eenige klem na zich neemt, deze klank bij versnelling, als *uo*, *wo*, uitgesproken:

bô̤lgṳ̂d *goederenverkoop*, lees *buólgwod* (hd. *buólgwudd*)
gô̤dlik *goedig*, » *guódlik* (hd. *gwuddlick*)
go̤safet *ganzenvet*, » *guóssefet* (hd. *gwussefett*)
rô̤dtze *roedje*, » *ruóttsje* (hd. *rwuttzje*)

Men zij er op bedacht, dat de *o* van *uo*, *wo*, in de aangifte der uitspraak, altijd dof is, zooals in het nederlandsche *om*, *tong*.

In ons **fiöle** *viool* en **hiöd'** *van daag* blijft bij alle verandering den langen *oeo*-klank behouden. — In geen ander geval wordt **ô** gebroken, dan wanneer een éenlettergrepig woord op haar uitgaat, of wanneer zij door **d**, **l**, **r**, **s** of **t** gevolgd wordt.

§ 85. De gebrokene **ò** klinkt even als de versneld uitgesprokene noordfriesche **ä** (§ 69), zijnde geheel eensluidend met den tweeklank *oi* in het fransche *victoire*. In uitspraak is er geen verschil tusschen het Westfriesche **bifòra** en het Noordfriesche **bifära** lees *bifo-arre*, dialectische afwijkingen van het **bifara** *bevorens* der eigenlijke boekentaal. — De verbonden-**o**, gebroken wordende, heeft denzelfden klank. Het Westfriesch breekt de aan **r** verbondene **o** in alle klemeischende lettergrepen: **förth** *voort*, **sörgia** *zorgen*, **thör** *dor*, lees *fo-at*, *so-árgje*, *to-ár*. Menigmaal doen de Noordfriezen dat ook.

§ 86. Thans wordt, in ongeaccentueerde lettergrepen, **o** bijna uitgesproken als eene toonlooze **e** — **drogon** *droegen*, **lettor** *later*, **fîrost** *verst*, nagenoeg als *drogen*, *letter*, *fierest*. Zelfs is dit laatste in vele streken éenlettergrepig, **fîrst**, geworden; in 't westfriesch **fïrst**. Trouwens de geheele uitgang **-ost** van den overtreffenden trap der bijwoorden wordt in de tegenwoordige spreektaal vrij algemeen tot **st** zamengetrokken.

§ 87. **U**. In alle huidige tongvallen heeft de effene vrije **u** eene dubbele uitspraak. De eerste, oudste en beste is die eener hoogduitsche *u* = holl. *oe*, de tweede die eener hollandsche *u* = hd. *üh*. Zoo worden **hûs** *huis*, **prûsta** *niezen*, **skûlia** *schuilen*, **tiûch** *getuigenis*, door den een *hoes*, *proeste*, *skoelje*, *tioeg*, door den ander *huus*, *pru-ste*, *sku-lje*, *tiuug* uitgesproken, en dit somwijlen in eene en dezelfde buurschap. Dat de vrije **u** door de vroegste schrijvers in het zakelijk deel der woorden nooit met **i**, maar wel, even als de verbonden-**u**, dikwijls met **o** verwisseld is, strekt ten bewijze, dat men oudtijds den tweeden **u**-klank, de piepende **u**, in het friesch niet kende. In de boekentaal moet daarom de effene vrije **u** worden uitgesproken als *oe*, gelijk ze dat wordt in alle beschaafde duitsche en romanische talen, alleen het nederlandsch en fransch uitgezonderd.

Deze *oe*-klank is lang of gerekt in meest alle éenlettergrepige woorden, op **ch**, **d**, **f**, **r** of **s** uitgaande. Desgelijks in sommige meerlettergrepige woorden, welker uitgangen geene klem naar zich trekken; als **bûgel** *beugel*, **dûrte** *duurte*, **krûdar** *kruiden*, **snûva** *snuiven*, **gûla** *gillen huilen*, **gûsia** *huilen schreijen*, **stiûrsum** *gezegge-*

lijk. Maar hij is kort in **buse** *zak*, **duria** *duren*, **fugel** *vogel*, **fiûrke** *vuurtje*, **mula** *muil*, *mond*, **pude** *zakje*, **tûfke** *kuifje*.

Van welken kant ons ook de jongere, piepende **u** moge zijn aangewaaid, in de spreektaal heeft zij zich thans zoo vast naast de oude duitsche *oe* gevestigd, dat zij, als dialectische klank, niet meer is weg te redeneren. Daar evenwel bijna nergens van deze twee verschillende **u**-geluiden ieder zijne bepaalde grenzen heeft, en één daarvan, met algeheele uitsluiting van het ander, in een eenigzins beduidend aantal woorden het volstrekt heerschende is, zoo heb ik gemeend omtrent dit dialectische verschil in uitspraak geene bijzondere aanwijzing noodig te zijn; maar, in 't algemeen, de vrije **u** van dialectische vormen elk naar eigen verkiezing, of naar het zijn eigen tongval aan de hand geeft, op zijn hoogduitsch, of op zijn hollandsch te moeten laten uitspreken. Verg. § 95.

Vóor **nd** heeft **u** bijkans altijd den effenen vrijen klank, kort — en in 't westfriesch daarbij steeds als *oe* — uitgesproken: **grûnd** *grond*, **sûnd** *gezond*, **fûnden** *gevonden*. Zeer dikwijls evenzoo in 't westfriesch vóor **ns** en **nt**: **bûnsia** *bonzen*, **gûnsia** *gonzen*, **bûnt** *bont*, **klûnttze** *klontje*. Nog heeft dit dialect **tune** *ton*, **ûnder** *onder*, **sûnder** *zonder*, anders **tunne**, **under**, **sunder**; altijd **û** als *oe* klinkende.

§ 88. De verbonden-**u** wordt almede op tweederlei wijze uitgesproken. Nu eens is zij eensluidend met **o** in *dom* = hd. *u* in *dumm*, dan eens met **u** in *gunnen* = hd. ö in *gönnen*. Zoo klinkt bijv. het woord **juch** *vleeschnat* in den mond van sommige Noordfriezen als *joch* (hd. *juch*); bij andere is het *juch* (hd. *jöch*). De eerste uitspraak is weder de echt friesche, en wordt ten onzent ook het meest gehoord; als onder anderen in **bunge** *blaas*, **skunk** *been* en overal waar **u** gevolgd wordt door **ng** of **nk**, vóor welke zij immer den verbonden klank heeft. In de dialecten kan men naar goedvinden de tweede uitspraak doen gelden. Verg. § 95.

Bij vele Westfriezen gaat de verbonden-**u** wel eens tot **i** over; als in **simmer** *zomer*, anders **summer**, nog meer **sumer**; **sinne** *zon*, anders **sunne**. In oude stukken vindt men echter van zulken overgang nergens eenig spoor, dan in sommige den klemtoon missende woorduitgangen, dat meestentijds maar enkel letterverwisseling is. De Sagelterlanders, Hindeloopers en Schiermonnikoogers hebben ook nog de oude vormen, **sumer** of **summer**, en **sunne**, in hunne tongvallen bewaard, en wij zullen daarom wel doen, met die vormen, voor de algemeen westfriesche schrijftaal, van hen te ontleenen.

Het voordeel, voortvloeijende uit de verschillende uitspraak en dialeetische veranderingen, beide, van de effene vrije- en de verbonden-**u**, is de gemakkelijkheid, waarmede men veelal, juist daardoor, kan onderscheiden of een woord met **u** of **o** moet geschreven worden.

§ 89. De **ù**, eenigzins doffer dan nederlandsch *ou* klinkende, hebben de meeste Westfriezen in **thù**, **jù** *gij*; bijna alle in **nù** *nu*. Ik gebruik in zulke woorden de breede en effene vrije **u** onverschillig door elkander. — De Noordfriezen hebben de breede **u** geheel als *ou* (hd. *au*) klinkende, in **tùa** *twee*. Haar dezen klank te geven is overigens voor het friesche oor even terugstootend, als dat een Hollander zijne *ij* als *ei* uitspreekt, gelijk vrij algemeen door hen gedaan wordt: **ù** staat in juiste verhouding tot **ou**, als **ì** (= holl. *ij*) tot **ei**.

In **uw: guwa** *begeerig op iets zien*, **juwe** *uw uwe*, heeft **u** steeds den breeden klank. De opvolgende **w** maakt echter de toonteekening hier noodeloos. Vindt men reeds in het oude Westfriesch **bowa** [1]) voor **buwa** *bouwen*, zoo is dit een bewijs, dat al vroegtijdig **ù** en **ou** elkander in de dialecten afwisselden, gelijk meer dialectverscheidenheden van dien aard en sommige letterverwisselingen doen zien, dat de breede **u**-klank bij de ouden bestond.

§ 90. Aan **u** wordt slechts éenen klank, dien van *wu*, *wo*, gegeven, niet ongelijk aan **o̤** = *oeo*, versneld uitgesproken. Sommige Westfriezen laten dien hooren in **bṳsc** *broek-*, *rokzak*, **rṳ̂t** *roet*; meest allen in **gṳ̂d** *have bezitting*, **mṳre** *muur*.

§ 91. De toonlooze eindigings **u** van sommige mannelijke woorden, als **frêthu** *vrede*, **sunu** *zoon*, (§ 138 *2*) tevens de meervoudsuitgang van eenige substantieven, als **bòdu** *geboden*, **skipu** *schepen* (§   ), spreken de meeste Friezen uit als eene toonlooze **e**, zoo ze al niet geheel verzwegen wordt. Doch de Wangeroogers, schoon niet altijd met groote juistheid hierin te werk gaande, hebben toch deze **u**, even als de eindigings **i** (§ 76), nog in hunnen tongval bewaard, en spreken **sunu skipu**, en meer zoodanige woorden, naar den eisch uit. 't Is daarom te meer dat ik de **o** welke vroegere tongvallen, even als de meeste aan 't friesch verwante talen, bij afwisseling voor **u** bezigden, in de boekentaal afkeur (§ 26), als wordende die thans, naar ik meen, nergens meer uitgesproken.

§ 92. **W. Y.** Gelijk deze karakters eene zamenstelling van **u** en **v**, **i** en **j** zijn, worden zij ook als zoodanig uitgesproken; bijv. **gnawa** *knagen bijten*, **mowe** *mouw*, **beya** *bui-*

[1]) W. 430, 11. = Gen. II 167 (100); maar hier bouwa.

gen, **fòya** *afscheid nemen*, lees *gnauwa*, *mouwe*, *beija*, *fooija* (hd. *fohje*.)

De Westfriezen spreken meestendeels **iw** uit als **iù**; **kliwa** *klimmen*, *klieven*, **kriwa** *krakeelen*, **thriwa** *drukken duwen*, lees *kliouwe*, *kriouwe*, *triouwe*, de *o* dof als in *dom* uitgesproken. Maar in den mond eens Sagelterlanders luiden deze woorden zeer juist *kli-oewe* (hd. *kliu-we*), *kri-oewe* (hd. *kriu-we*), *tri-oewe* (hd. *triu-we*), en op gelijke wijze laat hij den effenen vrijen **u**-klank hooren in zijn **fiw** *vijf*, **liw** *lijf*, **wiw** *wijf*, **kiwia** *kijven*, **suiwia** *zweven*. Ware het van belang, dit verschil in uitspraak door eene onderscheidene spelling aanschouwelijk te maken, zoo zou men, om den *breeden* **u**-klank in bijgebragte woorden af te malen, ze met i u w — k l i u w a, k r i u w a enz. moeten schrijven; doch de vaste regelmaat, in dit verschil heerschende, maakt die onderscheiding noodeloos, omdat, in den regel, het schrift slechts ten doel heeft, de woorden in zoodanige vormen voor te stellen, als zij door het meerendeels der lezers het gemakkelijkst te herkennen zijn, en alleen dán mag men, zulks vereischt wordende, dien regel laten varen, wanneer het er bepaaldelijk om te doen is, een afwijkenden tongval te doen uitkomen, en alzoo de uitspraak van een bijzonder deel sprekers naauwkeurig voor het oog af te teekenen. Het is daarom, dat ik ook geene moeite gedaan heb, om door spelling of toonteekening in den regel onderscheid te maken in de verschillende uitspraak der effene vrije- en verbonden-**u**, welke aan de beteekenis der woorden niets afdoet, en zelfs, als wilde men den tongval eens landstreeks in tongvallen van gehuchten splitsen, nog in enkele woorden zonder onderscheid zou plaats hebben. Den taalbeoefenaar is het, in 't algemeen, genoeg, als de afteekening der spraak hem slechts tot éene goede uitspraak kan leiden; aan onbeduidende dialectische bijzonderheden ligt hem niet gelegen. Meer van dien aard zal er bij de behandeling der medeklinkers voorkomen, alwaar ook (§ 111) over **w** als consonant.

B. *Van de twee- en drieklanken.*

§ 93. Onder *tweeklanken* (*tuilūda*) versta ik hier alleen zulke zamenvloeijingen van twee op eenvolgende spraakgeluiden, die, in schrift, door verbinding van twee vokalen worden uitgedrukt. Eigenlijk zou men anders **ì** en **ù** ten minste, en misschien wel alle breede en gebrokene klanken, slechts **à** uitgezonderd, onder de tweeklanken moeten rangschikken. De bepaling mijner *drieklanken* (*thrilūda*) laat zich nu eenvoudig afleiden.

§ 94. In **ia**, **ie**, **io**, **iu**, **ua**, **ue**, **ui**, **uo** worden de vooraanstaande **i** en **u** kort, als *i* en *oe* (hd. *u*), uitgesproken, en de andere vokaal in éenen adem daarbij gevoegd, welke laatste dan vrij of verbonden, lang of kort, in één woord, onder al die wijzigingen kan voorkomen, daar zij, alleen staande, voor vatbaar is. Bij deze soort van tweeklanken rust blijkbaar de toon geheel *op den laatsten* klinker. Staat eene andere vokaal, **a**, **e** of **o**, in den tweeklank vooraan, zoo wordt de toon voornamelijk *op den eersten* klinker gelegd, en heeft die, ongeteekend zijnde, altijd den verbonden klank *). Tot deze tweede soort van tweeklanken behooren, naar de rij af: **ai** = *ai*, **āi** = *aai*, **au** = *au auw*, **ei** = *ei*, **oi** = *ui* (hd. *eu*), **ôi** = *oei* (hd. *üi*), **òi** = *ooi* en **ou** = *ou ouw*. Zij komen voor in **āi** *ei*, **aike** *eitje*, **hauk** *havik*, **brein** *hersens*, **broya** *bruijen*, **blôi** *bloei*, **kòit** *klein bier*, en **broute** *brouwsel*. Eigenlijk klinkt **oi** zooals die tweeklank in het Engelsche *noise*, *toil* wordt uitgesproken; ook is **ôi** als holl. *oei* niet volkomen naauwkeurig, maar is het ondoenlijk den klank daarvan juister aan te geven.

§ 95. In de wetten der oude Emsigers is, naar hoogduitsche schrijfwijze, e u gebezigd om den klank van den nederlandschen diphtong *ui* voor te stellen. Hun tongval namelijk vormde van **brida** *trekken optrekken*, **broya** *bruijen*, een afgeleid woord, **broid** *trekking*, bij hen b r e u d gespeld, en slechts in zamenzettingen, **age** b r e u d [1]), **hêr** b r e u d [2]), **mûth**-b r e u d [3]), **nòse** b r e u d [4]) voorkomende. Eenmaal echter heeft de eerste Codex in **hêr** b r e i d [5]) de e u met e i verwisseld. Wijl er hier aan geen dialectverschil te denken is, moet men dus vooronderstellen, dat door e i en e u dezelfde klank is uitgedrukt geworden, gevolgelijk dat men e u nagenoeg als *ei* — en hoe tóch anders dan *ui?* — te lezen hebbe. Behalve in dit woord treft men e u met den klank *ui* nooit bij de ouden aan. Trouwens het wijkt ook geheel af van het regelmatige dat anders de friesche klankladder kenmerkt. In den Franeker buurbrief staat waarschijnlijk e u eigenaardiger voor *e-oe* (hd. *e-uh*) in t e u l e [6]) *tafel wet*, welk woord althans elders ook t i o l e [7]) gespeld staat; en van een dusdanig gebruik der e u zijn er meer

*) Stelt men de gebrokene klanken eens dialects in den vorm van tweeklanken voor (§ 18 noot *), zoo rust bij deze den toon *op den eersten*, den geteekenden klinker, als de klank *gerekt;* maar *op den laatsten*, als hij *kort* of *bij versnelling* wordt uitgesproken.

1) E. 217, 27 = Hett. E. 8 § 23. 2) E. 212. 1 = Gen. I 254 § 1. 3) E. 219, 30 = Hett. E. 10 § 26 4) E. 216, 28 = Gen. I 256 § 3. 5) E. 212, 1 = Gen. I 229 § 1 6) 479, 26 = Schw. I 394 7) 503, 26 = Gen. II 295 XXXII.

sporen te vinden. Evenwel komt deze vokaalverbinding in de oude schriften uiterst zeldzaam voor.

De klank, in het nederlandsch door *eu* (hd. *öh*) voorgesteld, was oudtijds der taal niet eigen. Thans hebben de meeste Friezen dien in enkele hunner woorden aangebragt. Hem voor het oog als dialectklank afmalen, weet ik niet beter te doen, dan door eene in het deensch daartoe gebruikt wordende ø. Te minder vind ik daarin zwarigheid, omdat de Noordfriezen, die het meest met het deensch in aanraking geweest zijn, veel menigvuldiger dan wij dien klank bezigen, en toch geene taal al de bijzondere klanken harer onderscheidene tongvallen met de juist *aan hare boekentaal* eigene letters of letterverbindingen vermag af te schilderen. De hoogduitsche *ö* blijft dan voorhanden, om tot geschikte aanduiding van den verbonden *eu*-klank te dienen, en bijv. het *hun*, *lun* sommiger Noordfriezen (§ 82), is 't juiste afteekenen eens tongvals doel, alzoo door hönd, lönd voor te stellen; terwijl de meer gerekte uitspraak van anderen, die de vrije *eu* daarin laten hooren, door hønd, lønd kan worden afgebeeld. — In geen der beide hoofddialecten, uit de beste vormen der kleinere tongvallen zamengesteld, heeft men met deze klanken iets te doen; natuurlijk vermijdt ze het eigenlijke boekenfriesch.

Vindt men in al de overblijfselen der oude taal, slechts in het enkele breud, boven aangehaald, eene poging om den tweeklank *ui* in schrift uit te drukken, zoo mag men daaruit besluiten, dat vroeger ook deze der spraak niet zeer gemeen was. Vooral om in mijne spelling eenheid en gelijkmatigheid te kunnen bewaren, laat ik hem vervangen door den bijna eveneens klinkenden diphtong **oi**, welke ook bij de ouden onder zijne natuurlijke klankbeteekenis wel voorkomt, en in de spraak zich nog dikwijls met **òi** laat verwisselen, **loi lòi** *lui*, **stroya stròya** *strooijen* Maar wordt de juiste afteekening van den dialectischen *ui*-klank gevorderd, dit zal meestal 't eenvoudigst door öi kunnen geschieden.

Het alphabet, voor onze moderne talen in gebruik geraakt, kenmerkt zich door schaarschheid van onontbeerlijke letterteekens, eene schaarschheid, die voelbaar de ongeschiktheid en het ontoereikende van dat alphabet *voor deze talen* aan den dag legt, en vooral bij de onderscheidene enkel-vokalische klanken zeer duidelijk in 't oog springt. Die schaarschheid is oorzaak, dat de Hoogduitschers *ä*, *ö*, *ü* hebben ingevoerd, om afwijkingen van den oorspronkelijken vokaalklank aan te duiden; dat de Denen eene ø moesten uitvinden, ten einde een geluid voor te stellen, dat het midden tusschen **e** en **o** houdt, en — dat somtijds *en*-

kelvoudige klanken — in 't nederlandsch *eu*, *ie* en *oe*, in 't fransch *ai*, *ao*, *aou*, *au*, *eau*, *ei*, *eu*, *oe* en *ou* — als *twee-* of *drieklanken* geschreven worden. In het friesch, waar spaarzaamheid eene eerste spelwet is (§ 19), zou het zoowel in tegenspraak met de schrijfwijze als met den volksaard zijn, op laatstgemelde wijze met een klankenrijkdom te pralen, die niet bestaat. Ik stel daarom het dialectische *eu*-geluid liever door een enkel letterteeken (ø) dan door een schijnbaren tweeklank voor. Had men, naast de doorstreepte *o*, nog eene doorstreepte *u*, daarmede zou heel consequent de piepende *u* (§ 87) te verbeelden zijn; want gelijk gene tusschen **e** en **o**, ligt deze tusschen **i** en **u** (*oe*), en de verhouding zou wezen: **e**: **i** = ø: doorstreept *u* = **o**: **u**. Wijl nu zoodanige *u* niet bestaat *), zal de *ü* der Hoogduitschers de geschiktste plaatsvervangster zijn. Niet de laatste letter van eene lettergreep wezende, moet haar echter wel eene *e* worden toegevoegd, om aan te toonen, dat er een vrije klank bedoeld wordt: alzoo hües, prüesta, tiüech. Maar in skülia, de vrije klank zigtbaar zijnde, is die toevoeging van *e* noodeloos (verg. § 12). De verbonden klank der piepende *u* (§ 88) wordt zeer natuurlijk door *ü* uitgedrukt, en ook in den dialectischen tweeklank oi, kan somwijlen, etymologisch beter, *ö* door *ü* vervangen worden.

§ 96. Er komen in de dialecten, vooral in de tongvallen van bijzondere buurschappen, nog meer tweeklanken voor; maar in plaats van ze allen op te noemen, dat bovendien bezwaarlijk zou gaan, zij het genoeg te zeggen, dat geene daarvan voor den lezer eenige moeijelijkheid oplevert, daar in derzelver uitspraak altijd den natuurlijken regel ten grondslag ligt, dien men reeds bij de opgegevene zal hebben waargenomen. Wie zou bijv. niet dadelijk begrijpen, dat het westfriesche **lãwa** *geloo-ven* — *leeauwe*, het Sagelterlandsche **brêw** *brief* — *breeuw* moet worden uitgesproken?

§ 97. Drieklanken ontstaan alleen wanneer op **i** of **u**, in plaats van een enkelen klinker, een tweeklank volgt; bijv. **miauth** *maauwt*, **suein** *gezwegen*. De tweeklanken kennende, kan men zich derhalve in de uitspraak der drieklanken niet vergissen. Ook wanneer tot het juiste uitdrukken eens bijzonderen dialectklanks nog eenig ander soort van drieklanken vereischt wordt, moet die altijd zoodanig zijn zamengesteld, dat elke vokaal, even als bij de tweeklanken, hare eigene waarde behoudt, en alzoo de uitspraak des zamengestelden klanks aan geenen twijfel onderhevig is.

*) Bij gemis der Deensche Ø aan de pers kan men de grieksche φ nog al daarin metamorphoséren.

C. *Van de medeklinkers.*

§ 98. In het algemeen hebben de medeklinkers dezelfde waarde, welke hun in het hoog- en laagduitsch wordt toegekend. Eenige bijzonderheden en afwijkingen behoef ik daarom slechts aan te stippen. Waaromtrent ik het stilzwijgen bewaar, mag men de uitspraak der genoemde talen volgen. Hierbij echter acht ik het niet onnoodig, vooraf te waarschuwen voor eene te scherpe uitspraak der **ch**, **f** en **s**, wanneer deze, achter een langen klank staande, het woord sluiten; wordende alsdan **ch** tot *g*, **f** tot *v* verzacht: **būch** *boeg*, **wīf** *vrouw;* lees, met gerekten toon, *boeg*, *wiiv.* Zie nopens **s** § 105.

§ 99. **D** wordt door vele Friezen verzwegen, als zij op het einde der woorden achter eene **n** staat, als in **and** *en*, **hûnd** *hond*, **send** *zijn*, **wînd** *wind.* Ook blijft zij dan onhoorbaar in **wîndich** *windig*. **brōnda** *branden*, **strōndia** *stranden*, **wi bîndath** *wij binden*, **fûndon** *vonden* en dergelijke, waarvàn, door verlenging, de op **n** volgende **d** tot eene andere lettergreep is overgegaan. Meest alle Westfriezen spreken uit: *winich*, *braonne*, *straon-je*, *wij bine*, *foenen*, (hd. *funen.*) Evenwel wordt in het voegwoord **ande** *en* de **d** duidelijk uitgesproken, en behoudt zij voorts in alle achtervoegsels, die werkelijk met haar aanvangen en ze dus niet van eene vorige lettergreep ontleenen, hare volle waarde, even goed, als wanneer zij voorletter van een zakelijk woorddeel is: **tiânda** *tiende*, **hì stinde** *hij steende*, **se grîndon** *zij grijnden*, van **tiân** *tien*, **stinna** *stenen*, *zuchten*, **grina** *grijnen krijten.*

Vele Westfriezen verzwijgen de **d** — 1. wanneer zij de eenige sluitconsonant is in het enkelvoud van den onvolmaakten tijd der werkwoorden, sprekende dus **bā̤d** *bood*, **stō̤d** *stond* uit als *béa*, *stoeo* (hd. *stúo*); — 2. in het omgezette meervoud van dien tijd (§ 51): **hêdne**, westfriesch **hē̤dne** *hadden*, **leidne** *legden* als *hi-inne*, *leine;* — 3. op het einde der deelwoorden, afgeleid van op **-ia** uitgaande werkwoorden; bijv. **skā̤thad** *geschaad*, **blēddad** *gebladerd*, **forwilad** *verlept:* — *skéade*, *blææde*, *forwile;* — 4. de als enkele sluitconsonant staande **d** in sommige andere woorden, als **gō̤d** *goed*, **quā̤d** *kwaad*, **biskē̤d** *bescheid:* — *goeo* (hd. *gúo*), *kwéa*, *beskie.* — Gaarne laat ik elken schrijver de keuze om, bij het niet hooren der **d** in deze gevallen, haar toch in schrift te behouden, of voor 't westfriesch **bā̤**, **stō̤**, **he̤ne**, **leine**, **skā̤tha**, **blēdda**, **forwila**, **gō̤**, **quā̤**, **biskē̤** te schrijven. Even gaarne laat ik ieder de vrijheid, van de laatste

schrijfwijze zooveel voor de algemeene boekentaal aannemelijk en toepasselijk te vinden als hem goeddunkt. Mijns inziens kan, ten minste in 't westfriesch, vaak zeer geschikt van de weglating onder 4. gebruik worden gemaakt bij zamenzettingen; als **brawinninge** voor **brådwinninge** *broodwinning*.

Önder West- en Noordfriezen beide zijn er sommigen, welke **d** als voorletter niet uitspreken, wanneer onmiddelijk op haar een tweeklank volgt, waarvan de eerste vokaal **i** is; als in **diûr** *duur*, **diûpte** *diepte*, **diôya** *dartelen*. Een dusdanig verzwijgen der voorletter is ten hoogste berispelijk.

Wanneer in het midden van een woord op **l**, **n** of **r** een toonlooze klinker, en op dezen weder eene **r** volgt, dan wordt er door meest alle Westfriezen tusschen eerstgenoemde medeklinkers en de volgende vokaal eene **d** uitgesproken. De eindigingen **-era**, **-ere** en **-or** in den vergrootenden trap der bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden, benevens de eindiging **-ere** in sommige substantieven van werkwoorden afgeleid, spreken ze alzoo uit als **-dere**, **-dor**, **-der'** in **klendera** *dunner*, **stildor** *stiller* (*meer stil*), **mender'** *menner drijver*, **swêrdor** *zwaarder* (*meer zwaar.*) De Sagelterlanders lasschen intusschen die **d** wel in na **r**: **dunkerdor** *donkerder*, **thiusterdor** *duisterder*; maar niet in **praler'** *praler*, **minnor** *minder*, **bithiàuer'** *bediende*.

Bij de Noordfriezen geschiedt zoodanige tusschenvoeging van **d** minder algemeen, ook na **r**. In een Gezelschapsliedje vind ik althans skiärerii *afzetterij*, swiirers *zwierders lichtmissers*, en elders dergelijke voorbeelden. Maar de Wangerooger, bij wien ook al **thi hiller' sa gòd is as thi stiller'** *de heeler zoo goed is als de steeler*, laat echter op **r** standvastig de ingelaschte **d** hooren, en praat dus van **esksparder'** *aschschop*, **flarder'** *snapper*, **stummerder'** *stamelaar*, en **wêrdor** *waarder* (*meer waar.*) Eene bijzonderheid van zijnen tongval is, dat daarin in werkwoorden op **-ia**, door **-ere** tot substantieven gemaakt, als **klagia** *klagen*, **klagere** *klager*; **makia** *maken*, **makere** *maker*; **spilia** *spelen*, **spilere** *speler*, met de invoeging der **d** ook nog de **i** behouden blijft; aldus **klagider'**, **makkider'**, **spilider'**. Ook geeft hij op de **s** eene **d** toe, en zulks doen sommige Westfriezen met hem, als in **lidsder'** *ligger*, **wisdor** *wijzer* (*meer wijs.*)

Wat nu de oude Friezen betreft, bij hen had zulk eene **d**-inlassching in de meeste tongvallen nooit plaats. Alleen bij de Emsigers vind ik **thi olderminsta** [1]) *de allerminste*,

[1]) E. 233, 33 = HETT. E. 34 § 74.

thi olderlèrosta [1]) *de allergeringste allerligtste.* Anders blijft altijd de **d**, ook na **r**, achterwege, en vindt men in de oude wetten firor [2]) *verder*, èrra [3]) zamentrekking van èrera *eerdere vroegere* (z. §) wèrere [4]) *borg* enz.; maar nergens **fîrdor**, **èrdera** of **èrdra**, **wèrdere**. Het blijkt alzoo dat eertijds die inlassching der **d** niet, of ten minste zeer zeldzaam in de taal bestond, dewijl men er anders genoeg sporen van zou aantreffen: want de ouden, omdat ze weinig van etymologie afwisten en daardoor in den regel schreven zooals ze spraken, zouden zich ook hierin even goed verraden hebben, als zij in kumpt [5]) voor **kumt** *komt*, ùmbeide [6]) voor **ûnbeide** *zonder uitstel* en dergelijke misschrijvingen, de bewijzen geven, dat **mt** en **nb** door hen juist zoo werden uitgesproken als door ons en gelijk het ook niet anders kan.

De tusschenvoeging der **d** achter **r** in de tegenwoordige taal echter vrij algemeen zijnde, meen ik die voor het boekenfriesch dan ook als regel te moeten vaststellen; te meer omdat ze de uitspraak der woorden tegelijk versterkt en welluidender maakt (z. § 105.) In andere gevallen regele ieder zich in dezen naar zijn dialect of raadplege zijn gehoor.

§ 100. **DS DZ** spreken alle Westfriezen als eene zeer zachte **s**, of liever als eene hollandsche **z** (hd. *f*) uit, zoodat de **d** geheel onhoorbaar is: **sidske** *zegje*, *sprookje*, **sidza** *zeggen*, lees *sizke*, *sizze*. Alleen in **widze** *wieg* en daarvan afgeleide woorden blijft de **d** nog in de uitspraak bewaard. — Vele Noordfriezen spreken **dz** uit als *dj*: **ledza** *leggen* — *ledje*. Ook wij zouden misschien beter doen, de **d** te laten hooren, en dan tevens **z** als *sj* uit te spreken.

§ 101. **F** is in het westfriesch eenige malen stom na **l** en **r**: **thet kạ̈lf stẹ̈rft** *het kalf sterft*, lees *det kéal stiæt.* Wanneer, door verandering der woorden, **f** overgaat in **v**, wordt deze laatste dan eveneens verzwegen. Wil men **f** en **v**, waar zij na **l** en **r** niet gehoord worden, ook in schrift achterwege laten, ik heb er zóo weinig tegen, dat ik in 't westfriesch zelfs daarin voorga, en zoo doende voor dit dialect even gerust **hạ̈l** *half*, **selle** *zelve*, **dulla** *delven*, **bidẹ̈rra** *bederven*, **hẹ̈rst** *herfst*, als **hạ̈lf**, **selve**, **dulva**, **bidẹ̈rva**, **hẹ̈rfst** schrijf. In vrij oude taaloorkonden bestaan van zoodanige uitlating reeds sporen. Onder anderen vindt men **kôr** [7]) *korf*, dat echter zeer schaarsch en dan nog slechts in stukken van min-

1) E. 237, 21 = Hett. E. 36 § 77. 2) R. 19, 2. E. 16, 27. 18, 10 = Gen. I 102, 10. 205 X. 3) B. 156, 15. H. 339, 12 = Gen. I 156, 39. 65, 13. 4) R. 129, 21 = Gen. I 143, 7. 5) 510, 18 = Schw. I. 535. 6) H. 43, 16 = Gen. I 39 III. 7) Verg. 516, 29 = Schw. I 743 a. 1488.

dere oudheid voorkomt, niet anders dan zonder **f**; meer authentieke stukken laten in **thura** [1]) *durven* vaker de **v** weg, dan dat zij den vorm **thûrva** [2]) gebruiken. Men schijnt algemeen het uitspreken dezer letterverbindingen moeijelijk te vinden. Vandaar dat de Engelschen hun *calf*, *half*, *salve*, de *l* verzwijgende, als *kaof*, *haof*, *saof* uitspreken; voor *durven* — *to dare* hebben. Even als de Noordfriezen, houden hier echter de Sagelterlanders meer van eene volledige uitspraak, en dus ook van eene volledige spelling. Bij de andere Westfriezen is meest **f** ook nog stom in **ōf** *af*, als het daarop volgende woord een medeklinker tot voorletter heeft; sommigen maken van **ōf** in hunnen tongval **ow**, lees *ouw*.

§ 102. **G.** Aangaande dezen consonant valt alleen op te merken, dat men zorg drage, dien niet op zijn hollandsch, als *ch* uit te spreken, en alzoo *choed*, *cheef* te zeggen voor **gôd** *goed*, **gēf** *gaaf*, maar altijd den natuurlijken klank tusschen **ch** en **j** in liggende, bij de uitspraak dezer letter te bewaren.

§ 103. **H** is stom vóor eenen tweeklank, waarvan de eerste vokaal **i** of **u** is: **hiu** *zij*, **hiā** *zij lieden*, **hiode** *heden*, **huā** *wie*, **hueder** *wie van beiden*. De Westfriezen verzwijgen haar ook nog in het persoonlijk voornaamwoord **hit** *het*; vele Noordfriezen in verscheidene woorden, wanneer op **h** eene kort uitgesprokene **e̤** of eene **i̤** volgt: **hi he̤rth** *hij hoort*, **he̤t** *heet*, **hi̤r** *hier*, lees *hi jet*, *jit*, *jir*. Daarentegen zijn er Westfriezen, die in het woord **huet** *wat*, in plaats van de **h**, de **u** achterwege laten; doch het meerendeel zegt, even als de Noordfriezen, *wet*, of wel *wat*, en niet *het*.

§ 104. **L** wordt somtijds bij de Noordfriezen verzwegen, wanneer er een tweeklank, met **i** beginnende, op volgt: **liacht** *licht*, **fliucht** *vliegt* uitgesproken *jacht*, *fiocht*. Ten minste in het lezen behoorden zij haar mede op te nemen. De Westfriezen verzwijgen **l** meestal in den klank **ald**, soms ook in **alt** (§ 67).

§ 105. **R**, in 't friesch *ar* geheeten, schijnt ook in woorden dien klank nog eenigzins te houden, vooral na **ê**, **î**, **ô** en **û**. In de meeste tongvallen is zij stom vóor **d**, **l**, **n**, **s**, **th** en **t**, of eigenlijk, alleen het ratelen der **r** wordt daarbij niet gehoord; want de wijziging welke zij anders aan vele vokaalklanken geeft, blijft, bij de meeste Westfriezen ten minste, daarom even goed bestaan, zoodat in vele gevallen hieraan het aanwezen van de stomme **r** zeer goed te bemerken is. Deze verzachte en toch duidelijke uitspraak sla ik voor te volgen: **suârd** *zwoord*,

[1]) Verg. R. 123, 15 = Gen. 135, 20. [2]) Verg. R. 13, 16 = Gen. I 101, 8.

lardech *flaauw*, **bûrl** *waterbel*, **kerl** *korrel*, **mòrn** *morgen*, **herne** hoek, **thòrst** *dorst*, **parse** *pers*, **stiūrth** *stuurt*, **īrthe** *aarde*, **suart** *zwart*, lees *soeáad*, *laddech*, *boe-el* (hd. *bú-el*), *kel*, *moon*, *hænne*, *thoost*, *passe*, *stioe-et*, *ie-ede*, *soeát*. Vrij oude stukken, somtijds de **r** uitgelaten hebbende in **bērn** *kind*, **gērs** *gras*, **hors** *paard* enz. — bēn, gēs, hos daarvoor gevende — bewijzen hoe het verzwijgen van dezen consonant in dergelijke woorden reeds vroegtijdig plaats vond. Om eene verkeerde uitspraak voor te komen, moet dus het westfriesche **tzërel** *kerel* tweelettergrepig geschreven worden; gelijk ook **kerrel** *korrel*, wanneer men daarin de ratelende **r** wil laten hooren. Het is af te keuren aan **r** den klank van *d* te geven, zooals sommigen doen, welke **kerrel** als *keddel* uitspreken, eene fout, die vooral de Sagelterlanders zeer dikwijls begaan, en waardoor bijv. **bern**, bij hen **beren**, in *beeden*, **kòrn** *koren*, bij hen **kòren**, in *kooden* verandert.

§ 106. **S** wordt zacht, als een hollandsche *z* (hd. *ſ*) uitgesproken, wanneer een lange klank voorafgaat, als in **Fresa** **Frīsa** *Fries*, **gūnsere** *gonzer*, **gērs** *gras*, **ròse** *roos*. Eveneens **ss** in het westfriesche **lēssa** *lezen*, **wēssa** *wezen*, welke woorden in de boekentaal een langen vrijen klank hebben, maar in **kēssen** *kussen* is zij eenigzins scherper, gelijk de **s** of **ss** na een korten klank; bijv. in **buse** *zak in een kleed*, **kusa** *nedervleijen*, *warmpjes toedekken*, **knarsa** *knarsen*, **russa** *ruilen*. In **hasu** *haas* spreken vele Friezen **a** bijna kort uit, maar behoudt **s** de zachte uitspraak (§ 65). Als *s* in het nederlandsch klinkt zij aan het begin der woorden, en in de achtervoegsels **-elsa: wīmelsa** *schending*, **sel: blôisel** *bloesem*, **sum: lèrsum** *leerzaam*.

§ 107. **T** klinkt bij de Westfriezen in het begin der woorden, als onmiddelijk op haar een met **i** beginnende tweeklank volgt, als *ts*; bijv. **ik tiạ** of **tiugg'** *ik trek* — *tijg*, — *ik tsiœ*, *tsioch*. Evenzoo **tiạ̈n** *tien*, **tiọ̈na** *beschadigen* enz. Verdwijnt de **i**, dan bekomt **t** hare natuurlijke uitspraak terug; bijv. **ik tạ̈ch** *ik trok* — *toog*, lees *ik téag*. Maar de Sagelterlanders kennen deze *ts*- klank van **t** niet. — Sommige Noordfriezen spreken de **t** niet uit, wanneer zij in 't begin der woorden door eene **s** voorafgegaan, en door een met **i** beginnenden tweeklank gevolgd wordt, luidende alzoo bij hen **stiulich** *prachtig*, **stiunk'** *stinken*, **stiur'** *sturen* — *siulich*, *sionk*, *siuur*.

§ 108. **TH**, waarvoor thans in de spreektaal gemeenlijk nu eens *d*, dan eens *t* gehoord wordt, zal men best doen altijd als middenconsonant tusschen die beide (*d* en *t*) uit te spreken, of men moest het wangeroogersch kennen, in welken tongval **th** nog zuiver, met *scherpen* en *zachten* klank, even als in 't engelsch, is bewaard gebleven. Juist zoo als **t**, wordt ook bij de Westfriezen, de Sagelterlanders daar buiten gerekend, vóor eenen tweeklank, welks eerste vokaal **i** is, **th** als *ts* uitgesproken (zie boven): **thiuk thiûk** *dik*, **thiuster** *duister* enz. — Vele Noordfriezen spreken **th**, aan 't einde van een woord staande, dikwijls als *s* uit: **tòth** *tand* meervoud **têth**, **lêth** *hek*, **mûth** *mond* — *toos*, *tees*, *lees*, *mues*.

In werkwoorden wordt de **th** achter het meervoud des tegenwoordigen tijds in de spreektaal meest niet gehoord: **wi stiftath** *wij stichten*, **i farath** *gij vaart*, **se wopath** *zij roepen*. Maar de Wangeroogers spreken haar, schoon dan wel met verzwijging der **a**, hier uit als *t*. — Meest ook is **th** stom in het meervoud der gebiedende wijs: **gripath** *grijpt*, **bûgath** *buigt*, waarvoor de Wangeroogers *gripet*, *boeget* (hd. *buget*) zeggen. In 't algemeen doet men zeker het best, in dezen **th** zacht uit te spreken, vooral wanneer het volgende woord met eenen klinker aanvangt.

§ 109. **TS TZ.** In het begin der woorden klinkt **tz** bij de Westfriezen als *tsj*, of wel *tsi*: **tzerke** *kerk*, **tzerne** *karn*, **tzīs** *kaas* — *tsiœrke*, *tsiœne*, *tsiis*; doch tusschen twee lettergrepen wordt **tz** eveneens uitgesproken als **ts**, d. i. als *ts* in het nederlandsche *flitsen*, *flits*. — De Noordfriezen spreken **tz** in het begin der woorden soms uit als *s*, waardoor dus de zoo even bijgebragte — hunne vokalen naar het dialect gewijzigd, **tzërk'**, **tzèrne**, **tzês** — luiden *siœrk*, *séane*, *sees*. Soms ook klinkt **tz** bij hen als *tj* of *ti*; bijv. **tzâr** *somp moeras*, **tzòler'** *kelder* — *tiaar*, *tiooler*. Deze laatste uitspraak is bij hen tevens die van **tz** in **litze** *kleine* — *luttje*.

N. B. Schoon in de algemeene boekentaal de overgang van **k** in *ts* of *tsj* het best door **tz** wordt aangegeven (§ 32), mag men echter, om de juiste uitspraak des tongvals aan te duiden, eene der andere daarvoor in de wetten gebezigde zamenzettingen gebruiken, en zoude ik dan het *tsj* of *tsi* der Westfriezen blijven voorstellen door **tz**, hun *ts* door **ts**; het *tj* of *ti* der Noordfriezen weder door **tz**, diens *s* door **sz**, en eindelijk *st*, zooals men den omgebogen *k*-klank nog op de eilanden Amrum en Föhr hoort uitspreken, door **sth**.

§ 110. **V** — niet dan in het midden van woorden tusschen

twee lettergrepen staande — spreken de meesten *w*, sommigen, veelligt beter, ook *v* uit. Zij wordt na **l** en **r** verzwegen (z. § 101).

§ 111. **W** wordt bij de Noordfriezen somtijds vóor eenen tweeklank met **i** voorop niet gehoord, bijv. **wiuda** *wieden*, **wiuk** *wiek* uitgesproken *jude*, *juk*. In Wiedingharde spreekt men **w**, ook als medeklinker, nog volkomen uit als dubbelde-**u**, even als de Engelschen; bijv. **wàrt** *wrat*, **wrald** *wereld* — *oewaort*, *oewral*. Anders luidt de zuivere medeklinker overal als in het hoogduitsch en nederlandsch. **W** als vokaal § 92.

§ 112. **Z**, oorspronkelijk gebezigd om het scherpere sisgeluid aan te duiden (§ 31), kan men, schoon thans in vele woorden tot eene eenvoudige *s* afgesleten, echter in 't algemeen nog rekenen bij de Westfriezen *sj*, en bij de Noordfriezen als *j* te klinken. *Wij* hebben **z** = *sj* in woorden als **brenza** *brengen*, **fenza** *vangen* enz. lees *brensje*, *fensje*. Voor het noordfriesch, waarin, zoover ik weet, de omgebogen **g** of **k** achter **n** niet voorkomt, zijn dergelijke voorbeelden niet bij te brengen. Men vergelijke aangaande de uitspraak dezer letter in beide hoofddialecten §§ 100 en 109.

§ 113. De zamentrekkingen **wol'k** *wil ik*, **scil'k** *zal ik*, **thit's** *dit is*, **mǫt'k** *moet ik*, in 't westfriesch, spreekt men uit *wok*, *sik*, *dis*, *moák*. Mijnentwege kan men ze ook **wo-'k**, **sci-'k**, **thi-'s**, **mǫ-'k** schrijven.

De Sylters spreken soms de **d** uit als **r**; bijv. **fader** *vader* als *farer*; gelijk men dat mede van sommige Westfriezen hoort, die bijv. in plaats van **wiudda** *wieden* — *wiurre* zeggen. Ook worden **l**, **n** en **s** menigmaal in den sylter tongval op soortgelijke wijze in de uitspraak gebogen; **l** en **n** altijd, wanneer daarachter eene **d** verzwegen wordt, als in **wareld** *wereld*, **âld** *oud*, **ȩ̈nd'** *einde*, **wunderk** *wonderlijk*.

Meer bijzonderheden van zoodanigen aard blijven bewaard tot de beschouwing der dialecten en hunne tongvallen.

IV. Lettervergelijking.

§ 114. Met regt wordt er thans, bij de behandeling van aanverwante talen, groote waarde aan de lettervergelijking gehecht. Door het opsporen der regels, naar welke men de woorden van zekere taal tot woorden eener andere maakt, wordt het mogelijk, een groot deel, van 'tgeen anders bij den eersten oogopslag vreemd schijnt, op eene eenvoudige wijze tot het bekende te herleiden. Weet bijv. een Hollander, dat zijne *oo* in

het friesch dikwijls **â** wordt, dan is het hem zeer gemakkelijk, woorden als **âr, bâd, bâm, blât, flâch, grât, kâp, lân, lâs, skâf** enz. te verstaan. Tevens de noodige verandering in de medeklinkers makende, vindt hij toch, zoodra hij zich voor deze **â** slechts de hollandsche *oo* denkt, zijne eigene woorden terug: *oor, bood, boom, bloot, vloog, groot, koop, loon, loos, schoof.* In het westfriesch heeft men voor deze **a** meest **a̤**.

Ik zal, in de volgende vergelijkende woordenlijst, de meest voorkomende letterovergangen opgeven van het friesch tot het hollandsch, hoogduitsch, engelsch en deensch. Wijkt daarin eene taal van den voorgestelden herleidingsregel af, zoo is het woord door regtop staande letters gekenmerkt. Is het overeenstemmende woord, of geheel niet meer, of alleen in eene andere beteekenis in de taal aanwezig, dan heb ik daarvoor het woord van hare moedertaal gezet. Zoo staat voor het hoogduitsch dan het oudhoogduitsche, frankische, voor het engelsch het angelsaksische, en voor het deensch het ijslandsche woord, hetwelk telkens tusschen ( ) wordt aangeduid. De voorbeelden zijn zoo gekozen dat het hollandsche woord altijd voorhanden is. — Ontbreekt ook in de moedertaal het overeenstemmende woord in gelijke beteekenis, dan staat het thans gebruikelijke nieuwe woord met regtop staande letters in de rij.

FRIESCH.	HOLL.	HOOGD.	ENG.	DEENSCH.
§ 115. **â**	**oo**	**au, o oh**	**ea, e**	o
râd	*rood*	*roth*	*red*	*rod*
dâd	*dood*	*todt*	*dead*	*dod*
lâf	*loof*	*Laub*	*leaves*	*Lov*
âch	*oog*	*Auge*	*eye*	*oie*
drâm	*droom*	*Traum*	*dream*	*Drom*
bâne	*boon*	*Bohne*	*bean*	*Bonne*
âr	*oor*	*Ohr*	*ear*	*ore*
acht	**acht**	**acht**	**ight**	**at**
nacht	*nacht*	*Nacht*	*night*	*Nat*
al	**al**	**all**	**all**	**ald**
fal	*val*	*Fall*	*fall*	*Fald*
ald	**oud**	**alt**	**old**	**old**
kald	*koud*	*kalt*	*cold*	*kold*

alt	**out**	**alz**	**alt**	**alt**
salt	*zout*	*Salz*	*salt*	*Salt*
åx	**as**	**achs**	**ax**	**ox**
wâx	*was*	*Wachs*	*wax*	*Vox*

§ 116.

ê	**a aa**	**a ah**	**ee, ea**	**aa**
dede	*daad*	*That*	*deed*	*Daad*
êl	*aal*	*Aal*	*eel*	*Aal*
jêr	*jaar*	*Jahr*	*year*	*Aar*

Voor deze **ê** staat **î** in **tzīs**, Holl. *kaas*, Hoogd. *Käse*, Eng. *cheese*; maar Deensch *Ost*.

ê	**ee, ei**	**ei, e eh**	**o, oa**	**e ee**
brêd	*breed*	*breit*	*broad*	*bred*
êk	*eik*	*Eiche*	*oak*	*Eeg*
lêm	*leem*	*Lehm*	*loam*	*Leer*
ên	*een*	*ein*	*one*	*een*
mèr / **mâr**	*meer*	*mehr*	*more*	*meer*
ê	**oe**	**u, ü**	**ee**	**ø**
bleda	*bloeden*	*bluten*	*to bleed*	*at bløde*
fêt	*voeten*	*Füsze*	*feet*	*Fødder*
ê	**oo**	**oh**	**aw**	**aa**
stré	*stroo*	*Stroh*	*straw*	*Straa*
è	**oo**	**ö**	**ea**	**ø**
hèra	*hooren*	*hören*	*to hear*	*at høre*
è	**o**	**ö**	**oo**	**ø**
lèsa	*lossen*	*lösen*	*to loose*	*at løse*
è	**ee**	**ei**	**ea**	**ee**
wèk	*week*	*weich*	*weak*	*veeg*

De korte verbondene **e** wordt dikwijls *a*: **huet**, Holl. *wat*, Hoogd. *was*, Eng. *what*, Deensch *hvad*. Evenzoo **è**: **èrm**, in de andere talen *arm*. En somtijds de lange verbondene **e**: **sēft** Holl. *zacht*, Hoogd. *sanft*, Eng. *soft*, Deensch *sagte*.

§ 117. î	ij	ei	i	i ii
wīd	*wijd*	*weit*	*wide*	*vid*
līf	*lijf*	*Leib*	*life*	*Liv*
rîk	*rijk*	*reich*	*rich*	*rig*
filia	*vijlen*	*feilen*	*to file*	*at file*
fîn	*fijn*	*fein*	*fine*	*fiin*
pīpe	*pijp*	*Pfeife*	*pipe*	*Pibe*
wīs	*wijs*	*weise*	*wise*	*viis*
î	**i**	**ei**	**i**	**i**
în	*in*	*ein* (*hin-ein*)	*in*	*ind*
wît	*wit*	*weisʃ*	*white*	*hvid*
î	**e**	**i**	—	**i**
himel	*hemel*	*Himmel*	heaven	*Himmel*
î	**e**	**e**	**ea**	**æ**
ita	*eten*	*essen*	*to eat*	*at æde*
î	**e**	**e**	**a**	**je**
fīr	*ver*	*fern*	*far*	*fjern*
î	**e ee**	**o**	**ee**	**u**
wike	*week*	*Woche*	*week*	*Uge*
§ 118. ô	**oe**	**u uh**	**oo, o**	**o**
gôd	*goed*	*gut*	*good*	*god*
bôk	*boek*	*Buch*	*book*	*Bog*
blôm	*bloem*	*Blume*	*bloom*	*Blomst*
brôther	*broeder*	*Bruder*	*brother*	*Broder*
fôt	*voet*	*Fusz*	*foot*	*Fod*
ô	**oe**	**u**	—	**aa**
ropa	*roepen*	*rufen*	*hreopan* (Ags.)	*at raabe*
ô, ò, o	**eu**	**ü**	—	**ø**
koken	*keuken*	*Küche*	*kitchen*	*Kiøkken*
fōlla / **fòla**	*veulen*	*Füllen*	*foal*	*Føl*

on	**an**	**ann**	**an**	**and**
mon	*man*	*Mann*	*man*	*Mand*
ōnd	**and**	**and**	**and**	**aand**
hōnd	*hand*	*Hand*	*hand*	*Haand*

Zeer dikwijls is de friesche verbondene **o** in aanverwante talen eene verbondene *a*.

§ 119.**û**	**ui, u uu**	**au**	**ou ow**	**u uu**
brûn	*bruin*	*braun*	*brown*	*bruun*
sūr	*zuur*	*sauer*	*sour*	*suur*
mūs	*muis*	*Maus*	*mouse*	*Muus*
ût	*uit*	*aus*	*out*	*ud*
û	**ui**	**eu**	**u, o, oo**	**y**
uder / **ūr**	*uijer*	*Euter*	*udder*	*Yver*
bulia	*builen*	*beuteln*	*to bolt*	*at bydle*
bût	*buit*	*Beute*	*booty*	*Bytte*
û	**eu**	**au**	**ou ow**	**o**
sūch	*zeug*	*Sau*	*sow*	*So*
û	**eu**	**u**	—	**y**
dugeth	*deugd*	*Tugend*	*dugeð* (Ags.)	*Dyd*
ûnd, und	**ond**	**und**	**ound, und**	**und**
sûnd	*gezond*	*gesund*	*sound*	*sund*
hundred	*honderd*	*hundert*	*hundred*	*hundrede*
um	**om**	**um, umm**	**om um**	**om, um**
umbe / **um**	*om*	*um*	*umbe* (Ags.)	*om*
trumme	*trom*	*Trommel*	*drum*	*Tromme*
stum	*stom*	*stumm*	*dumb* *)	*stum*
stumpe	*stomp*	*Stumpf*	*stump*	*Stumpe*

*) Het anglosaksische *stom stamelaar*, in den grond hetzelfde als **stum** is in 't engelsch niet bewaard gebleven. De Engelschen bezigen *dumb* dat anders een is met het friesche **dumbe dume** holl. *dom*, in de beteekenis van *stom;* terwijl zij voor *dom* de woorden stupid, dull, blunt hebben Ik meende hun *dumb* in de rij te mogen plaatsen.

Ook nog anderzins wordt de verbondene **u** in verwante talen *o*, meest echter in 't hollandsch.

Frisian	Dutch	German	English	Danish
§ 120. **ia**	**ie**	**ie**	**i, ie ee**	**y**
biada	*bieden*	*bieten*	*to bid*	*at byde*
thiâf	*dief*	*Dieb*	*thief*	*Tyf*
siâk	*ziek*	*siuch* (Ohd.*)	*sick*	*syg*
diapte	*diepte*	*Tiefe*	*deepneſs*	*Dyb*
biâr	*bier*	*Bier*	*beer*	*bior* (IJsl.)
diâr	*dier*	*Thier*	*deor* (Ags.)	*Dyr*
skiata	*schieten*	*schieszen*	*to* shoot	*at skyde*
ia	**ie**	**ie**	—	**je**
thiania	*dienen*	*dienen*	*þeovian* (Ags.)	*at tjene*
fiarde	*vierde*	*vierte*	*fourth*	*fjerde*
iacht	**icht, igt**	**icht, igt**	**ight**	**ys**
liacht	*licht*	*licht*	*light*	*lys*
§ 121. **iu**	**ui, u, uu**	**eu**	**i, ee, ea**	**y**
tiūga	*getuigen*	*zeugen*	*to* testify	*at* vidne
diūr	*duur*	*theuer*	*dear*	*dyr*
fiūr	*vuur*	*Feuer*	*fire*	*Fyr*
bithiuda	*beduiden*	*bedenken*	*to betoken*	*at betyde*
thiůsk	*duitsch*	*deutsch*	german †)	*tydsk*
iu	**ie**	**eu**	**ie**	—
friund	*vriend*	*Freund*	*friend*	*Ven*
liude	*lieden*	*Leute*	*leode* (Ags.)	Folk
iu	**i**	**i**	**i**	**y**
thiuk / **thiůk**	*dik*	*dick*	*thick*	*tyk*
siunga	*singen*	*singen*	*to sing*	*at synge*

*) Een met **siâk** overeenstemmend woord heeft de Hoogduitscher nog in zijn *Seuche besmettelijke ziekte*, *pestziekte*.

†) Het engelsche *dutch*, dat anders met **thiůsk** uit dezelfde bron is ontstaan, beteekent *hollandsch*.

iucht	**echt, egt**	**echt, egt**	**ight**	**et, ægt**
fiuchta	*vechten*	*fechten*	*to fight*	*at fægte*
riucht	*regt*	*recht*	*right*	*ret*

Door eene kleine wijziging van het woord wordt het hollandsche en hoogduitsche *-echt -egt* ligtelijk *-icht -igt;* bijv. van *regt*, *recht* — *rigtig*, *richtig*.

§ 122. De tweeklanken **ia** en **iu** zijn elkander dikwijls zeer naauw verwant, en worden daarom in sommige woorden door elkander gebruikt. Eenige malen is het ook eene verandering, door de wijziging des woords ontstaande; als **thiâf** *dief*, **thiûfthe thiûvethe** *diefstal;* of een dialectverschil, als **diâp diûp** *diep*. Ook andere tweeklanken met **i** voorop, verwisselen in de dialecten: **fiūr fiôr** *vuur*, **liacht liocht liucht** *licht*, **siâtha siêtha** *zieden*. De tweeklank **ie** gaat mede over in **e**; bijv. **field feld** *veld*.

§ 123. De tweeklanken **āi**, **ei**, **ôi** en **òi**, waarvan de **i**, bij verlenging des woords door eene vokaal gevolgd wordende, in **y** verandert, zijn niet zelden zamentrekkingen van *ade*, *ede*, *age*, *ege* enz. of met andere woorden, ze zijn veelal ontstaan door verslijting van *d* of *g* tot *i*, *y*.

bāya	*baden*	*baden*	*to bathe*	*at bade*
klāya	*kleeden*	*kleiden*	*to clothe*	*at klæde*
dei	*dag*	*Tag*	*day*	*Dag*
rein	*regen*	*Regen*	*rain*	*Regn*
wei	*weg*	*Weg*	*way*	*Vei*

Zoomede **plôya** van **plogia** *ploegen*, **kòya** van **kògia** *kaauwen*. Verg. § 43.

Ook **au** is soms eene zamentrekking; bijv.

hauk	*havik*	*Habicht*	*hawk*	*Høg*.

§ 124. Voor de **u** in **ua**, **ue**, **ui** en **uo** hebben de andere talen meest **w**, somtijds wordt zij echter ook verzwegen, inzonderheid bij de Denen, die haar anders door *v* teruggeven.

suan	*zwaan*	*Schwan*	*swan*	*Svane*
tuā	*twee*	*Zwei*	*two*	*to*
huer	*waar*	*wo*	*where*	*hvor*
suêt	*zoet*	*süſs*	*sweet*	*sød*
tuintich	*twintig*	*zwanzig*	*twenty*	*tyve*

suîn	*zwijn*	*Schwein*	*swine*	*Sviin*
suolma	*gezwel*	*Geschwulst*	*swelling*	*Svulst*

Somtijds ook heeft het Friesch deze **u** niet, schoon de andere talen haar teeken wel hebben:

tolef	*twaalf*	*zwölf*	*twelve*	*tolv*

§ 125. De medeklinkers laten zich gewoonlijk zeer ligt herleiden, wanneer men in acht neemt, welke der verwantschapte bij voorkeur in iedere taal gebezigd worden.

De verwantschapte medeklinkers, naast elkander gesteld, geven de volgende rijen:

b,	*p*,	*pf*,	*f*,	*v*,	*w*		(§ 126)
j,	*g*,	*ch*,	*dz*,	*z*,	*tz*,	*k*	(§ 127)
d,	*th*,	*t*,	*z*,	*sz*,	*s*		(§ 128)
s,	*sch*,	*z*,					(§ 129)

Tot toelichting blootelijk eenige woorden als voorbeelden.

§ 126. **libbia** / **lîvia**	*leven*	*leben*	*to live*	*at leve*
kibbia / **tzîvia**	*kijven*	*keifen*	*to* quarrel	*at kifa* (Ysl.)
par	*peer*	*Birne*	*pear*	*Pære*
plôya	*ploegen*	*pflügen*	*to plough*	*at ploie*
pùnd	*pond*	*Pfund*	*pound*	*Pund*
slêp	*slaap*	*Schlaf*	*sleep*	*Slaap*
buppa	*boven*	*oben*	*above*	*oppe*
flôd	*vloed*	*Fluth*	*flood*	*Flod*
fugel	*vogel*	*Vogel*	*fowl*	*Fugl*
dâf	*doof*	*taub*	*deaf*	*dov*
klêva	*kleven*	*kleben*	*to cleave*	*at* kline
driva	*drijven*	*treiben*	*to drive*	*at drive*
snûva	*snuiven*	*schnupfen*	*to snuff*	*at snofte*
werk	*werk*	*Werk*	*work*	*Verk*
wòrd	*woord*	*Wort*	*word*	*Ord*
§ 127. **jern**	*garen*	*Garn*	*yarn*	*Garn*

rech	*rug*	*Rücken*	back	*Ryg*
rûch	*ruig*	*rauh*	*rough*	*ru*
sêdza	*zeggen*	*sagen*	*to say*	*at sige*
brenza	*brengen*	*bringen*	*to bring*	*at bringe*
thenka	*denken*	*denken*	*to thenk*	*at tænke*
tzerke	*kerk*	*Kirche*	*church*	*Kirke*
lâtzia } **lakia**	*lagchen*	*lachen*	*to laugh*	*at lee*
ik	*ik*	*ich*	*I*	*jeg*
kukût	*koekoek*	*Kuckuck*	*cuckoo*	*Gjøg*
§ 128. **duerch**	*dwerg*	*Zwerg*	*dwarf*	*Dværg*
ding	*ding*	*Ding*	*thing*	*Ting*
drinka	*drinken*	*trinken*	*to drink*	*at drikke*
dòre	*deur*	*Thüre*	*door*	*Dør*
tûn-**bēd**	*tuin-bed*	*Beet*	*garden-bed*	*Bed*
thòrst	*dorst*	*Durst*	*thirst*	*Torst*
êth	*eed*	*Eed*	*oath*	*Eed*
trên	*traan*	*Thräne*	tear	Taare
bettor	*beter*	*besser*	*better*	*bedre*
bît	*beet*	*Bisz*	*bit*	*Bid*
§ 129. **sné**	*sneeuw*	*Schnee*	*snow*	*Sne*
skip	*schip*	*Schiff*	*ship*	*Skib*
sûr	*zuur*	*Sauer*	*sour*	*Suur*

§ 130. Er bestaat nog weder verwantschap, tusschen de letters der eerste rij en die der vierde (§ 125), bovenal tusschen *f*, *v*, *w* en *ch*, *g*, *j*, waarvan in de gegeven woorden wel sporen worden aangetroffen, zie onder anderen § 119 **sûch** Eng. *sow;* § 123 **kòya kògia**, Holl. *kaauwen;* § 128 **duerch**, Eng. *dwarf.* Een voorbeeld heeft de taal in zich zelve door de vormen **skowia skōgia** *schouwen bezigtigen.*

Vormt de Fries van zijn werkwoord **kapia** *koopen* deszelfs onvolmaakt verleden tijd en deelwoord **koft** *kocht, gekocht*, dan verandert hij, in dezelfde rij blijvende, *p* in *f*. Van **grêva** *graven* leidt hij zeer eenvoudig het zelfstandig naamwoord **greft** *gracht* af, waarbij *v* in *f* overgaat. Doch

de Hollander brengt meest altijd *ft* in *cht* over, en van daar diens *kocht*, *gekocht*, *gracht*. Andere voorbeelden zijn:

kreft	*kracht*	*Kraft*	*craeft* (Ags.)	*Kraft*
stifta	*stichten*	*stiften*	*to* edify	*at stifte*
luft	*lucht*	*Luft*	*lyft* (Ags.)	*Luft*

§ 131. In de overeenstemmende woorden heeft men verder nog te letten op het verspringen en de verslijting der letters. Van het eerste eenige voorbeelden ten opzigte van den medeklinker *r*, die het meest aan plaatsverandering onderhevig is:

barna	*branden*	*brennen*	*to burn*	*at brænde*
briast / **burst**	*borst*	*Brust*	*breast*	*bryst*
frāi	*fraai*	schön	*fair*	*favr*
gers	*gras*	*Gras*	*grass*	*Græs*
grōt	*gort*	*Grütze*	*groats*	*Gryn*
krul	*krul*	Krause	*curl*	*Krølle*
wrald	*wereld*	*Welt*	*world*	*Verden*
hors	*ros* (paard)	*Rosz*	*hors*	*Ros*

Letterverslijting treft men in de woorden dezer §§ reeds aan; ook nog in het bovenstaande **wrald** *wereld*, waarvan de *r* bij de Hoogduitschers, de *l* bij de Denen verloren is. Het friesch stoot wel eens, gelijk het engelsch en deensch, de *n* uit, waarvan nog eenige voorbeelden ten slotte.

ûs	*ons*	*uns*	*us*	*os*
gôs	*gans*	*Gans*	*goose*	*Gaas*
mûth	*mond*	*Mund*	*mouth*	*Mund*
hì **stôd**	*hij stond*	*er stand*	*he stood*	*han stod*
tôth	*tand*	*Zahn*	*tooth*	*Tand*

SELSCIP

FOAR

FRYSCE TAEL

IN

SCRIFTENKIN-

NISSE.